

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE FELSEFE GRUBU
DERSLERİNE YÖNELİK ALGI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdulbaki AKSU

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE FELSEFE GRUBU
DERSLERİNE YÖNELİK ALGI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdubaki AKSU

Doç. Dr. Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.10.2021/22

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Dünya; 21.yy'da bilim, teknoloji, sanat, ekonomi vb. birçok alanda baş döndürücü gelişmelere sahne olmaktadır. Bu kıyasıya rekabet ortamında devletlerin ayakta kalabilmesi, değişimi takip edebilmesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmaması, ancak toplumu oluşturan bireylerin nitelikli eğitimi ile mümkün olabilmektedir. Kaliteli eğitim aynı zamanda, dünyada barışın ve huzurun egemen olmasına da çok büyük katkı sağlayacaktır.

Doğduğu andan itibaren, hatta doğum öncesinde başlayan bir süreçte eğitim-öğretime açık bir zihin ve düşünce yapısına sahip tek canlı, insandır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği; kendisi, çevresi ve yaşadığı evren hakkında düşünebilmesi, fikir üretebilmesi, önüne çıkan yeni durumlar karşısında sorgulayıcı ve eleştirel bir tutum takınabilmesi, diğer bir ifade ile felsefe yapabilmesidir. Çünkü felsefe; özü itibari ile akıl ve zihinle ilgili bir meleke olup, bir konu hakkında derin düşünme ve sorgulama demektir. Bu açıdan bakıldığında, tarih boyunca üretilen her bilimsel gelişmenin arka planında, insanın sahip olduğu bu felsefi bakış ve düşüncenin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bilim dünyasındaki tüm disiplinlerin temelinde felsefe yer almaktadır, çünkü her disiplin düşünce ile başlar.

Din, insanlık tarihi ile aynı zamanda ortaya çıkan ve bu evrende insanın varlığını devam ettirdiği sürece onunla birlikte yaşayacak olan en köklü kurumlardan biridir. Çünkü insan, fitratı gereği Yüce bir yaratıcıya inanma duygusu ile dünyaya gelmektedir. İnsanın, en temel ihtiyaçlarından olan inanma duygusunun, etkili ve doğru bir şekilde karşılanması, sağlıklı bir din eğitim-öğretiminin gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Din eğitim-öğretimi ile; insanın inanma ihtiyacı karşılanmakla birlikte ayrıca; inandığı dini değerleri özümsemiş, kendisi gibi düşünmeyen farklı inanç ve fikirde olan insanlarla bir arada yaşayabilecek zihni olgunluğa sahip, karşılaştığı yeni problemler hakkında çözüm üretebilen, düşünce dünyası zengin bireylerin yetiştirilmesi de hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için; merak etme, araştırma, soru sorma, sorgulama, doğrunun peşinden gitme ve derinlikli düşünme olarak da ifade edilen felsefeye ve felsefi bakışa sahip olmak çok büyük önem arz etmektedir.

Kurulduğu günden günümüze, yaklaşık 100 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olan İlahiyat fakülteleri, ülkemizde yüksek din eğitim-öğretiminin yapıldığı; hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyaç duyduğu din görevlilerini (imam, vaiz, müezzin, Kur'an Kursu öğreticisi) hem de ilk ve orta dereceli okullarda din dersi öğretmeni yapacak, alanında uzman bireyleri yetiştiren en önemli kurumlardan biri olmuştur. Toplumun ihtiyaç duyduğu, "yüksek dîniyyât mütehassısları" yetiştirmek gayesi ile açılan İlahiyat fakültelerinin müfredat programlarında, felsefe dersleri belli oranda varlığını daima sürdürmüştür.

Bu çalışmamızda, felsefi düşüncenin ve felsefe-din ilişkisinin önemine değinilerek; Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze ülkemizdeki eğitim kurumlarında (özel olarak İlahiyat fakültelerinde) felsefe ve din eğitimi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca, İlahiyat fakültesi öğrencileri ve mezunlarına anket uygulanarak, katılımcıların felsefe grubu derslere bakışlarının düzeyi ölçülmüş, elde edilen bulgular değerlendirilerek öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız, giriş ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmamızın konusu, amacı, önemi, araştırmanın yöntemi ve hipotezleri, araştırmanın evreni, örnekleme ile sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; felsefe, felsefi düşünce ve felsefe-din ilişkisinin önemi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde; eğitim, öğretim ve din kavramları açıklanarak, Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze ülkemizdeki orta ve yükseköğretim kurumları ile özelden İlahiyat fakültelerinde yer alan, din ve felsefe eğitimi hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde ise; araştırma hipotezleri doğrultusunda hazırlanmış olan anket sorularından elde edilen sonuçlara yer verilerek, ortaya çıkan bulgular hakkında yorum ve değerlendirmeler yapılmış, son olarak konu ile ilgili genel öneri ve tavsiyeler dile getirilmiştir.

Yüksek lisans tezimin hazırlanması sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen ve çalışmalarım esnasında her zaman bana yol gösteren Doç. Dr.

Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU'na ve Doç. Dr. Muhammet Fatih GENÇ'e, bilimsel yöntem-araştırma ve anket uygulamaları konusunda desteğini gördüğüm Doç. Dr. Sefer YAVUZ'a ve çalışmam boyunca bilgi birikimini benimle samimi olarak paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Metin PAY'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu yorucu süreçte tecrübeleri ile her an yanımda olan Selami Serdar Özgür'e, burada isimlerini sayamadığım tüm dostlarıma ve elbette ki akademik çalışmanın getirdiği tüm zorlukları; desteği, sabrı ve fedakarlığı ile aştığım değerli eşim Neslihan Aksu'ya, bugünlere gelmemde emeği olan ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Kocaeli, 2021

Abdülbaki AKSU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR	IX
TABLO LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	12
1. FELSEFEYİ ANLAMAK	12
1.1. FELSEFENİN TANIMI, KAYNAĞI VE KONULARI	12
1.1.1. FELSEFENİN TANIMLARI	12
1.1.2. FELSEFENİN KAYNAĞI	18
1.1.2.1. Felsefenin ‘Yunan Mucizesi’ Olduğu Görüşü	18
1.1.2.2. Felsefeye Bütün Milletlerin Katkısı Olduğu Görüşü	20
1.1.2.3. Felsefenin İlahî Bir Kaynağa Dayandığı Görüşü	22
1.1.3. FELSEFENİN KONULARI.....	24
1.1.3.1. Varlık Felsefesi (Ontoloji)	24
1.1.3.2. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)	25
1.1.3.3. Değer Felsefesi (Aksiyoloji)	26
1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN GEREKLİLİĞİ	28
1.2.1. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN AMACI VE YARARI.....	28
1.2.2. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN ÖZELLİKLERİ	31
1.3. FELSEFE-DİN İLİŞKİSİ.....	34
1.3.1. FELSEFİ BİLGİ	34
1.3.2. DİNİ BİLGİ	36
1.3.3. DİN İLE FELSEFENİN İLİŞKİSİ	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	41
2. TÜRKİYE’DE DİN VE FELSEFE EĞİTİMİ.....	41
2.1. EĞİTİM-ÖĞRETİM VE DİN	41
2.1.1. EĞİTİM-ÖĞRETİM	41
2.1.2. DİN	46
2.1.3. DİN-EĞİTİM İLİŞKİSİ	49
2.2. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ	53
2.2.1. İLKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ.....	54

2.2.1.1.	Cumhuriyetin Kuruluşu ve Chp Dönemi (1923-1946).....	54
2.2.1.2.	Çok Partili Dönem (1946-1980)	56
2.2.1.3.	1980 Sonrası Dönem.....	57
2.2.2.	ORTAÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ.....	59
2.2.2.1.	Cumhuriyetin Kuruluşu ve Chp Dönemi (1923-1946).....	59
2.2.2.2.	Çok Partili Dönem (1946-1980)	59
2.2.2.3.	1980 Sonrası Dönem.....	61
2.2.2.4.	İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi.....	64
2.2.3.	YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ	73
2.3.	CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE FELSEFE EĞİTİMİ	81
2.3.1.	ORTAÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ	83
2.3.2.	YÜKSEKÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ.....	86
2.4.	CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜKSEK DİN EĞİTİMİNDE FELSEFE DERSLERİ.....	91
2.4.1.	İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE FELSEFE DERSLERİ.....	91
2.4.2.	YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE FELSEFE DERSLERİ.....	111
2.4.3.	İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİNDE FELSEFE DERSLERİ.....	118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		123
3.	İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN FELSEFEYE BAKIŞI ÜZERİNE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI	123
3.1.	KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	123
3.1.1.	CİNSİYET DURUMU DAĞILIMI	123
3.1.2.	ÖĞRENİM TÜRÜNE GÖRE DAĞILIM.....	124
3.1.3.	SINIF DURUMU DAĞILIMI.....	124
3.1.4.	ANNE-BABA EĞİTİM DURUMU DAĞILIMI	125
3.1.5.	AİLE AYLIK GELİR DURUMU DAĞILIMI.....	126
3.2.	ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	126
3.2.1.	BİRİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR	126
3.2.2.	İKİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR.....	131
3.2.3.	ÜÇÜNCÜ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR	134
3.2.4.	DÖRDÜNCÜ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR	136
3.2.5.	BEŞİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR.....	137
3.2.6.	ALTINCI HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR	143
3.2.7.	YEDİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR	144
3.3.	TARTIŞMA VE YORUM	145
SONUÇLAR VE ÖNERİLER		154

SONUÇLAR	154
ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA	161
EKLER	169
EK-1: UYGULANAN ANKET	169
EK-2: KO.Ü. S.B.E. ETİK KURULU ONAY YAZISI	182
ÖZGEÇMİŞ	183

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarını ve bu dersler hakkındaki düşüncelerini, Temel İslam Bilimi Bölümü dersleri ile felsefe grubu derslerinin öğrencilerin zihin dünyasında oluşturduğu etkileri, uygulanan anket yardımı ile tespit etmek ve felsefe derslerinin İlahiyat fakültesi programına yaptığı olumlu katkıyı ortaya koymaya çalışmaktır.

Yapılan araştırma, giriş ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, önemi, amacı, araştırmanın yöntemi, hipotezleri ile evren ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde felsefenin anlamı, felsefenin konuları, felsefi düşüncenin özellikleri, felsefenin kısa tarihçesi, felsefi bakışın faydaları, felsefede sorunun önemi, felsefe eğitim öğretimi ile felsefe din ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde; eğitim ve din kavramları açıklanarak din-eğitim ilişkisi üzerinde durulmuş, ilk, orta ve yükseköğretimde verilen din eğitiminin Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze geçirdiği aşamalar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca 1912'den günümüze medrese, İmam Hatip Lisesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakülteleri programlarında okutulan felsefe derslerinin dağılımına yer verilerek, ülkemizde din eğitimi veren örgün eğitim kurumlarında felsefenin geçirdiği süreç ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Son bölümde, hazırlanan 'felsefe derslerine yönelik tutum ölçeği' anketinin, İlahiyat fakültesi öğrencileri ve mezunlarına uygulanması neticesinde elde edilen bulgulara yer verilerek araştırmanın başında kurulan hipotezler değerlendirilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise; felsefenin önemi, din eğitiminde felsefi düşüncenin yeri ve özel olarak İlahiyat fakültelerinde felsefi bakışın kazandırılması ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, İlahiyat, Akıl, Din, Algı

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the attitudes of the students of the Faculty of Theology towards the philosophy group courses and their thoughts about these courses, the effects of the courses of the Basic Islamic Science and the philosophy group courses on the students' mental world with the help of a questionnaire and to reveal the positive contribution of the philosophy courses to the theology faculty program.

Our thesis consists of four chapters including the introduction. In the introduction, information about the subject of the research, its importance, purpose, the method of the research, its hypotheses, the universe and its limitations was given. In the first part, the meaning of philosophy, the subjects of philosophy, the features of philosophical thought, the short history of philosophy, the benefits of the philosophical view, the importance of the questioning in philosophy, the relationship between philosophy education and philosophy and religion were discussed. In the second part; By explaining the concepts of education and religion, the relationship between religion and education was emphasized, and a general evaluation was made about the stages of religious education in primary, secondary and higher education from the republic period to the present. In addition, it was explicated about the process of philosophy in formal education institutions that provide religious education by indicating the distribution of philosophy lessons taught in the programme of madrasah, imam hatip high school, high Islamic Institute and Faculties of Theology from 1912 to present. In the last part, our hypotheses were evaluated by giving place to the findings obtained as a result of the application of "attitude scale towards philosophy courses" questionnaire to the students and graduates of the Faculty of Theology. In the results and recommendations section, it was made evaluations about the importance of philosophy, the place of philosophical thought in religious education, and especially the acquisition of a philosophical view in the faculties of theology.

Keywords : Philosophy, Theology, Mind, Religion, Perception

KISALTMALAR

Age	Adı geçen eser
Agm	Adı geçen makale
Ayr.	Ayrıca
Ank.	Ankara
AÜİFD	Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	Bakınız
Bs.	Baskı
Böl.	Bölüm
C	Cilt
cc	Celle Celaluhu
Çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Dikab	Din Kültürü ve Ahkak Bilgisi
Fak.	Fakülte
İA	İslam Ansiklopedisi
İLİTAM	Uzaktan İlahiyat Lisans Tamamlama
İst.	İstanbul
İÜ	İstanbul Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	Milattan önce
S	Sayı
s.	sayfa
ss.	sayfa sayısı
sav	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Üniv.	Üniversite
Vd.	Ve diğeri
Vb	Ve benzeri
Yay.	Yayımları
YİE	Yüksek İslam Enstitüsü

TABLO LİSTESİ

		SAYFA NO
Tablo 1	Ankete Katılanların Üniversitelere Göre Dağılımı	7
Tablo 2	Ankete Katılanların Eğitim Tipine Göre Dağılımı	7
Tablo 3	Formal ve İnfomal Eğitim Özellikleri	46
Tablo 4	II.Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Kadar Ortaöğretimde Okutulan Felsefe Dersleri Haftalık Ders Programı	82
Tablo 5	1990'lı yıllarda Üniversitelerdeki Bazı Fakültelerde Felsefe ve Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümleri Dağılımı	89
Tablo 6	Darulfünun İlahiyat Fakültesi'nin İlk Program	92
Tablo 7	Darulfünun İlahiyat Fakültesi'nin 1926-1927 Öğretim Yılı Ders Programı	93
Tablo 8	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1949-1950 Eğitim Öğretim Yıllardaki Ders Programı	96
Tablo 9	İlahiyat Fakültesi 1953-1954 Öğretim Yılı Programı	97
Tablo 10	İlahiyat Fakültesi 1955-1956 Öğretim Yılı Programı	98
Tablo 11	İlahiyat Fakültesi 1966-1967 Öğretim Yılı Programı	100
Tablo 12	İlahiyat Fakültesi 1972-1973 Öğretim Yılı Programı	101
Tablo 13	İlahiyat Fakültesi 1975-1976 Öğretim Yılı Programı	103
Tablo 14	İlahiyat Fakültesi 1980-1981 Öğretim Yılı Programı	104
Tablo 15	İlahiyat Fakültesi 1983-1984 Öğretim Yılı Programı	107
Tablo 16	Yüksek İslam Enstitüsü 1959-1960 Öğretim Yılı Programı	113
Tablo 17	Yüksek İslam Enstitüsü 1972-1973 Öğretim Yılı Programı	115
Tablo 18	Yüksek İslam Enstitüsü 1979-1980 Öğretim Yılı Programı	117
Tablo 19	İslami İlimler Fakültesi 1971-1972 Öğretim Yılı Programı	119
Tablo 20	İslami İlimler Fakültesi 1977-1978 Öğretim Yılı Programı	121
Tablo 21	Ankete Katılanların Cinsiyet Dağılımı	123
Tablo 22	Ankete Katılanların Öğrenim Türü Dağılımı	124
Tablo 23	Ankete Katılanların Sınıf Dağılımı	124
Tablo 24	Ankete Katılanların Anne Eğitim Durumu	125
Tablo 25	Ankete Katılanların Baba Eğitim Durumu	125
Tablo 26	Ankete Katılanların Aylık Aile Gelir Durumu	126
Tablo 27	Ankete Katılanların Felsefe Olumlu Bakışını Belirlemeye Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	127
Tablo 28	Ankete Katılanların Felsefe Olumsuz Bakışını Belirlemeye Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	130
Tablo 29	Ankete Katılanların Öğrenim Tipine Göre Felsefeye Olumsuz Bakışı Yansıtan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	131
Tablo 30	Ankete Katılanların Öğrenim Düzeyine Göre Felsefeye Olumlu Bakışı Yansıtan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	132
Tablo 31	Ankete Katılanların Sınıf Düzeyine Göre Felsefeye Olumlu Bakışı Yansıtan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	134

Tablo 32	Ankete Katılanların Sınıf Düzeyine Göre Felsefeye Olumsuz Bakışı Yansıtan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	135
Tablo 33	Ankete Katılanların Sınıf Düzeyine Göre Felsefe ile Temel İslam Bilimlerine Yönelik Algı ve Tutumlarının Dağılımı	136
Tablo 34	Ankete Katılanların Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	138
Tablo 35	Ankete Katılanların Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Yaş Değişkenine Göre Dağılımı	139
Tablo 36	Ankete Katılanların Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	140
Tablo 37	Ankete Katılanların Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	141
Tablo 38	Ankete Katılanların Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Aile Gelir Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	142
Tablo 39	Ankete Katılanların Felsefe Olan İlgilerini Belirlemeye Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı	143
Tablo 40	Ankete Katılanların Felsefeye Olan İlgileri İle, Felsefe Alanında Akademik Çalışma Yapma Düzeylerinin Dağılımı	145

GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın konusu, önemi, hipotezleri ve sayıltıları, araştırmada kullanılan yöntem, araştırma evreni-örneklem ile sınırlılıkları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Yüce Allah'ın (cc) yaratmış olduğu varlıklar içinde en mükemmel yapıya sahip olan insan, kendisine verilen akıl, düşünme ve özgür irade melekeleri sayesinde, gelişime açık bir zihin potansiyeli ile dünyaya gelir. Diğer canlılardan farklı olarak; yeme, içme, uyuma vb. bedeni ihtiyaçlarının yanında üstün bir yaratıcıya inanma, sığınma, bağlanma gibi manevi istekleri de olan insan, kendisi ve evrenin yaratılışı, yaşamın gayesi, metafizik alem vb. konular üzerinde sorular sorabilmekte, düşünebilmekte ve bir anlam arayışı içine girebilmektedir. İnsanın bu anlam arayışına cevap bulması, kendini gerçekleştirebilmesi, doğuştan getirdiği yetenekleri geliştirebilmesi ve gerçek mutluluğa ulaşması; maddi ve manevi olarak her açıdan, sistemli, doğru ve etkili bir şekilde yapılan eğitim faaliyeti ile mümkün olabilecektir.

Eğitim, birden çok tanımı yapılmış olmasına rağmen en genel anlamda, insanın faziletli; bilgi, görgü ve hoşgörüsü gelişmiş yetkin bir varlık haline gelme/getirilme süreci olarak tarif edilmektedir. İnsanın doğuştan fitratında yer alan yeteneklerini ortaya çıkarmak ve geliştirmek, eğitimin temel amaçları arasındadır. Eğitimin süreç boyutu göz önüne alındığında; sadece bireyin tüm yönleri ile geliştirilmesi değil aynı zamanda kaliteli ve nitelikli yaşam sürdürmesi de hedeflenmektedir. Bu açıdan eğitime; değer üretme ve insanı bu değerler ile doğru olana yönlendirme, Alois Fischer'in deyimiyile "geçici arzular dünyasından ebedi değerler dünyasına taşıma" etkinliği olarak da bakılabilir.¹

İnsan hayatının ayrılmaz bir parçası olan, doğuştan getirdiği inanma duygusunun bir tezahürü olarak her zaman canlılığını devam ettiren değerlerden birisi de, dindir. İnsan, yaratılışı gereği düşünen, merak eden, sorgulayan bir zihin

¹ Mehmet Şişman, Eğitime Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2020, s.3.

dünyasına sahip olmakla birlikte, aynı zamanda manevi ve dini boyutu olan inanan bir varlıktır.² İnsanın doğuştan getirdiği bu inanç ve bağlılık duygularının günlük hayattaki yansımaları olarak meydana gelen tutum ve davranışlar, din olarak değerlendirilmektedir.³

Cemal Tosun, din ve eğitim kavramlarını bir bütün olarak değerlendirerek “din eğitimi”ni şu şekilde tarif etmiştir: “Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”⁴ Tanımda ifade edildiği gibi, din ve eğitim ilişkisi bir süreç olarak değerlendirilmekte, yaşantıya bağlı olarak bireyde bilinçli bir davranış değişikliğinin olduğu vurgulanmaktadır. Farklı bir açıdan bakıldığında, eğitim ve dinin beklentilerinin ortak olduğunu söylemek mümkündür. Hem din hem de eğitim; insanın iradesini doğru kullanmasını, araştıran, sorgulayan, akli ile inancını bütünleştirebilen bir zihin dünyasına sahip olmasını hedeflemektedir. Dolayısıyla din ve eğitim, biri olmadan diğeri eksik kalan, bir bütünün iki parçası gibi birbirlerini tamamlayan iki temel alandır.⁵

Tarihi süreç içerisinde, din ile ilgili olarak çok farklı disiplinler ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlere genel olarak İlahiyat ismi verilmektedir. Bugün İlahiyat denildiğinde; dinin kaynağını, tarih içindeki yerini, birey ve toplum hayatına olan etkilerini ortaya koyan, kısaca dini her yönü ile anlamaya ve açıklamaya çalışan bilimlerin ortak ismi anlaşılmaktadır. İlahiyatın en genel amacının, dinin insanlar tarafından daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayarak bireysel ve toplumsal gelişmeye destek vermek olduğu söylenebilir. Bu amaca ulaşmak için, dinin geçmişten günümüze geçirmiş olduğu süreçleri açıklamaya çalışmak; bilimsel bilgi, yöntem ve metotlar ile üretilen bilgilerin eleştiri süzgecinden geçirilmesini sağlamak ve güncel hayatta ortaya çıkan yeni sorunlara çözümler üretmek, İlahiyat eğitiminin asli faaliyetleri arasında yer almaktadır.⁶

² Hüsameddin Erdem, Din-Felsefe Münasebeti, Konya, Hü-er Yayınları, 2004, s.21.

³ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, s.22.

⁴ Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s.23.

⁵ Yıldız Kızılabdullah, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.52.

⁶ Kızılabdullah, a.g.e., s.51.

Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren, yukarıda ifade edilen amaçlara ulaşabilmek için kurulmuş olan İlahiyat fakültelerinin, temel dini bilimlerle beraber; doğru, tutarlı ve sistemli düşünmek, çözüm odaklı akıl yürütmek ve bir konu hakkında derin anlayış sahibi olmak anlamlarına gelen felsefi bakış açısına da ihtiyacı vardır. Bu bağlamda İlahiyat eğitim programları hazırlanırken, bu husus her zaman göz önünde bulundurulmuş ve felsefe grubu dersleri müfredattaki yerini dönem dönem değişen ders saatlerine rağmen daima korumuştur. Bu çalışmada, ülkemizdeki İlahiyat fakültelerinde eğitim gören ve mezun durumdaki bireylerin, felsefe grubu derslere karşı takındıkları tutum, bu derslerin gerekliliği ve verimliliği hakkındaki görüşleri, uygulanan anket yardımı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen anket bulguları titizlikle incelenerek, oluşturulan hipotezler için ayrı ayrı değerlendirme yapılmış, öneri ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Araştırma boyunca, ana problem konusu olarak belirlenen “İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik algıları, bakışları nasıldır?” sorusuna cevap verilmeye çalışılmış, bu temel soru altında oluşturulan alt problemler ile konunun daha detaylı bir şekilde açıklanması amaçlanmıştır.

Araştırmada, ana konu bağlamında oluşturulan alt problemler şunlardır:

•Felsefe grubu derslerin ve bu derslerde yapılan fikir tartışmalarının öğrencilerin zihinsel ve kişisel gelişimine katkısı var mıdır?

•Felsefe grubu dersleri, dini konuların daha iyi anlaşılması için gerekli midir?

•İlahiyat fakültesi ders programlarında, felsefe derslerinin yer alması gerekli midir?

•Din ile felsefe, arasında nasıl bir ilişki vardır?

•Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi düşünce bakımından yeterli olmak gerekli midir?

•Felsefe grubu dersleri, bireylerin geleneksel dini bilgilerini daha iyi yorumlamalarına katkı sağlar mı?

•Felsefe derslerindeki varlık felsefesi (ontoloji) konuları, bireyin dini inancına nasıl bir etkide bulunur?

•Ateist ve materyalist düşüncelerin toplum üzerinde bıraktığı menfi (olumsuz) tesirlere karşı, akli deliller ve felsefi düşünce ile mücadele etmek neden önemlidir?

•İlahiyat fakültelerinde okutulan Temel İslam Bilimleri dersleri, öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını ve zihin dünyalarını, felsefe grubu derslerine göre nasıl etkilemektedir?

•İlahiyat fakültelerindeki felsefe grubu dersleri, Temel İslam Bilimleri dersleri ile bilimsel tutum açısından bir bütünlük oluşturmakta mıdır?

Araştırmada; İlahiyat eğitimi alan lisans, önlisans, ilitam, dikab, yüksek lisans, doktora öğrencileri ve mezunlarının felsefeye bakışlarını belirlemek amacıyla hipotezler (varsayımlar) oluşturulmuştur. Hazırlanan anket soruları, internet ortamında öğrenciler ile paylaşılmış ve elde edilen bulgular SPSS istatistik paket programı ile analiz edilerek çalışma boyunca bu varsayımlar test edilmiştir. Araştırmanın başında kurulmuş olan hipotezler şunlardır:

•Hipotez-1 : İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik algıları, bakış açıları olumludur.

•Hipotez-2 : Örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) eğitim alan bireylerin felsefe grubu derslere bakışı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

•Hipotez-3 : Alt sınıflardaki (1. ve 2. sınıf) İlahiyat fakültesi öğrencileri ile son sınıf ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

•Hipotez-4 : İlahiyat fakültesi 1. ve 2. sınıf ile son sınıf (3. ve 4. sınıf) ve mezun öğrencilerin, felsefe grubu dersleri ile temel islam bilimleri derslerine yönelik algı ve tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

•Hipotez-5 : İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarının, bakış açılarının oluşmasında; bireyin cinsiyeti, yaşı, anne-babasının eğitim durumu ve aylık geliri anlamlı bir farklılık meydana getirmektedir.

•Hipotez-6 : İlahiyat fakültesi öğrencileri felsefeye ilgi duymaktadır.

•Hipotez-7 : İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine gösterdikleri ilgi ile, felsefe alanında akademik çalışma yapma istekleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

Bu çalışmanın amacı; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarını ve bu dersler hakkındaki düşüncelerini, Temel İslam Bilimi Bölümü dersleri ile felsefe grubu derslerinin öğrencilerin zihin dünyasında oluşturduğu etkileri, uygulanan anket yardımı ile tespit etmek ve felsefe derslerinin İlahiyat fakültesi programına yaptığı olumlu katkıyı ortaya koymaya çalışmaktır.

Yapılan araştırma ile, İlahiyat fakültesinin kurulduğu Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze müfredat programlarının ayrılmaz bir parçası olan felsefe grubu derslerinin programdaki ağırlıkları ve ders saatleri hakkında genel bilgiler verilmiş, değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu süreçte, dönem dönem felsefenin ilahiyat eğitimi için gerekliliği üzerinde bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bir kısım çevreler felsefenin, ilahiyat eğitimi için gereksiz olduğu, öğrencilerin inançlarına zarar verdiği ve onları dinden soğuttuğu yönünde görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunun yanında, ilahiyat eğitimi ile felsefenin birbirinden ayrılamayacağını ve ikisinin birbirlerini tamamladığı konusunda hemfikir olan eğitimciler de olmuştur. Araştırmada, konu hakkında en sağlam ve gerçeğe yakın bilgilere ulaşabileceğimiz, müfredat programlarını yaşayarak tecrübe eden İlahiyat öğrencilerinin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu sayede, İlahiyat eğitim programlarında yer alan felsefe derslerinin etkinliği, belli oranda bilimsel olarak tespit edilebilecektir. Elde edilen verilerin, daha sonra yapılacak olan müfredat değişikliklerinde eğitimcilere fayda sağlayabilecek olması, bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmada, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak, nicel araştırma yöntemlerinden olan genel tarama-betimsel (survey) desenin kesitsel tarama metodundan istifade edilmiştir. Bu çerçevede internet üzerinden gönderilen

anket soruları ile katılımcılardan veriler elde edilmiştir. Niyazi Karasar, genel tarama modellerini, “çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir”⁷ diye tarif etmektedir.

Katılımcılara ait demografik bilgilerin dağılımı ve anket sorularına verilen cevapların dağılımı, frekans analizi ile incelenmiştir. Verilen ifadelere katılım düzeylerinin yaş grubu, sınıf düzeyi, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, aylık gelir durumu, felsefe alanında akademik kariyer yapma isteği gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Analizler %95 güven düzeyinde SPSS 20.0 yazılımı ile yapılmış ve anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın evreni; Türkiye sınırları içinde örgün, uzaktan ve lisansüstü ilahiyat eğitimi alan veya mezun durumdaki tüm bireyleri kapsamaktadır. Bu evren içinden, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan “uygun örnekleme yöntemi” ile, gerekli olan büyüklüğe ulaşıncaya kadar gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 563 kişiye hazırlanmış olan anket formu uygulanmış, elde edilen bulgular üzerinde analiz ve çözümlenmeler yapılmıştır.

Örnekleme türleri, olasılığa dayalı ve olasılığa dayalı olmayan örnekleme olarak sınıflandırılmaktadır. Olasılığa dayalı örnekleme kendi içinde; basit tesadüfi-random örnekleme, tabakalı örnekleme ve grup örnekleme olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Olasılığa dayalı olmayan örnekleme türleri ise; uygun örnekleme, kota örnekleme, boyutsal örnekleme, amaçlı örnekleme ve kartopu örneklemedir. Bu örnekleme türleri, olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerini uygulamanın zor olduğu durumlarda, temsil yeteneğinin belli bir oranda sağlanabilmesi amacıyla kullanılır. Olasılık dışı örnekleme türlerinden biri olan “uygun örnekleme yöntemi”ne ‘kazara örnekleme’de denir. Bu yöntem, araştırmacıya yapacağı çalışma için, kısa zamanda en rahat ve ekonomik olarak ulaşılabildiği kişileri örnekleme dahil etme imkanı sunmaktadır.⁸

⁷ Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s.111.

⁸ Ali Balcı, Sosyal Bilimlerde Araştırma, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2021, s.99-103.

Tablo 1’de, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların devam ettikleri veya mezun oldukları üniversitelere göre dağılımları, sayı ve yüzdeler oran olarak verilmiştir.

Tablo 2’de ise, örneklem grubundaki katılımcıların; örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) alanlarına göre sayısal ve yüzdeler oran olarak dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1.

Üniversiteler	n	%
Anadolu Üniversitesi	13	2,3%
Ankara Üniversitesi	33	5,9%
Atatürk Üniversitesi	16	2,8%
Balıkesir Üniversitesi	44	7,8%
Dicle Üniversitesi	21	3,7%
Dokuz Eylül Üniversitesi	39	6,9%
Erciyes Üniversitesi	13	2,3%
Harran Üniversitesi	10	1,8%
İnönü Üniversitesi	8	1,4%
İstanbul Üniversitesi	22	3,9%
Kocaeli Üniversitesi	167	29,7%
Marmara Üniversitesi	37	6,6%
Necmettin Erbakan Üniversitesi	9	1,6%
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	14	2,5%
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	9	1,6%
Sakarya Üniversitesi	53	9,4%
Selçuk Üniversitesi	17	3,0%
Süleyman Demirel Üniversitesi	11	2,0%
Uludağ Üniversitesi	27	4,8%
Total	563	100,0%

Tablo 2.

Öğrenim Türüne Göre	n	%
Örgün Eğitim (lisans-dikab)	354	63%
Uzaktan Eğitim (önlisans-ilitam)	187	33%
Lisansüstü (yüksek lisans-doktora)	22	4%
Total	563	100%

Araştırmada elde edilen verilere ulaşmak için; daha önce bu alanda yapılmış olan çalışmalar incelenmiş ve bu konuda hazırlanmış olan benzer anket formları⁹ taranarak, kurulan hipotezleri test etmeye yönelik en uygun maddeleri ihtiva eden, 37 soruluk bir anket formu oluşturulmuştur. Hazırlanan bu anket formu, veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket formunun sekiz sorusu katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu şekilde katılımcıların; cinsiyeti, yaşı, eğitim gördükleri veya mezun oldukları üniversite, anne-baba eğitim durumları ile aylık gelirleri hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır. Ankette yer alan diğer sorular; ilahiyat eğitimi alan katılımcıların, felsefe grubu derslere bakışını belirlemeye yönelik ‘beşli likert tipi ölçeği’ niteliğinde hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Çalışmanın son dört sorusu ise; felsefe grubu dersleri ile temel islam bilimleri derslerinin öğrencilerin zihin dünyaları ve hayata bakışları üzerinde nasıl bir etki bıraktığını tespit etmeye yöneliktir. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de devam eden Covit-19 pandemisi sebebiyle katılımcılarla yüz yüze uygulama yapılamamıştır. Bunun yerine, katılımcılara internet aracılığı ile anket formunun ‘<http://docs.google.com/forms>’ şeklindeki bağlantı linki gönderilmiştir. Bu yöntemle; 2020 yılı Kasım-Aralık ile 2021 Ocak-Şubat ayları içinde, Türkiye’deki İlahiyat fakültelerinde örgün, uzaktan ve lisansüstü eğitim yapan veya mezun durumdaki 563 katılımcıya ulaşılmış ve anket formunun doldurulması sağlanarak veriler toplanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin anket formundaki sorulara verdikleri yanıtlar ‘SPSS 20.0’ istatistik programına yüklenmiş ve analizler bu program aracılığıyla yapılmıştır. Anket çalışmasında öğrencilerin; verilen ifadelere katılım düzeylerinin yaş, sınıf, anne-baba eğitim düzeyi, aylık gelir, felsefe alanında akademik kariyer yapma isteği gibi durumlara göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Aynı şekilde, alt sınıflardaki (1. ve 2. sınıf) İlahiyat fakültesi öğrencileri ile son sınıf ve mezun

⁹ Toktaş, Fatih , Acuner, Dr. H. Yusuf . "İlahiyat Fakültelerinde Felsefe Dersleri Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 / 17 (Eylül 2004): 159-176 .

Fatih Toktaş, Şükrü Keyifli , Fatih Yıldırım, Bekir Esen, “Felsefe’li İlahiyat vs. Felsefe’siz İslami İlimler: Türkiye Geneli Öğrenci Anketi”. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 43 (Haziran 2016), s.143-181.

Cengiz Çuhadar, “Kastamonu-Manas-Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları”, Din-Felsefe İlişkisine Yönelik Değerlendirilmesi . Dini Araştırmalar , 22 (55 (15-06-2019)), s.121-158.

öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı bağımsız grupta t testi ile araştırılmıştır.

Öte yandan, örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) eğitim alan bireylerin felsefe grubu derslere bakışı arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığının tespit edilebilmesi için, öncelikle tek yönlü varyans analizi kullanılmış, daha sonra farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirleyebilmek için Tukey testi ile çözümlenmiştir. Ayrıca, frekans analizi ve yüzdeler oran ile ankete katılan bireylerin demografik bilgileri ile sorulara verilen cevapların dağılımı incelenmiştir. Bu incelemeler sonucu ortaya çıkan bulgular, doğruluğu test edilen hipotezlere yönelik olarak tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır. Analizler için anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın sayılıları olarak şu maddeler ifade edilmiştir:

•Araştırmaya katılan denekler, anket sorularına içten ve samimi yanıtlar vermişlerdir.

•Anketin uygulandığı örneklem, evrenin görüşlerini gerçeğe en yakın şekilde yansıtabilir.

•Çalışmada kullanılan yöntem, araştırmanın amacına, konusuna ve hipotezlerine uygundur.

Araştırmanın sınırlılıkları ise şu şekilde sıralanmıştır:

•Araştırmadan elde edilen bulgular, 2020-2021 yılları için geçerlidir.

•Anketin, Türkiye'deki bütün İlahiyat fakültelerine ulaşma hedefi olmasına rağmen, çalışmaya katılan deneklerin sayısı 563 ile sınırlı kalmıştır.

•Ülkemizde ve dünyada yaşanmakta olan Covid-19 pandemisi sebebiyle, katılımcılara yüz yüze anket uygulaması yapılamamıştır. Bunun yerine, internet aracılığı ile anket çalışması yapılmış, dolayısıyla uzaktan iletişimin sınırlılıkları çalışmayı etkilemiştir.

•Araştırmada ulaşılan sonuç ve öneriler, hazırlanan anket sorularına verilen cevapların analizi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

Son olarak, eğitimle ilgili bazı terimlerin tanımlarına yer verilmiştir.

Eğitim: “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.”¹⁰

Formal Eğitim: “Önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde, amaçlı ve planlı olarak gerçekleştirilen eğitimidir.”¹¹

İnformal Eğitim: “Amaçlı ve planlı olmayan, gelişigüzel ve yaşam içinde kendiliğinden oluşan eğitimidir.”¹²

Örgün Eğitim: “Okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsayan eğitimidir. Örgün eğitim, okullarda düzenli, planlı ve yöntemli bir biçimde gerçekleştirilmektedir.”¹³

Yaygın Eğitim: “Örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen formal eğitim faaliyetlerinin tümüdür. Okuma-yazma kursları, meslek içi eğitim seminer ve kursları, çeşitli meslek dallarındaki çıraklık eğitimi gibi faaliyetler yaygın eğitimin bir parçasıdır.”¹⁴

Din Eğitimi: “Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”¹⁵

Eğitim Programı: “Bireyde istendik davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm faaliyetleri gösteren planlardır.”¹⁶

¹⁰ Selahattin Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Edge Akademi Yayıncılık, 2017, s.13.

¹¹ Münire Erden, Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2020, s.194-195-196.

¹² Erden, a.g.e., s.194-195-196.

¹³ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

¹⁴ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

¹⁵ Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s.23.

¹⁶ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

İlköğretim: “6-14 yaş grubundaki öğrencilere temel becerileri kazandırarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan 8 yıllık eğitim devresidir.”¹⁷

Ortaöğretim: “İlköğretimle yükseköğretim kurumları arasında yer alan, 15-17 yaş grubunu kapsayan, öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretime hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir.”¹⁸

Yükseköğretim: “Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu). Üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezleri yükseköğretim kurumlarıdır.”¹⁹

Din: “Bir cemaatin sahip olduğu, kutsal kitap, peygamber veya kurucu, Tanrı kavramını da genellikle içinde bulunduran, inanç sistemi ve bu sisteme bağlı olarak yaptığı ibadet, yerine getirmeye çalıştığı ahlaki kurallar bütünüdür.”²⁰

İlahiyat: “Dinlerin, gerek nakiller gerekse gelenekler yoluyla oluşturdukları esaslar, prensipler ve davranış kalıpları vardır. Bunların zaman içinde geliştirilmesiyle din ile ilgili belli bilimsel disiplinler ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerin bütününe İlahiyat denilmektedir.”²¹

¹⁷ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

¹⁸ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

¹⁹ Erden, a.g.e., s.194-195-196.

²⁰ Günay Tümer&Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara, Ocak Yayınları, 2002, s.7.

²¹ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015, s.24.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FELSEFEYİ ANLAMAK

Bu bölümde ilk olarak geçmişten günümüze yapılan felsefe tanımlarına, felsefenin kaynağı ve ihtiva ettiği konulara yer verilecektir. Daha sonra felsefi düşüncenin amacı, faydası, gelişimi ve özelliklerine temas edilecek; son olarak felsefe bilgisi ve dini bilgi hakkında kısa bir açıklama yapılarak, felsefe-din ilişkisi üzerinde genel değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1.1. FELSEFENİN TANIMI, KAYNAĞI VE KONULARI

1.1.1. FELSEFENİN TANIMLARI

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel vasfı, kendini, yaşadığı dünyayı, toplumu, diğer canlıları ve bir bütün olarak tüm benliğini anlamaya çalışmasıdır. İnsan, bilen ve öğrenme isteği olan bir canlıdır. Sadece insanın yapabildiği felsefe, en genel anlamda bir düşünce etkinliği olarak ifade edilebilecek bir bilgi çeşididir.²²

Felsefenin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Her filozof, kendi anlayışı ve bakış açısına göre farklı şekilde felsefeyi tanımlamıştır. Aynı zamanda felsefenin ihtiva ettiği konulara göre de çeşitli tarifler ortaya çıkmıştır. Örneğin, varlık felsefesi ile bilgi felsefesinin tarifleri arasında bazı farklar olduğu görülmektedir.²³ Bu kadar fazla tanımlanmış olmasına ve ortak bir tarif yapılmasındaki güçlüğüne rağmen, yine de felsefenin ‘neliği’ hakkında birtakım açıklamalarda bulunmak mümkündür.²⁴ Çok zengin ve geniş bir anlam dünyasına sahip olan felsefenin en önemli özelliklerinden biri, akla dayalı bir düşünme etkinliği olarak varlık hakkında sorular sorması ve cevaplar aramasıdır.²⁵

²² Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Ankara, Serbest Akademi Yayınları, 2020, s.25-26.

²³ Süleyman Hayri Bolay, Felsefeye Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.9.

²⁴ Ahmet Cevizci, Felsefe, İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2007, s.16.

²⁵ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.45.

İnsanın kendisini, sonsuz kainatı ve nefes alıp verdiği dünyayı anlama isteğinin bir neticesi olarak ortaya çıkan felsefe, akla dayanan bir düşünme faaliyetidir.²⁶ İnsanoğlu, fitratında olan öğrenme duygusunu tatmin etmek için tarihin her döneminde evreni, kendisini ve yaşadığı çevreyi anlamak ve kavramak istemiştir. İlk dönemlerde efsane, halk öyküleri, masal ve hikaye vb. ile bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış, daha sonra da dini kaynak ve düşünceler ile evreni, canlıları ve doğayı anlamlandırma yoluna gitmiştir. Fakat belli bir aşamada insan, fitratında var olan akli melekesini kullanarak, karşılaştığı her durum hakkında, kendisinin ve evrenin yaratılışı üzerine sorular sormuş, düşünmüş ve böylece felsefe yapmaya başlamıştır.²⁷

Felsefenin, dünyanın farklı bölgelerinde, milattan önce altıncı yüzyılda, eş zamanlı olarak ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilmektedir. Bu yerlerden biri olarak gösterilen eski Yunanistan'da felsefenin, Yunanca bir kelime olan 'philosophia'(filosofya) sözcüğünden türediği düşünülmektedir. 'Philosophia' kelimesi 'sevgi, dostluk' anlamındaki 'philia' fiili ile, 'bilgelik, hikmet' anlamına gelen 'sophia' kelimelerinden türemiş olan bileşik bir sözcüktür.²⁸

Sofos kavramı, milattan önce yedinci yüzyıla kadar 'hakim' anlamında kullanılmıştır. 'Hakim' denildiğinde, varlık hakkında düşünen ve ilkeler ortaya koyan bilge insan anlaşılırmaktaydı. İlk defa Pisagor insanın 'sofos' olamayacağını ileri sürmüş, gerçek anlamda sadece Allah'a 'sofos' denebileceğini söylemiştir. Pisagor'a göre insan, 'fila-sofos' olabilirdi. Yani hikmet sevgisi ile daima onun peşinde olan, hakikat arayışına devam eden bir canlıdır insan. Bu tarihten sonra 'filasofos' denildiğinde, varlık ve evren hakkında derin bir anlayışa sahip olan, hikmeti arayan insan anlaşılırmıştır. 'Filasofos' kelimesi farklı dillerde çeşitli şekillerde telaffuz edilmiştir. Örneğin, Arapçada bu anlamda 'feylesuf' (çoğulu felasife) kavramı kullanılmıştır.²⁹

²⁶ Alwin Diemer, 'Felsefe', Diemer vd, Günümüzde Felsefe Disiplinleri, çev. D. Özlem, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1997, s.11.

²⁷ Çüçen, a.g.e., s.44.

²⁸ Ahmet Cevizci, Felsefeye Giriş, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2017, s.3.

²⁹ Mahmut Kaya, "Felsefe", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12, s. 311.

Felsefede; bilginin, hikmetin peşinden koşma, daima bir arayış içinde olma hali çok önemlidir. Bir anlamda felsefe, bilgi ve bilgelik sevgisi demektir. Filozof denildiğinde ise; bilgiyi ve bilgeliği seven, hikmet aşığı, hakikati arayan kişi akla gelmektedir. Filozof, bu hikmet yolculuğundan hiçbir maddi menfaat ve çıkar beklemez, bu bilginin işe yarayıp yaramaması da çok önemli değildir. Filozof için asıl önemli olan şey, bu yolculuğun kendisidir ve arayışa devam etmektir.³⁰

Daha önce ifade edildiği gibi felsefenin, her filozofun bakış açısına ve ihtiva ettiği, ilgilendiği alana göre, tarihi süreç içinde çok çeşitli tarifleri yapılmıştır. Burada, konu ile ilgili görüş ve düşüncelerinin açıklandığı bazı filozofların yaptıkları felsefe tanımlarına yer verilecektir.

İlkçağ Yunan filozofu Sokrates'e göre felsefe, “neleri bilmediğini bilmek” iken, Platon'a (Eflatun) göre felsefe, “gerçekliğin hakiki doğasını kavramak, tek tek her şeyin ne için olduğunu bilmek yani amaçların bilgisine sahip olmak” anlamına gelir. Dolayısıyla felsefe, insanın varlığının özünü anlamak, onun hayat amacını kavrayıp bu uğurda gayret etmesi demektir.³¹ Aristoteles ise felsefeye “ilk nedenler ile ilkelerin araştırılması” şeklinde bir tarif getirmiştir.³² Görüldüğü gibi; varlığın özünü anlama, gerçekliğin peşinde olma ve ilk yaratılışın sırlarına ulaşma çabası felsefenin asli unsurları arasında yer almaktadır.

Ortaçağ düşünürü Augustinus'a göre felsefe, Tanrıyı bilmektir, gerçek felsefe ile gerçek din özdeştir. Anselmus'a göre felsefe, inanılanı anlamaya çalışmak iken, Abaelardus'a göre, inanılanın inanılmaya değer olup olmadığını araştırmaktır.³³ Bu tariflerde felsefe; insan ile Yüce yaratıcı ve kutsal değerler arasında kurulan ilişki üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. İnsanın doğuştan sahip olduğu inanma duygusu ile akli bir faaliyet olan felsefe arasında sıkı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Ünlü Fransız filozof Descartes, felsefe denildiğinde, herkesin sahip olamayacağı, derin ve bütünsel bilgiyi anlamaktadır. “...Felsefe sözünden bilgeliği incelemek anlaşılır. Bilgelikten de insanın bilebileceği kadar, bütün şeylerin tam

³⁰ Ali Osman Gündoğan, Felsefeye Giriş, İstanbul, Dem Yayınları, 2010, s.21-22.

³¹ Ahmet Cevizci, Felsefe, İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2007, s.23.

³² Emel Koç, Felsefe Nedir?, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 1, sayı 3, 2009, s.222.

³³ Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985, s.152-165.

bilgisi anlaşılır.” Hegel de felsefeyi “hakikat sevgisine ve zihin kudretine olan inanç” olarak kabul etmektedir. Kant’a göre felsefe “kavramlarla veya kavramlar inşasıyla elde edilen akli bilgidir”. O, felsefenin öğrenilemeyeceğini, ancak felsefe yapmanın öğrenilebileceğini ifade etmiştir.³⁴ Spinoza felsefeyi, genel olarak bir matematik disiplini gibi algılamakta, Fransız filozof olan Comte’a göre felsefe, bütüncül bakış açısı ile tüm bilimlere kapsayan ve onları birleştiren kuşatıcı bir disiplindir. Hobbes’de felsefeyi, sebep sonuç odaklı olarak ortaya çıkan unsurların incelenmesi ile hakikate ulaşma çabasıdır diye tarif etmiştir.³⁵ Karl Jaspers’de, ‘yolda olmak’³⁶ tabiri ile kısa ve öz bir tanım yapmış; felsefenin hayat boyu devam eden anlam arayışı olduğunu ifade etmiştir.

İslam filozoflarından Kindi, “...Felsefe, insanın kendini tanımasıdır.”, “Felsefe, insanın gücü yettiği ölçüde, külli ve ebedi şeylerin hakikatlerini, mahiyetlerini ve sebeplerini bilmektir” diye bir tanım getirmiştir. Farabi ise felsefeyi, “var olmaları bakımından varlıkların bilinmesidir” diye tarif etmiştir. İbni Sina felsefeye amacı bakımından yaklaşarak şu şekilde bir tarif getiriyor: “...Felsefenin gayesi, nesnelere hakikatlerine bir insanın vakıf olabileceği kadar vakıf olmaktır”. İsmail Ankaravi ise, yaptığı felsefe tanımında filozoftan yola çıkarak bir sonuca varmaya çalışıyor: “Hakim/bilge, filozof o kimseye derler ki her şeye hakkını verir, her şeyi yerli yerine koyarak hükmünü verir, bunun sınırını geçmez ve zamanı gelmeden bir şeyi aceleyle getirmez.”³⁷ Yukarıda tanımlarına yer verdiğimiz İslam filozofları, genel anlamda felsefenin bilgi, değer ve varlık gibi alanlarına vurgu yaparak konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Hilmi Ziya Ülken’e göre: “Felsefe ruhun sporu; oyun bedeninin felsefesidir. Yalnız bedeninin yetişmesi diye bir mesele olamaz; ruhun felsefesinden gaflet edilir de tek başına bir vücut terbiyesi düşünülürse, insan yerine makine yetiştirilmiş olacaktır.”³⁸

Ülken’in felsefe tanımında, bireyin beden ve ruh olmak üzere hem maddi hem de manevi yönüne işaret edilmektedir. İnsanın her iki yönden bir bütün olarak

³⁴ Bolay, a.g.e., s.11.

³⁵ Hüseyin Gazi Topdemir, “Felsefe Nedir? Bilgi Nedir?” Türk Kütüphaneciliği, 2009, s.121.

³⁶ Karl Jaspers, Felsefe Nedir, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yayınları, 1986, s.47.

³⁷ Bolay, a.g.e., s.10.

³⁸ Hilmi Ziya Ülken, Aşk Ahlakı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s.15.

yetiştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda felsefenin düşünme, eleştirme ve bir sorun belirleyip bunun üzerinden yapılan anlam arayışı olduğu vurgulanmaktadır.

Nureddin Topçu'ya göre; “felsefe, her şeyden önce biricik kılavuzumuz olan aklın kullanılmasını öğretir. Aklın saltanatını kuracak olan felsefe, iç hayatımızın bütün hareketlerini ve bütün unsurlarını birleştirmek suretiyle ruh yapımızdaki ahlak ve nizamın kurucusu olacaktır. Aklımızın âlemi bütün halinde kavrayışı demek olan felsefe, ahlakımızın da sanatkârıdır. Felsefe, dini inanışlarımızın da üstadıdır. O olmazsa din adı altında halka sunulan her efsaneyi dini inanış yaparız. İbadet hareketleri yapan herkesin din adamı diye arkasından gideriz. Daha mabetlerini bir gulgule ticarethanesi olmaktan kurtaramayan adamların telkinlerine kıymet veririz. Felsefe olmazsa, dindarlık uyanık bir rüya, bir vehim, bir hastalık sanılır”³⁹ diyerek görüşlerini ifade etmiştir.

Topçu felsefeyi; insanın dini, ahlaki, ruhsal, kültürel gelişmesi ve kemale ermesi için bir zaruret olarak görmektedir. Felsefenin en önemli işlevinin, öncelikle insana aklını doğru kullanmasını öğretmek olduğuna vurgu yapmaktadır. Felsefe ile aklını etkin bir şekilde kullanmasını öğrenen ve bu sayede doğru ile yanlış ayırabilen, sistemli düşünebilen, analiz ve sentez yapma becerisi gelişmiş olan bireyin, gerçeğe ulaşmasının, hakikati bulmasının daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Aksi durumda yani felsefi düşünceden yoksun, akli melekesini sağlıklı kullanamayan insanın, dindarlık söylemleri altında sadece kendi menfaatlerini düşünen sahtekarların elinde büyük zararlara uğrayabileceğine dikkatimizi çekmektedir.

Felsefe, akıl ve mantık çerçevesinde düşünceler üretmek, evrende yer alan tüm varlıklar hakkında doğru çıkarımlarda bulunmak için sorular sorarak yapılan zihni bir faaliyettir. Mantıklı argümanlar oluşturmak ya da daha önce var olan argümanları eleştiri süzgecinden geçirerek analiz etmek ve değerlendirmek filozofun asli görevlerindedir.⁴⁰ Bununla birlikte, filozoflar var olan kavramları olgunlaştırmakta, zenginleştirmekte ve yeni kavramlar üreterek insanın zihin

³⁹ Nurettin Topçu, Yarınki Türkiye, İstanbul, Dergah Yayınları, 2017, s.61-62-64-65.

⁴⁰ Nigel Warburton, Felsefeye Giriş , Çev: Mehmet Ata Arslan& Kerem Cankoçak, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2015, s.13.

dünyasının gelişmesini sağlamaktadırlar. Çünkü insan aklı, kavramlar ile düşünmekte, hayal kurmakta, kendini ve evreni anlamlandırabilmektedir. Dolayısıyla, insana anlam derinliği kazandıracak yeni kavramların ortaya çıkarılması, üretilmesi ve bu şekilde düşünsel gelişimin sağlanmasında felsefe, vazgeçilmez bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Felsefede amaç; gerçeklerin izinden düşünce pusulası ile gitmek, hikmeti sevmek ve ona ulaşma gayreti içinde olmaktır. Dolayısıyla, bilgiye istekli olmak, ona ulaşmak için akli ve zihni çaba göstermek felsefe açısından son derece önemlidir.⁴²

Felsefe, bireylere doğru ve sistematik düşünme, zihni kabiliyetlerini etkin kullanma becerisi kazandırmaktadır. Başka bir deyişle “evreni, insanı ve değerleri anlamak amacıyla sürdürülen en geniş bir araştırma; birleştirici, bütünleştirici bir açıklama çabası” olarak da tanımlanabilmektedir.⁴³

Felsefe hakkında yapılmış olan birçok tanımda, bazı ortak noktaların olduğu görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, felsefenin soru sorma ve sorgulama temeline dayanan yapısıdır. Felsefe yapan insan sadece bilgi edinme amacı ile yola çıkmaz, aynı zamanda bilgiye ulaşma sürecinde göstermiş olduğu çaba ve gayret çok değerlidir. Çünkü felsefe, sonuçtan çok süreç odaklı bir zihni faaliyettir. Dolayısıyla süreci devam ettirecek olan sorular, ulaşılan cevaplardan çok daha önemlidir. Diğer canlılar içerisinde, akli ve zihni kabiliyeti olan, soru sorup düşünme faaliyetinde bulunan yegane varlık insandır. İnsan sahip olduğu bu üstün kabiliyetleri ile kendisi, evren ve varlık hakkında anlam arayışında bulunmakta, karşılaştığı olayları değerlendirebilmekte ve anlamlandırabilmektedir. Bu çabaların hepsinin, felsefi bakış ve faaliyetin özünü oluşturduğu söylenebilir.⁴⁴

Felsefede önemli olan husus; kişinin kendisi, yaşadığı dünya ve evren hakkında sorular sorması ve problem görebilmesidir. Felsefenin tarihçesini okumak, filozofların görüşlerini ezberlemek ve felsefi tanımları teorik olarak bilmek, bireyin

⁴¹ G.Deleuze/F.Guattarı, Felsefe Nedir?Çev:Turhan Ilgaz,İstanbul,Yapı Kredi Yayınları, 1993,s.12-34.

⁴² Nesrin Kale, “Felsefe Öğretimi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27(1), 1994, s.114.

⁴³ Kenan Gürsoy, Ekzistans ve Felsefe, Ankara, Akçağ Yayınları, 1988, s.88.

⁴⁴ Emel Koç, “Felsefe Nedir?”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009, cilt 1, sayı 3, s.223.

felsefe yaptığı ve felsefi bir tutum takındığı anlamına gelmez.⁴⁵ Alman asıllı bir filozof olan Kant, felsefenin teorik bilgidenden ibaret olmadığını, aksine hayatla iç içe yaşanan bir düşünce pratiği olduğunu ifade ederek, onun aksiyon yönüne dikkat çekmiştir.⁴⁶

1.1.2. FELSEFENİN KAYNAĞI

Felsefenin kaynağı, hangi coğrafyada ortaya çıktığı, ilk temsilcilerinin kimler olduğu konularında ortak bir görüş bulunmamakla birlikte, bu konuda bazı araştırmacılar tarafından farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirlere örnek olarak; felsefenin Eski Yunan merkezli olduğu, Hint ve İran kültüründen neşet ettiği, Mısır medeniyetinin tesiri ile oluştuğu iddiaları gösterilebilir. Ayrıca, felsefenin ilahi kaynaklı olduğu fikrini savunan düşünürlerde bulunmaktadır. Felsefenin kaynağı hakkında ortaya atılan görüşler, bir bütün halinde değerlendirildiğinde, genel olarak bu iddiaları üç sınıfta mütalaa etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, felsefenin kaynağının sadece Eski Yunan olduğu görüşüdür. İkincisi, tüm medeniyet ve kültürlerin ortak katkısı ile felsefenin ortaya çıkıp geliştiği iddiasıdır. Üçüncüsü ise, Yüce yaratıcı tarafından gönderilen ilahi mesajların felsefeye kaynaklık ettiğini savunanların görüşüdür.⁴⁷

1.1.2.1. Felsefenin ‘Yunan Mucizesi’ Olduğu Görüşü

Felsefenin doğum yeri olarak Eski Yunan medeniyetini kabul edenler, “Yunan Mucizesi” tabirini kullanmışlardır. Bu tanımlama ile; Yunan kültür ve medeniyetini sadece felsefenin kaynağı olarak değil, tüm ilimlerin ortaya çıktığı zengin bir uygarlık alanı olarak gösterme çabasıdadırlar. Yunanlılar, karşılaştıkları medeniyetlerden aldıkları maddi ve manevi unsurları iyi bir şekilde özümsemişler ve buradan yeni değerler üretmeyi başarmışlardır. Dolayısıyla, M.Ö.V. yüzyılda Eski Yunan bölgesinde, gelişmiş bir felsefi düşüncenin varlığından söz etmek mümkün hale gelmiştir. Bu görüşün en kuvvetli savunucuları arasında, Ernest Renan ve Sumner Maine’nin geldiği söylenebilir. Renan ve Maine göre, Eski Yunan’da ortaya çıkan, mucize olarak değerlendirilebilecek bu büyük gelişmenin yaşanmasında çok

⁴⁵ Ahmet Cevizci, Felsefe, İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2007, s.20.

⁴⁶ Koç, a.g.m., s.223.

⁴⁷ İsmail Erdoğan, “Felsefenin Menşesi’i İle İlgili Görüşler”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, 2003, s.59-74.

çeşitli faktörlerin etkisi olmuştur. Bu faktörlere örnek olarak, Yunan'daki iklimin ve coğrafi şartların her türlü ilmi, kültürel ve ticari zenginliğin oluşmasına elverişli olduğu gösterilmektedir.⁴⁸

Felsefenin Yunan medeniyetinden neşet ettiğini iddia edenler, milattan önce 6. yüzyılda İyonya ismi verilen bölgenin önemine işaret etmektedirler. Bu bölgede, daha önce hiçbir yerde izine rastlanmayan felsefi düşüncelere ve onları dile getiren filozofların varlığına işaret eden delillerin bulunduğunu iddia eden tarih araştırmacıları olmuştur. Bu delillere dayanarak, İyonya'da Yunan felsefesinin ilk defa ortaya çıktığını savunan araştırmacılar, felsefe tarihini Yunan düşüncesi ile başlatmaktadırlar. Onlara göre, Hint uygarlığının en eski metinlerinden olan Upanişatlarda yer alan bilgiler dini kaynaklıdır. Bu yüzden, Yunan medeniyeti kaynaklı, özgün fikirlere ve akla dayalı düşüncelere, diğer milletlerin sahip olduğu eski metinlerde yer verilmediğini savunurlar.⁴⁹ Dolayısıyla tarihte ilk defa; araştırma, sorgulama, merak etme ve akletme gibi zihni faaliyetleri etkin bir şekilde kullanarak felsefi düşünceler üreten milletin Yunanlılar olduğunu ifade etmektedirler.

Macit Gökberk, Yunan filozoflarının düşüncelerinde Hint, Çin, Mısır ve Yahudi inançlarından etkilendikleri iddiasının doğru olma ihtimali olsa da bu yorumun genel manada kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Çünkü ona göre; insan, evren ve varlık hakkında derin, sistematik bir düşünce demek olan Yunan felsefesi, sadece diğer medeniyetlere ait olan dini unsurların tesiri ile izah edilemez. Felsefi düşüncenin ortaya çıkması için zengin ilmi, kültürel, ticari ortam ile uygun iklim koşulları, özgür düşünme, maddi refah vb. gibi çok çeşitli faktörlerin bir arada bulunması gerekmektedir. Bu unsurları kendinde toplayan Yunanlılar, tarihte "Yunan Mucizesi" olarak adlandırılan felsefenin kurucuları olarak kabul edilmektedirler.⁵⁰ Dolayısıyla, bu görüşü destekleyenler, felsefenin dünya tarihinde ilk defa bir 'Grek Mucizesi' olarak Eski Yunan'da ortaya çıktığını savunmaktadırlar.

⁴⁸ Cemil Meriç, Umrandan Uygarlığa, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s.10.

⁴⁹ Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985, s.13.

⁵⁰ Gökberk, a.g.e, s.14.

1.1.2.2. Felsefeye Bütün Milletlerin Katkısı Olduğu Görüşü

Felsefenin tamamen bir ‘Grek mucizesi’ olarak gösterilip, kaynağının sadece Eski Yunan medeniyeti olduğu iddialarına, bazı araştırmacılar karşı çıkmaktadır. Ancak yapılan itirazlara rağmen, felsefe tarihi araştırmacıları Yunanlıların felsefeye kazandırdıkları sistematik yöntemi görmezden gelmemektedirler. Bu araştırmacılara göre, Yunan yerine Asya bölgesi, felsefenin doğduğu yer olmaya daha elverişlidir. Çünkü; medeniyet ve kültüre ait olan, “her şey, Asya’nın beşiğinde gözlerini açmıştır. Bütün peygamberler; bütün dinler ve akideler; güzellik ve kemal fikri; bütün hikmet ve felsefe şarkta süt emmiştir.”⁵¹

Felsefenin kaynağı ve doğuş yeri olarak, Küçük Asya diye isimlendirilen İyonya bölgesi üzerinde duran araştırmacılar da vardır. İyonya bölgesinin en önemli özelliği, doğu-batı arasında bir buluşma noktası olmasının sağladığı üstünlük ile ilim, kültür ve ticaret merkezi konumuna yükselmiş olmasıdır. Aynı zamanda bu bölge, medeniyetlerin kesiştiği bir konumda olduğu için, çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmıştır. Çok zengin bir kültür havzasına sahip olan İyonya’nın, Eski Yunan’a felsefenin taşınmasında önemli bir rol üstlendiği ifade edilmektedir. Bu iddiayı savunan araştırmacılar, hiçbir toplumda başka dış etki veya tesir olmadan, birdenbire yeni bir fikri oluşumun ortaya çıkamayacağını söylemektedirler. Dolayısıyla eski Yunanlılar da, komşu oldukları çeşitli milletler ile ilişki kurarak, onların fikri, dini, kültürel ve ilmi yönlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşimler sonucu bugün “felsefe” diye tarif ettiğimiz düşünce sistemi Eski Yunan’da ortaya çıkmıştır.⁵²

Charles Werner’e göre, Eski Yunan medeniyetini, Doğu medeniyetleri olarak ifade edilen Mısır ve Hint kültürleri büyük oranda etkilemiştir. Buna örnek olarak, ünlü filozoflardan Thales ve Pisagor’un aritmetiği Mısır medeniyetinden öğrendiklerini, Demokritos’un çok uzun seyahatler yaparak Mısır ve Hindistan’a kadar gittiğini, bu yolculuklarında bilgisini arttırdığını söylemektedir.⁵³

⁵¹ Peyami Safa, Seçmeler, Haz. Faruk K. Timurtaş- Ergun Göze, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, s.292-93.

⁵² Voltaire, Felsefe Sözlüğü II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2001, s.41.

⁵³ Bolay, a.g.e., s.14.

Felsefenin asıl yurdunun Mısır olduğu ile ilgili görüşler ileri süren araştırmacılar, bu iddialarını bazı deliller ile ispatlamaya çalışmışlardır. Öne sürdükleri en önemli delil, felsefe tarihinde çok önemli bir isim olan Hermes'in yaşadığı bölgenin Mısır coğrafyası olmasıdır. Dolayısıyla, bu büyük ismin yaşadığı bölge, felsefeye kaynaklık etmeye de müsait bir ortam oluşturmaktadır.⁵⁴

Alfred Weber, Eski Yunan'da, felsefenin ortaya çıkmasını Mısır medeniyeti ile kurdukları ilişkiye bağlamaktadır. Yani Yunan medeniyetinin, Mısır ile temasının olmadığı dönemlerde felsefi düşüncenin tam manası ile teşekkül etmediğine vurgu yapmaktadır.⁵⁵

Voltaire ise, felsefenin doğum yeri olarak Hint kültürünün yaşandığı Doğu Asya bölgesini, özellikle de Hindistan'ı kabul etmektedir. Medeniyet ve ilimlerin kaynağı olarak, bu toprakların çok münbit bir yapıya sahip olduğunu da vurgulamaktadır. Hint kültüründen kaynağını alan bu zengin birikim, tarihi süreç içinde önce Kaldelilere, oradan da Mısır'a aktarılmıştır. Mısır coğrafyasından ise zamanla Eski Yunan'a intikal etmiştir.⁵⁶

İran medeniyetinin de, Eski Yunan'da ortaya çıkan felsefi düşüncenin oluşumuna katkı sağladığı, tarih araştırmacıları tarafından dile getirilmektedir. Bu araştırmacılar, İran'daki ilmi ve kültürel zenginliğin, Yunan medeniyetinden çok daha üstün olduğunu iddia etmektedirler. Aynı zamanda bu iki medeniyet arasında yaşanan olumlu ve olumsuz etkileşim neticesinde, İran da bulunan eşsiz ilmi eserler Yunanlılar tarafından incelenmiş ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan bu ilmi gayretler sonucu, Yunan medeniyetinde ilk felsefi akımlar ortaya çıkmaya başlamış; Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi ünlü filozoflar felsefenin gelişmesine öncülük etmişlerdir.⁵⁷

Yukarıdaki görüş ve iddialara bir bütünlük içinde bakıldığında, felsefenin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde; İran'dan Hindistan'a, Mısır'dan Asya'ya kadar bütün milletlerin ve medeniyetlerin az çok bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır.

⁵⁴ Timothy Freke- Peter Gandy, Hermetika- Hermes'in Kayıp Sözleri, çev. Semra Tuna, İzmir, Ege Meta Yayınları, 2000, s.89-90.

⁵⁵ Alfred Weber, Felsefe Tarihi, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul, Devlet Basımevi, 1991, s.3.

⁵⁶ Voltaire, Felsefe Sözlüğü I, Meb Yayınları, 2001, s.383.

⁵⁷ İbn Haldun, Mukaddime, II, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul, Meb Yayınları, 1990, s.570.

1.1.2.3. Felsefenin İlahî Bir Kaynağa Dayandığı Görüşü

Bir kısım müslüman ve yahudi filozoflar, felsefenin ilahi bir kaynağa dayandığı düşüncesini ileri sürmüşler ve bu iddialarını bazı deliller ile desteklemeye çalışmışlardır. Onlara göre, felsefenin ilk defa ortaya çıkması Yüce yaratıcının gönderdiği peygamberler vasıtası ile olmuş ve insanlara felsefeyi bu kutlu elçiler öğretmiştir. Dolayısıyla, felsefenin Yunan kaynaklı olduğu görüşünü kabul etmezler. Bu konudaki iddialarını açıkça ortaya koyan yahudi asıllı filozof Numenius'a göre, Eflatun'un felsefi görüşlerinin temelini Tevrat'ta yer alan ilahi mesajlar oluşturmaktadır.⁵⁸

Allah'ın gönderdiği ilahi mesajlar ile insanın sahip olduğu akletme, kavrama, anlama ve düşünme kabiliyetleri arasında çok sıkı bir bağın olduğunu yukarıdaki iddialar açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü, akıl sağlığı yerinde olan, doğru düşünme kabiliyetine sahip bir insan, ilahi uyarıları anlayabilecek ve gereğince hareket edebilecektir. Dolayısıyla bu görüşte olan filozoflar felsefe ile ilahi vahiy arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar.

Aynı şekilde bazı müslüman düşünürlerinde, felsefenin kaynağı olarak ilahi mesajları gördüğünü, bu fikri desteklediklerini ifade edebiliriz. Onlar felsefeyi, “nübüvvet nurları mişkati (odak/yuva)’nden kaynaklanan nebevî hikmetin bir yansıması ve yorumundan ibarettir” diye tarif etmişlerdir.⁵⁹

Bu fikri destekleyen düşünürlerden Kadı Said, yazmış olduğu ‘Tabakatu’l-Ümem’ isimli eserinde, felsefe tarihinde iz bırakmış olan ünlü filozofların, peygamberler ile sıkı bir ilişki içinde olduğundan bahsetmektedir. Bu eserde; Pythagoras’un bilgeliği, Hz.Davut’un (a.s) getirdiği ilahi mesajlardan öğrendiği ve ondan sonra yaşayan Platon tarafından bu sürecin geliştirilerek sürdürüldüğüne işaret edilmektedir. Yine, Yunan bölgesinde hikmet bilgisinin yeşermesinde büyük payı olan Empedokles isimli filozofun, daha öncesinde Şam taraflarında Hz.Davut (a.s) ile görüşüp bilgeliği ondan öğrendiği vurgulanmaktadır.⁶⁰

⁵⁸ Gökberk, a.g.e., s.14.

⁵⁹ Kaya, a.g.e., s.311.

⁶⁰ İlhan Kutluer, İslam Klasik Çağında Felsefe Tasavvuru, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, s.34.

1154 yılında İran'da doğmuş ve İsraki felsefe akımını kurmuş İslam filozoflarında biri olan Şihabeddin Sühreverdî, felsefenin ilahi kaynaklı olduğu fikrini savunanlar arasında yer almaktadır. Sühreverdî hikmet bilgisinin, Yüce yaratıcı tarafından peygamber olarak görevlendirilmiş olan Hz.İdris/Hermes tarafından insanlara öğretildiğini savunmaktadır. Ayrıca, hikmetin Eski İran ile Mısır arasında iki kola ayrıldığını ve Eski Yunan bölgesine de felsefenin Mısır diyarından geçtiğini söylemektedir. Dolayısıyla o, sahip olduğu hikmet düşüncesinin köklerini Hz.İdris/Hermes'e kadar uzatmaktadır.⁶¹

Son olarak bu konudaki fikirlerine yer vereceğimiz İranlı müslüman filozoflardan biri olan Molla Sadra da, hikmet bilgisinin ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem'den (a.s) başlayarak kopmayan bir zincirin halkaları gibi Hz.İbrahim'e (a.s) kadar ulaştığını söyler. Bu bilginin, Hz. İbrahim'den (a.s) de İslam mutasavvıflarına ve Yunanlı filozoflara aktarıldığını iddia eder. Felsefenin özü olan hikmet bilgisinin dünyaya yayılmasında, Hz.Şit (a.s) peygamber ve Hermes çok önemli bir yere sahiptir.⁶²

Yukarıda felsefenin kaynağı konusunda ifade edilen tüm görüş ve iddialardan sonra, genel bir bakış açısıyla, şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir:

Felsefenin kaynağı konusunda; sadece Eski Yunan medeniyetini gösterme gayretinde olmak ile, bu konuda ortaya atılan farklı görüşlerden birini tercih edip felsefenin çıkış yeri olarak kabul etmek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü, geçmişten günümüze tarih sahnesinde ortaya çıkan tüm bilim, kültür ve medeniyetler, insanlığın ortak değerlerinin etkileşimi, birbirlerinden etkilenmeleri ile vücut bulmuş ve gelişmişlerdir. Bu çerçeveden bakıldığında felsefenin doğmasında, insanlığın ürettiği ortak değerlerin hepsinin az çok katkı sağladığı söylenebilir. Ön yargılı bir yaklaşım benimseyerek, felsefenin teşekkül etmesinde Yunan medeniyetinin etkisini yok saymak da çok yanlış bir tavır alıştır. Çünkü, tarihi gerçekler ışığında Yunanlıların felsefeye ve felsefi düşüncenin gelişimine olan katkıları yadsınamayacak kadar fazladır.⁶³ Netice olarak, felsefenin kaynağı

⁶¹ Kutluer, a.g.e., s.114.

⁶² Macit Fahri, İslam Felsefesi Tarihi, çev. Kasım Turhan, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 1998, s.309.

⁶³ İsmail Erdoğan, Felsefenin Menşe'i İle İlgili Görüşler, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, 2003, s.73.

hakkında; insanlığın tarih sahnesine çıktığı andan itibaren ürettiği tüm düşünce, kültür, medeniyet ve değerlerin sonucu olarak teşekkül eden bütüncül bir disiplinler üstü alan değerlendirmesi yapılabilir.

1.1.3. FELSEFENİN KONULARI

Felsefe; insan, evren ve varlık ile ilgili tüm alanları kapsayan kuşatıcı bir disiplindir. İnsanın fiilleri, düşünceleri, aklı ve zihni felsefenin inceleme alanına girdiği gibi; aynı zamanda sanattan iletişime, hukuktan spora, özgürlükten barışa kadar çok çeşitli konular da felsefe ile sıkı bir ilişki içindedir.⁶⁴

Felsefe ele aldığı konuları itibari ile, genel olarak üç başlıkta incelenebilir. Bunlar varlık felsefesi, bilgi felsefesi ve değer felsefesidir. Varlık felsefesinde, ontoloji ve metafizik konuları üzerinde durulurken, bilgi felsefesinde, bilim ve bilginin mahiyeti alanında incelemeler yapılmaktadır. Değer felsefesinde ise, değerlerin tezahür ettiği din, siyaset, tarih, hukuk gibi alanlar felsefi bir bakış açısı ile ele alınmakta ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.⁶⁵

1.1.3.1. Varlık Felsefesi (Ontoloji)

İnsanoğlu; kendisini, ne olduğunu, nasıl yaratıldığını, nereden gelip nereye gittiğini, evreni, yıldızları, gezegenleri hep merak etmiştir. İşte insanın kendisini, dünyayı, evreni anlama ve açıklama çabası yani varlığa ve varoluşa yönelik soruları varlık felsefesini ortaya çıkarmıştır.

Felsefenin özünde yer alan en önemli problemlerden biri ‘varlık nedir?’ sorusudur. Tarih boyunca hakkında çok farklı görüşler ortaya konulmuş olmasına rağmen, anlaşılması oldukça zor olan varlık felsefesi, ontoloji olarak da isimlendirilmiştir. Felsefenin ana gövdesini, bu varlık kuramı etrafında şekillenen ve somut, gözlenebilir dünya hakkında oluşturulan düşünceler oluşturmaktadır. Ontoloji, fizik ötesi (metafizik) olarak tanımlanan ve soyut alanla ilgili konuları değil, varlığın özünü kavrayabilmeyi hedeflemektedir. Metafizik kavramını ilk defa kullanan Aristoteles, onu şu şekilde tanımlamıştır: “Her türlü belirlemeden bağımsız

⁶⁴ Süleyman Hayri Bolay, Felsefeye Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.28.

⁶⁵ Celal Türer, Felsefe Tarihi, Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları, 2019, s.36.

olarak, varlık olmak bakımından varlığı inceleyen bilim.” Aristoteles, metafiziğin en üstün bilim olduğunu ve ilk olarak ortaya çıkan bir felsefe etkinliği yani ilk felsefe sayılabileceğini ifade etmiştir. İlk felsefe; varlığın mahiyetini, varoluşun nedenlerini, yani asıl cevheri ortaya koymayı amaçlar. Bunun gerçekleşebilmesi için de, ilk cevher ve Tanrı hakkında araştırma yapılmasını öngörür.⁶⁶ Aristoteles’e göre, ‘varlık olarak varlığın incelenmesi, ilk ilkelerin araştırılması, teoloji ve tözün incelenmesi’ konuları metafizik disiplinin temel konuları arasında yer almaktadır.⁶⁷

Felsefenin temel iskeletini oluşturan ontoloji ve fizik ötesi soyut alemi de içine alan metafizik, varlıkla ilgili çok çeşitli sorular sormakta ve bunlara cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Bunlara örnek olarak; ‘varlık nedir?’, ‘varlığın gerçekliği mümkün müdür?’, ‘varlığın kaynağı nedir?’, ‘varlık değişken midir, durağan mıdır?’, ‘varlığın ana maddesi nedir?’, ‘varlık bir midir, çok mudur?’, ‘evren sonlu mudur, sonsuz mudur?’, ‘evrende düzen var mıdır?’, ‘evrende özgürlük var mıdır?’, ‘gerçeklik nedir?’, ‘gerçekliğin tözü nedir?’, ‘bu töz bir tane midir, yoksa birden fazla mıdır?’, ‘en son gerçeklik nedir?’, ‘madde ile zihin arasında ilişki var mıdır?’ vb. soruları gösterilebilir. Bununla birlikte; gerçeklik, materyalizm, oluş, düalizm, değişim, durağanlık, idealizm, çokluk ve birlik vb. kavramlar üzerinde fikirler ortaya konularak varlık hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.⁶⁸

1.1.3.2. Bilgi Felsefesi (Epistemoloji)

Epistemoloji, doğru bilgi anlamında Yunanca bir kelime olan ‘episteme’ ile, ‘kuram’-‘bilim’ anlamında kullanılan logos sözcüklerinden oluşmuştur. Dolayısıyla epistemoloji denildiğinde, ‘bilgi bilim’ anlamında kullanılan; ‘bilgi nedir?’ sorusundan hareketle, bilginin kaynağı, doğru bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı, bilgide gerçeklik ve kesinlik gibi çok çeşitli konuları ele alan felsefi bir disiplin anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, epistemoloji bu konularla ilgili kavramları çözümleyerek, ortaya çıkan sorulara cevaplar bulmaya çalışmaktadır.⁶⁹

⁶⁶ Aristoteles, Metafizik (çev. Ahmet Arslan), Ege Üniversitesi Basımevi, 1985, s.302.

⁶⁷ Aristoteles, a.g.e., s.296.

⁶⁸ Türer, a.g.e., s.37.

⁶⁹ Türer, a.g.e., s.37.

Felsefenin; varlık ve değer felsefesinin ardından, bilgi ile ilgili bölümünü oluşturan temel disiplini, epistemolojidir. Burada bilginin tanımı öne çıkmaktadır. Bilgi, bilinçli bir varlık olan özne ile onun algıladığı, yöneldiği bir nesne arasında kurulan ilişkiden meydana gelir. Dolayısıyla, bilgi konusunda mutlaka bilinçli bir varlık ile onun yöneldiği bir nesnenin olması zorunludur.⁷⁰

Doğru bilginin var olup olmadığı, eğer varsa bu bilgiye ulaşmanın nasıl mümkün olacağı gibi sorular, bilgi felsefesinin incelediği en önemli problemlerdendir. Bununla birlikte, doğru bilgiye kaynaklık eden unsurların neler olduğu, doğru bilginin özellikleri ile insan zihninin bilgide nereye kadar ulaşabileceği yani insan bilgisinin sınırları hakkında da görüşler ileri sürülmektedir.⁷¹ Bilgi felsefesinde bu konular üzerinde düşünülerek ve zihni bir çaba gösterilerek açıklamalar yapılmaya çalışılır.

Çağımızdaki baş döndürücü bilimsel ve teknolojik gelişmeler neticesinde, bilimsel bilgi önemini bir kat daha arttırmış, insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Dolayısıyla bilimsel bilgiyi konu edinen bilim felsefesi, felsefenin ilgi alanına giren bir disiplin haline gelmiştir. Bilimsel bilginin yapısı ve özellikleri, bilimin doğası, sınırları ve metodu, bilimsel kuram ile gerçeklik arasında nasıl bir ilişki olduğu bilim felsefesinin inceleme alanına girmektedir. Bilim felsefesi, bilim insanının, bilimsel faaliyet yaparken kendisine sormadığı soruları yöneltmek, bir anlamda bilime rehberlik yapmakta ve yol göstermektedir.⁷²

1.1.3.3. Değer Felsefesi (Aksiyoloji)

Akıl ve irade sahibi olan insanın, yapmış olduğu tüm bilinçli davranışlarına, sahip olduğu değerler yön verir. Bu bakımdan felsefi düşüncenin ilişki içinde olduğu diğer alanlar, 'değer' konusu etrafında toplanmıştır. İnsanı, diğer canlılardan üstün duruma getiren en önemli husus, onun akıl ve irade sahibi olmakla birlikte, belli amaçlara yönelik oluşturduğu değer yargılarıdır. Dolayısıyla insan, kendi hayatına değerleri ile anlam katabilen ve yaşadığı evrende de bir anlam ve hikmet arayan yegane varlıktır. Bu bağlamda insanın; kendisi, çevresi ve kainatla kurduğu tüm

⁷⁰ İsmail Tunalı, Felsefeye Giriş, İstanbul, Altın Kitapları, 2009, s.35.

⁷¹ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.94.

⁷² Türer, a.g.e., s.38.

ilişkilerinde sahip olduğu bu değerler, belirleyici rol oynamaktadır. Başka bir deyişle, insanı gerçek manada kamil (olgun) insan yapan, yüksek amaçlar peşinde ilerlemesini sağlayan, hayat yolculuğunda ona deniz feneri misali yol gösteren, benimsemiş olduğu değerleridir. Bu açıdan, değerler doktrini olarak bir metod ortaya konulmuş ve bu yönetime göre değerler konu edindiği alanlar açısından farklı bölümlere ayrılmıştır. Bu alanlardaki değerlerin felsefi bir bakış açısı ile incelenmesi, sırasıyla ahlak felsefesi, siyaset felsefesi, tarih felsefesi, hukuk felsefesi, sanat felsefesi ve din felsefesini ortaya çıkarmıştır.⁷³

Ahlak felsefesi, insan hayatının ahlaki temellerini konu edinir. Davranışlara ahlaki karakteri kazandıran unsurların neler olduğu, bireyin ahlaki bir amaç olarak mutluluğa nasıl ulaşabileceği vb. sorular ile ilgilenir. Aynı zamanda, insanın bu dünyada ulaşabileceği en yüksek idealinin ne olması gerektiği üzerinde değerlendirmelerde bulunur. Siyaset felsefesi, toplumda ideal bir düzenin nasıl ve hangi ilkeler üzerinde kurulabileceğini sorgular. Bu toplum düzeni içinde, devletin yerinin neresi olması gerektiğini ortaya koyar. Sanat felsefesi, genel olarak güzellik konusunu ele alır. Bir değer olarak güzelliğin, nesnel veya öznel bir kavram olup olmadığı konusunda düşünceler ileri sürer. Din felsefesinde ise, Tanrı'nın varlığı konusu masaya yatırılır. Tanrı'nın varlığı hakkında kesin bir bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülür; bununla beraber insanı diğer canlılardan ayıran akıl ile, yine doğuştan insanın fitratında yer alan inanç arasındaki ilişki incelenir.⁷⁴

Felsefe ile ilgili alanlardan biri de mantıktır. Mantık, doğru düşünmenin ve çıkarım yapmanın ilkelerini konu edinen, sistemli akıl yürütme için gerekli olan hususları ortaya koyan bir disiplindir.⁷⁵ Mantık; doğru, tutarlı düşünmenin bilimi olarak da tanımlanmaktadır. Bu açıdan mantığa; tüm bilimlerin, özellikle felsefe ve matematiğin özünde yer alan temel bir bilim olarak bakılabilir. Mantık, karşılaşılan bir problem durumunda çok farklı çözüm yolları ortaya koyarak, değişik açılardan kanıtlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken düşünmenin yapısı, aklın

⁷³ Türer, a.g.e., s.38.

⁷⁴ Ahmet Cevizci, Felsefeye Giriş, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 6.basım, 2017, s.26.

⁷⁵ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s.289.

fonksiyonu ve akıl yürütmenin ilkeleri hakkında çeşitli sorular sormakta, cevaplar bulmaya çalışmaktadır.⁷⁶

1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN GEREKLİLİĞİ

1.2.1. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN AMACI VE YARARI

Descartes “felsefesiz yaşamak gözü kapalı yaşamaktır” derken, Aristo “felsefe yapmak mı lazım diyorsunuz o halde felsefe yapmak lazımdır, felsefe yapmamak mı lazımdır diyorsunuz, bunu yapmak için yine felsefe yapmak lazımdır” diyor. Katip Çelebi’ye göre ise, felsefe derslerinin kademeli olarak medreselerde azaltılmasının ve neticede bir süre sonra tamamen eğitim programından kaldırılmasının sonucu olarak, Osmanlı Devleti’nin gerilemeye başladığını ifade ediyor. Hakkında ne söylenirse söylensin felsefe okullarda, üniversitelerde öteden beri okutulmaktadır. Felsefe ile meşgul olmak, başka bir ifade ile felsefe yapmak insanın tabiatının gereğidir. Felsefe, zihin dünyasına yeni pencereler açarak bireyin felsefi bir bakış ve tutum geliştirmesini sağlamaktadır. Felsefi bakış açısına sahip olan insan, olaylara çok daha geniş bir perspektiften bakabilmektedir. Olaylara felsefi bir tutum ile yaklaşabilen birey, aynı konudaki pek çok farklı görüş ve fikre hoşgörü ile yaklaşabilme tavrına da sahip olur. İşte felsefenin telkin ettiği, ortaya koyduğu bir anlamda çoğulcu hareket, farklı görüş ve fikirlere sahip olabilme, bireyin hiçbir konuda bağınaz, taassup sahibi olmaması gerekliliğini ortaya koyar. Bu durum, milletleri ayakta tutan, bireysel ve toplumsal mutluluğun teminatı olan hoşgörü fikrinin filizlenmesi için uygun bir ortam sağlayacaktır. Hoşgörü olmak yani başka inanç ve kanaatlere hak tanımak, herhangi bir kanaat ve fikre sahip olmamak, bir düşünceyi benimsememek demek değildir. Aynı şekilde, hoşgörü olmak, bizim fikrimiz dışındaki tüm görüş ve kanaatlere aldırış etmemek anlamına da gelmemektedir. Pekala insan hoşgörü içinde kalarak, bir inanç veya bir fikrin taraftarı, onun yılmaz bir savunucusu olabilir. Bu noktada felsefi düşünce, bireyin tüm tavır, davranış ve hareketlerinde, hoşgörü bir yaklaşım sergilemesini telkin ederek, toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlar.⁷⁷

⁷⁶ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.70.

⁷⁷ Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1995, s.17-18-19.

Felsefenin amacı; sağlıklı bir toplum hayatı için zorunlu olan hoşgörü duygusunu, tefekkür yolu ile insana kazandırmak ve onu felsefi bir tutum içine sokmaktır. Felsefi tutum açısından, sadece kuru bilgi sahibi olmak önemli değildir. Bilginin, birey tarafından özümsemesi, içselleştirilmesi ve hayata geçirilmesi gerekir. Bu bakımdan felsefe, yalnız bilgi aktarma şeklinde olmamalı, öğrenim görenlere bu bilgilerle birlikte felsefe yapma, felsefeyi yaşama imkanı da sağlanmalıdır. Aynı zamanda felsefi düşünce, insanı ister istemez metafiziğin içine sokar. Bu alanda, insan mutlak varlıkla karşı karşıya gelir. Dolayısıyla felsefe, insanı Allah'a (cc) ulaştırarak yollara sevk ederek onun önünü aydınlatır. İnsanlığın içinde bulunduğu bunalımı çözüp, mutluluk yolunu açar.⁷⁸

Felsefeye, insanın düşünme faaliyeti de denilebilir. Düşünme, insanı diğer varlıklardan ayıran ve ona gerçek değerini kazandıran aklının eseridir. İnsan; bilen, düşünen, konuşan, gülen, siyaset yapan, toplum ve devlet kuran, sanat ve bilim üreten varlık olarak, karşılaştığı her şeyi merak eder. İşte, insanın en önemli yanı, merak etmesidir. Felsefe, insanın bu yanını en iyi biçimde tamamlayan bilgi türüdür. Felsefe, merak ve kuşkularımızı gidermek ve onlara cevap bulmak için gereklidir. Çağımız bilgi toplumdur. Bilgi toplumu olabilmek için bilgi üreten insanlar yetiştirmeliyiz. Bilgi üretmek ise düşünebilen insanlarla olur. Felsefe, düşünmenin bilimi olduğuna göre, ancak felsefe yapabilen insanlar düşünebilen ve bilgi üretebilen insanlardır. Felsefenin sağladığı faydalardan biri de, bireylerde insan hakları konusunda farkındalık oluşturmaktır. Çünkü insan hakları; insanı bir değer veya amaç olarak gören bilinçli, bilgili ve düşünen insanların olduğu yerde anlam kazanır ve uygulanır. Felsefe, insan haklarının anlaşılmasını ve değerli olmasını insanlara kavratır. Felsefe bilgisi kavramsal olduğu için, her bilgi türündeki kavramların tanımını yaparak, onların birbirlerine karışan çok anlamlılığını giderir. Kavram kargaşasına son vererek, iletişimin açık ve anlaşılır olmasını sağlar. Felsefe, bilimi desteklediği gibi, ondan etkilenerek yeni olanakların önünü açar. Felsefe ve bilim birbirleri ile girdikleri karşılıklı etkileşim ile insan bilgisinin özgür, akılcı, olgucu ve sağlam olmasına katkıda bulunur.⁷⁹

⁷⁸ Öner, a.g.e., s.20.

⁷⁹ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.76.

Ahmet Cevizci, felsefenin bireysel ve toplumsal açıdan faydalarını şu şekilde ifade etmiştir:⁸⁰

“Felsefeye, fikirlerin tarihini tanımak için ihtiyaç duyarız; çünkü felsefe düşünsel dünyamızı zenginleştirecek fikirlerle doludur. Düşünce tarihi yaklaşık üç bin yıllık, alabildiğine zengin bir tarihtir ve bu tarih, kendimize çıkartabileceğimiz dersler ile doludur.”

“Felsefeye kendimizi tanımak için ihtiyaç duyarız. Gerçekten de insan, ne ve kim olduğunu ancak felsefeden veya felsefe yardımı ile öğrenebilir. Bizim salt bir et ve kemik yığını olmayıp aynı zamanda bir ruh varlığı olduğumuzu, bize en iyi felsefe gösterebilir. Dünyaya sadece soluk alıp vermek veya salt keyif almak için değil, fakat biraz da doğaya ve başkalarına olan ödevlerimizi yerine getirmek için geldiğimizi felsefeden öğrenebiliriz.”

“Felsefeye, ilkeli bir hayat sürebilmek için ihtiyaç duyarız. Çünkü insan, hayvanlardan farklı olarak, akıllı bir varlıktır; bu özelliği dolayısıyla, hayatını bir takım ilkelere dayandırır. İlkesiz bir hayat, hatta ilkeleri sorgulanmamış bir varoluş, sıradan ve temelsiz bir varoluştur; hayatımızın böyle ilkesiz bir varoluşa dönüşmemesi için felsefeye ihtiyacımız vardır.”

“Felsefeye, hayatın akışı içinde karşılaştığımız sorunların üstesinden gelmek için ihtiyaç duyarız; ondan, bizi zorlayabilecek çeşitli olaylar karşısında dik duruş sergileyebilmek için destek alırız. Felsefe kaygılarımızı hafifletmemizi, dertlerimizi aşmamızı, bu dünyadaki hayatımız sırasında yolumuzu kaybetmememizi sağlayan en önemli araçtır.”

“Felsefeye, demokrasinin gelişimini ve işleyişini temin etmek için ihtiyaç duyarız. Demokrasi, insanlar eleştirel bir bakış açısına sahip oldukları zaman işler. Demokrasi kültürü, insanlar olan biteni farklı yönlerden görebilmeyi, kendilerini ve başkalarını sorgulayabilmeyi öğrendiklerinde yerleşir. İnsanlara bu temel alışkanlıkları ve erdemleri kazandıracak olan şey de yalnızca felsefedir, felsefi bir bakış açısıdır.”

⁸⁰ Ahmet Cevizci, Felsefeye Giriş, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 6.bs., 2017, s.13-15-17-19.

“Felsefeye, farklılıklara saygı göstermek, başkaları ile birlikte yaşamının asgari koşullarını temin etmek için ihtiyaç duyarız. Farklılıklara anlayışla ve hoşgörüyle bakmakla yetinmeyip onların toplumsal gelişme ve ilerleme için gerekli olduğunu da ancak felsefe gözler önüne serebilir. İnsanlara birbirleriyle barış içinde geçinmeyi öğretebilecek; onların farklılıklarını, çatışmalarının değil de işbirliklerinin temeli yaptıkları zaman çok daha mutlu ve müreffeh yaşayabileceklerini, felsefe dışında gösterebilecek bir şey var mıdır? Gerçeği öğrenme hakkına sahip olduğumuzu, hakikati öğrenmenin daha iyi olduğunu bize gösteren felsefe değil midir? Unutulmamalıdır ki düşünme, tartışma, fikirlerimizi ifade etme özgürlüğümüz olmadığı sürece, ne gerçeğe ulaşabilir, ne de hakikati bilebiliriz. Zira gerçekler özgürce çarpışan farklı düşüncelerden doğar. Aksi takdirde geriye kalan tek alternatif, hataların ve yanlışların bize zorla kabul ettirilmesine boyun eğmek olur. Bunu bize gösteren de felsefedir, felsefecilerdir.”

Dolayısıyla felsefe; insanın anlam arayışına, fitratında bulunan merak duygusunu tatmin etmesine, kendisini, evreni ve yaratıcısını tanımasına, olaylara farklı açılardan eleştirel bir gözle bakabilme kabiliyetine, sağlıklı bir toplumun oluşmasında en önemli etken olan demokrasi ve hoşgörü kültürünün gelişmesine çok büyük katkı sağlamaktadır.

1.2.2. FELSEFİ DÜŞÜNCENİN ÖZELLİKLERİ

Felsefi bir tavır takınmış ve felsefi düşünceyi benimsemiş insanlar; daima bilgeliğin peşinde koşmakta ve kendilerini ‘bilgeliğin dostu’ olarak görmektedirler. Onlar, ‘bilgeliğin dostu’ deyimiyle kendilerinin bilgi ve hikmete sahip olduklarını değil, bir arayış içinde bulduklarını ifade etmektedirler. Başka bir açıdan, filozof; nihai hedefe ulaşmış değil, aksine sürekli ‘yolda olan’ insandır. “Felsefe yapmak yolda olmak, hakikat yolunda olmaktır” diyen Jaspers, bu görüşü ifade etmektedir. Gerçekten filozof, hikmet arayıcısı, yani düşünceleri ile hakikati aramaya koyulmuş, bilinciyle insanlığa ışık tutmaya çalışan bir zihinsel tutum ve tavra sahiptir. Onun eleştirel ve özgür tavrı, büyük ve önemli meseleleri sorgulamaktan yılmayıp, daima arayışta olması neyi amaçladığını resmeder. Kuşkusuz filozofun hedefi şüphe, sorgulama ve arayış ile dogmatizmin karşısında olmaktır. Bu husus, kendi yaptığı felsefe için bile geçerlidir. Bu yüzden felsefeci, bağınaz kişinin mağrur dogmatizmine

bütünüyle karşıt olan bir tevazu sahibidir. Çünkü bağınaz ya da dogmatik kişiler hakikate ulaşmış olduklarını kabul ederler. Bu kişiler hakikate sahip olduklarını varsaydıkları için kendi doğrularını temellendirme kaygısı taşımazlar. Hakikati temellük eden bu kişiler, çoğu zaman kendi doğrularını başkalarına zorla kabul ettirme arzusuna yenik düşerler. Bağınaz ya da dogmatik insanlar kesin bilgiye sahip olduklarına inanırken, filozoflar hakikati arar, doğruların peşinde koşarlar. Dolayısıyla felsefe, tüm insanların hakikati bulmak için gayret gösterdikleri takdirde neticeye ulaşabileceklerini savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hakikatin ve doğruların belli bir gruba ait olmadığı, aksine bütün insanlığın ortak değeri olduğu vurgulanmaktadır.⁸¹

Felsefe denildiğinde, sadece filozofların sordukları sorular ve bunlara verdikleri hikmetli cevaplar anlaşılmalıdır. Bunların yanında felsefede, açık ve tarafsız bir zihin dünyası, eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır da vardır. Bu, felsefenin esasen bir tutum veya hayat tarzı olduğu gerçeğini gözler önüne serer. Bir hayat tarzı olarak felsefenin en mühim etkinliği, hayatın anlamı ile ilgili varolan sorulara yanıtlar bulmak değil, bu konularla ilgili yeni sorular ortaya atıp, varlığın temelindeki problemlere işaret etmektir. Filozof bu hedefine ulaşabilmek için, yaratılıştan sahip olduğu akıl ve düşünme kabiliyetini kullanır. Ancak, insana doğuştan verilen bu akletme yeteneği sınırsız değildir. Filozoflar, bu gerçeğin farkında olarak felsefe yapmaya çalışırlar. Ancak bu hususlar insanın kendine güvenini, cesaretini ve arayış azmini ortadan kaldırmamalıdır. Çünkü felsefi arayışın, düşünce serüveninin bir güvencesi yoktur. Hayatın anlamı hakkında düşünür, araştırır, bir şeyler söyleyebiliriz; ama söylediklerimiz saçma sapan, anlamsız şeyler de olabilir. Belki daha da hazini, söylediklerimiz daha önceden söylenmiş şeyler bile olabilir. Bu yüzden felsefe yolu, zorlu ve uzun soluklu bir arayışı gerektirir. Bu hususlar felsefenin yalın bir okuma ya da bilme faaliyeti olmadığına; aksine felsefe yapabilme, felsefi davranabilme veya felsefi bir tutum takınabilme gayreti olduğuna işaret eder. Buradan hareketle felsefenin; araştırmaya, sorgulamaya ve eleştirel tavıra dayanan bir zihniyet olduğunu söyleyebiliriz. O, beşeri düşüncenin ortaya koymuş

⁸¹ Ahmet Cevizci, Felsefeye Giriş, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 6.basım, 2017, s.21.

olduğu her türlü malzemeyi zihin süzgecinden geçiren; eleştiren, değerlendiren ve nihayetinde hüküm veren bir faaliyettir.⁸²

Refleksif olmak, felsefi düşüncenin özelliklerinden biridir. Refleksiyon, bir şeyin kendi kendine geri dönmesini ifade eder. Felsefi açıdan refleksiyon, düşünmenin kendisini konu edinmesi, yani düşünmenin üzerine düşünmek anlamına gelmektedir. Günlük hayatta insan, gerek bilimsel yöntemler, gerekse ilgilendiği sanat dalında edindiği tecrübeler yolu ile çok farklı bilgilere sahip olur. İşte, bu bilgiler üzerinde kafa yorma, sorgulama, düşünme, onların özünü araştırıp değerlerini keşfetme faaliyeti felsefeyi ortaya çıkarmıştır. Felsefi düşüncenin, aynı zamanda, farklı konularda belli kurallar ve prensipler ileri sürerek genel sonuçlar ortaya koyabilme özelliği de bulunmaktadır. Bununla birlikte, çözümleyici ve inşa edici olmak da felsefi düşüncenin farklı bir yönünü oluşturmaktadır. Felsefi düşüncenin çözümleyici olması; filozofun evrendeki gerçekliğin farkına varabilmesi için, elde ettiği tüm bilgileri, deneyimleri; kendi zihin, algı ve fikir dünyası ile tekrar yeniden düşünmesi, yorumlaması ve değerlendirmesi demektir. İnşa edici ve sistemleştirici yönü ile de, değerlendirilen ve analiz edilen bu düşünce ve fikirler tekrar anlamlı bir bütün haline getirilmeye çalışılır.⁸³

Felsefi düşüncede, devamlı bir sorgulama ve arayış olduğu için mutlak doğrulara ulaşmak veya ulaşıldığını iddia etmek söz konusu değildir. Felsefi düşünce, bitmeyen bir arayışı ifade ettiği için onda nihai sonuç yoktur. Bu husus, esasen bilim ve felsefenin kullandığı doğrulama ve temellendirme yöntemlerinin farklılığından kaynaklanır. Bilim adamı, araştırmasında elde ettiği sonuçları belli bir kanıtlama yöntemi veya bir takım deneyler yaparak ispatlar. Oysa felsefi düşünce deneye dayalı bir düşünce değildir. O kavramsal ve nazari düşüncedir. Daha açık bir ifadeyle, felsefe kavramlardan ya da dünya hakkında kazanılmış bilgilerden hareketle oluşturulan soyut bir düşüncedir. Bu soyut yapısından dolayı, bilimsel alanda geçerli olan deney ve kanıtlama yöntemleri, felsefi düşünce için geçerli değildir. Deney ve ispatlama yerine, savunulan düşüncelerin başka fikir ve önermelerle gerekçelendirilmesi yapılmaya çalışılır. Felsefi düşüncede, aynı konu etrafında ileri sürülen pek çok doğru görüş bulunabilir. Bu durum felsefi düşüncenin, alternatif

⁸² Celal Türer, Felsefe Tarihi, Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları, 2019, s.33.

⁸³ Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Ankara, Serbest Akademi Yayınları, 2020, s.29.

çözüm önerilerini içinde barındıran zengin bir fikir dünyasına sahip olduğunu gösterir. Felsefi düşüncede, zaman içinde bir ilerlemeden söz edilebilir ama bu ilerleme bilimdeki gelişmeden farklı bir tarzda gerçekleşir. Bilimde, yanlış bilgiler zamanla geçersiz kılınırken, doğru bilgiler sistemli bir şekilde düzenlenerek ilerleme sağlar. Felsefede ise, aynı konuda ileri sürülen farklı fikir ve düşüncelerin bir bütün olarak değerlendirilip birbirlerine eklenmesi sayesinde ilerleme gerçekleşir.⁸⁴

Felsefi düşüncenin özelliklerinden bahsedilen bu bölümde, son olarak şu şekilde genel bir değerlendirme yapılabilir. Felsefe; insanın anlam arayışı, merak ve hayret duygusundan kaynaklanan akıl temelli bir sorgulama faaliyetidir. Çünkü felsefeyi ortaya çıkaran felsefi düşünce tavrı; insanın aklını kullanarak anlam arayışına cevap bulmak, sahip olduğu merak ve hayret duygularını tatmin etmek için sorgulama yapması neticesinde başlamıştır. Başlamış olan bu felsefe serüveni ise, insan hayatta olduğu ve aklını kullandığı müddetçe gelişimini sürdürmeye devam edecektir.

1.3. FELSEFE-DİN İLİŞKİSİ

1.3.1. FELSEFİ BİLGİ

Yaşadığı evrende çok çeşitli varlık ve nesnelere karşılaşan insan; akıllı bir varlık olarak çevresindeki her şeyi anlamak ve bilmek ister. Bu bilme eyleminde anlamaya çalışan, özne insan; bilinmek istenen nesne ise, kendisi ile karşılaşılan objedir. Dolayısıyla bilme faaliyeti, insan ile nesne yani bilen ile bilinen arasında kurulan ilişki olarak tarif edilebilir. Bu süreç sonunda ortaya çıkan ürüne de bilgi denilmektedir. İnsanı diğer canlılardan ayıran ve üstün kılan en önemli özelliği; nesnelere ile çok çeşitli ilişkiler kurarak farklı bilgi türleri ortaya çıkarabilmesidir. Bu bilgi türlerine örnek olarak; bilimsel bilgi, teknik bilgi, gündelik bilgi, felsefi bilgi ve dinsel bilgi gösterilebilir.⁸⁵ Burada bu bilgi türlerinden birisi olan felsefi bilgiyi açıklamak ve üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İnsan zihni bilimsel araştırma yaparken nesnelere, doğa olaylarına, olgulara, varlıkların ilişkilerine dönük çalışır. Felsefe, bilgi üretirken bilimlerin ürettiği

⁸⁴ Celal Türer, Felsefe Tarihi, Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları, 2019, s.35.

⁸⁵ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.51.

bilgilerden de yararlanarak özgün ve tüm alanları kapsayıcı bilgi elde etmeyi hedefler. Felsefe, yapısında bulunan sorgulayıcı bakış açısıyla bilimsel bilgileri değerlendirip eleştirerek yeni fikirlerin ve düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlar. Felsefe etkinliği, daha çok zihnin kendi içinde kendi kurallarıyla yaptığı bir etkinliktir. O böylece bilimlerin üzerinde kendine özgü bir bilgi üretir. Felsefe bilgisi insan zihninin işleyişini, aklın gücünü irdeler. Felsefi bilgi, zihnin önceden kazandığı birikimlerin bir ürünüdür. Dolayısıyla o, sentezci bir bilgidir, akıl yürütmeler ve ulaşılan yeni sonuçlarla geliştirilmiş bir bilgidir ve yeni bilgileri almaya elverişlidir. Aynı zamanda felsefe bilgisi, katı ve değişmez olmadığı için esnek bir bilgi olup kendini daima yenileyebilir. Önemli olan, bir filozofun fikirlerini felsefi form içerisinde ifade etmesidir. Bundan dolayı, “Bu düşünce yanlıştır veya doğrudur.” denilemez. Burada önemli olan, serbest düşünebilmek ve yaratıcı zekaya sahip olmaktır. Felsefe bilgisinin elde edilmesi, felsefe tarihindeki pek çok felsefi bilgi örneğini tanımakla ve belli konularda derinleşmekle mümkün olur.⁸⁶

Felsefi bilgi, bilimsel çalışmalardan farklı olarak insan, varlık, toplum ve evren hakkında bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirmeler yapar. Felsefi bilgi; yaratılıştan sahip olduğu akletme, öğrenme melekeleri ile merak eden, sorular soran insanın; kendisi, evren ve varlıkla ilgili her alanda ortaya koyduğu düşüncelerden oluşur. Bu bilgi türünde; insanın hayret duygusu ile karşısındaki nesneye yönelmesi, onu sorgulayıp anlamaya çalışması, objektif ve tarafsız bir bakış açısı ile zihni kabiliyetlerini kullanarak ürettiği düşünceler ön plandadır. Araştırma, inceleme ve sorgulama neticesinde, eleştirel bir tavır takınarak yeni düşüncelere ulaşmak, felsefi bilginin temelini oluşturur. Felsefi bilgiye ulaşmış biri, felsefi tavır kazanmış demektir. Felsefi tavıra sahip olan insan, yaşamında karşılaştığı olayları farklı yönleri ile görebilme becerisine de sahiptir. Bu farklı bakış açısı ile olayları daha iyi anlamak ve kavramak isteyen insan, akli faaliyetlerini temel alarak çeşitli değerlendirmeler yapar ve bu şekilde felsefi bilgiye ulaşmış olur. Felsefi bilginin kaynağını, daha önce yaşamış filozofların düşünce ve fikirlerinin birikmesi oluşturmaktadır. Bununla birlikte; bu düşüncelerin eleştirilmesi ve üzerine yeni fikirlerin eklenmesi felsefi bilgiyi geliştirmektedir. Daha önce üzerinde düşünülmüş sorular, yeniden, farklı bir bakış açısı ile değerlendirilerek cevaplanmaya çalışılmakta; bunu yaparken eski

⁸⁶ Süleyman Hayri Bolay, Felsefeye Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.27.

görüşlerden istifade etme yoluna da gidilmektedir. Bu süreç, kesin sonuç alınıp nokta konulacak, cevapları tükenmiş bir alan değildir. Felsefi bilgide sürekli bir arayış ve çaba söz konusudur, durağanlık ve bitmişlikten söz edilemez. Her filozof kendi düşünce ve zihin dünyası ekseninde faaliyetlerini sürdürdüğü için, felsefi bilginin öznel bir yapısı vardır. Ancak netice olarak filozof, öznel çabalarının ötesinde evrensel değerlere ulaşmayı hedeflemektedir.⁸⁷

1.3.2. DİNİ BİLGİ

Dini bilgi, özne ile nesne arasında kurulan ilişkinin, Yüce yaratıcının kurduğu inanç sistemi çerçevesinde şekillenmesi neticesinde ortaya çıkan bilgidir.⁸⁸ Din, tanımı üzerinde en çok tartışma yapılan kavramların başında gelmektedir. Her disiplin, dine farklı açılardan yaklaşarak anlamaya ve tanımlamaya çalışmaktadır. Bu tanımlarda, gelenekler, ideolojiler ve ideolojilerin altında yatan temeller, dini tanımlamayı yönlendiren etkenler olmaktadır.⁸⁹

Alman filozof Immanuel Kant, dini, bütün sorumlulukların ilahi emir ve tavsiyeler olarak algılanması olarak ifade ederken, Schleiermacher, dinin esasının mutlak bağlılık duygusu olduğunu ifade etmektedir. Albert Reville'ye göre ise, insanın kaderi ile evrende karşısına çıkan olaylar arasında bir denge ve uyum olduğunu anlama ve kavrama isteği, din olarak ifade edilmektedir.⁹⁰ Bazı bilginler ise dini tanımlamanın zorluğundan hareketle dinin en temel özelliklerini vererek tanımlamaya çalışmaktadırlar. Bu bilginlerden bir kısmı, dinin en temel özelliğinin vahiy olduğunu ifade ederken, onu “ahlaki bir hayat sürdürme” olarak ifade edenler de bulunmaktadır. Dinin müntesiplerine “kurtuluş” vadetmesiyle temayüz ettiğine vurgu yapanların yanında, Kierkegaard ve Whitehead gibi bilginler dinin ferdi ve özel karakterine dikkat çekmişlerdir.⁹¹ İslam geleneğinde dini, birey ve Allah (cc) ilişkisi çerçevesinde yorumlayan tanımlar olmakla birlikte “ilahi emirler ve yasaklar bütünü” olarak algılayan tanımlamalar da mevcuttur. Dini, Tanrı-birey ilişkisi olarak

⁸⁷ A. Kadir Çüçen, Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2012, s.59.

⁸⁸ Çüçen, a.g.e., s.53.

⁸⁹ Yıldız Kızılabdullah, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, Din Eğitimi El Kitabı, Editörler: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.49.

⁹⁰ Hüseyin G. Yurdaydın, Mehmet Dağ, Dinler Tarihi, Ankara, Gündüz Matbaası, 1978, s.14-15.

⁹¹ Recep Kılıç, “Din Öğretimini Temellendirme Problemi” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. 40, 1999, s.216.

anlayan bilim insanlarından Bilgin, dini “insanın kayıtsız, şartsız var olan mutlak varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışı”⁹² olarak tanımlamaktadır. Ama genel olarak dini, insanın Yüce bir yaratıcıya inanıp bağlanarak, onun göndermiş olduğu ilahi kural ve emirleri benimseyip yaşamını bu çerçevede düzenlemesidir, diye de tarif edebiliriz.⁹³

Bir din, üç öğeden meydana gelir. Buna göre, her dinin bir varlık öğretisi vardır; o, Tanrı yaratan olacak şekilde, varlıkların nasıl meydana getirildiklerini, hangi özelliklere sahip olduklarını açıklar. İkinci olarak, her dinin bir ahlak sistemi vardır; o, insanın yaratıcısına, başka insanlara, doğaya ve kendisine karşı olan görev ve sorumluluklarını gösterir. Üçüncü olarak da, her dinin bir ibadet sistemi vardır. Söz konusu üç temel öge ile din, bilgiye dayanır. Onda önce Tanrı, sonra da evren, Tanrı-evren ilişkisi, insan ve insanın ödevleri hakkında bilgi verilir. Dindeki bilgi, Tanrı’ya dayanır; yani bu bilgiler, insanlara Tanrı’dan gelir ve Tanrı’nın seçmiş olduğu elçiler aracılığı ile iletilir. Dini bilgi, doğadaki düzen ve amaçlılığı açıklar; insanlara doğru yolu gösterir; insanın bu dünyadaki var oluşunu anlamlandırır. Çünkü insan, aynı zamanda manevi bir varlıktır. Dolayısıyla din insanın manevi hayatına rehberlik etmeye çalışır. Sonlu var oluşunu sonsuz ve ölümsüz Tanrı’ya dayandırma ihtiyacı duyan insan bir dine girdiğinde, kendisine sunulan bilgileri olduğu gibi benimser ve bundan sonraki yaşantısını bu bilgilere göre düzenler. Dinin sağladığı bilgiler, değişmez, kesin ve tartışılmaz doğrulardan oluşur.⁹⁴

1.3.3. DİN İLE FELSEFENİN İLİŞKİSİ

İnsanın, yaratılışından gelen temel ihtiyaçları, din ile felsefe arasındaki ilişkiyi anlamamız için bize yol gösterecektir. Bu bağlamda, insanın fitratında bulunan ‘inanma isteği’ ile kendini, çevresini ve evreni ‘anlama ihtiyacı’ bir arada bulunmaktadır. Dolayısıyla inanma duygusunu karşılayan din ile, insanın anlam arayışını doyuran felsefe, insan hayatı için vazgeçilmez alanlardır.⁹⁵

⁹² Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1988, s.7.

⁹³ Süleyman Hayrı Bolay, “Felsefe ve Din”, S.D.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, sayı 30, s.37.

⁹⁴ Ahmet Cevizci, Felsefeye Giriş, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 6.basım, 2017, s.49.

⁹⁵ Ahmet Cevizci, a.g.e., s.224.

İnanç olmadan, insanın hayatta kalması, düşünmesi, kendini gerçekleştirme mümkün değildir. Çünkü inanma duygusu, insanın varlığı ile ilgili temel bir kavramdır. İnsan yaşamının her döneminde varlığını hissettiren inanma ihtiyacı, zamanla değişerek en yüksek seviyeye çıkar ve nihayet ‘transandantal bir varlığa’ bağlanma durumuna gelir. Tarihin en eski zamanlarında yaşayan ilk insanlarda, şekli ve ritüelleri farklı olmakla birlikte inançla ilgili izlere rastlamak mümkündür.⁹⁶ İnsanı diğer varlıklardan üstün kılan anlama ve düşünme yetisi ise akıldır. İnsan akli sayesinde yeni düşünceler üretir ve nesnelere arasında bağlantılar kurarak yeni anlamlara ulaşır. Burada düşünmekle vurgulanan husus; doğru, sistemli ve tutarlı düşündürmektir. Bu şekilde, sorunlara çözüm üretecek tarzda düşünmeye kısaca felsefe yapmak da denilmektedir.⁹⁷

İnsanlıkla başlayarak fitri bir şekilde hep var olagelen dinin, fert ve cemiyet hayatı üzerindeki tesirinin geniş ve güçlü olmasının sebebi, insanı doğumundan ölümüne, hatta daha ötesine kadar kuşatıp onun bütün problemlerine çözüm teklif eder olmasıdır. Din, felsefenin en temel problemlerinden olan Allah (cc), alem, insan, ruh, ölüm ve ötesi, mutluluk vb. gibi problemlere kestirmeden, özlü, kısa ve tatmin edici cevaplar vermektedir. Aynı zamanda felsefe kavramının kaynağı kabul edilen “hikmet”, dinin mahiyetiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Hikmet, bir açıdan ilahi olanların, bir açıdan da beşeri olanların bilgisini ifade ederken; diğer yandan iyinin, faziletin gereği olan pratik yaşayışı da ihata etmektedir. Dinin en önemli vazifelerinden birisi de, insanın hem bu dünyada, hem de öbür dünyada huzur bulmasını sağlamaktır. Felsefenin de en önemli vazifelerinden birisi, insanın fikri huzurunu sağlamaktır. Gerek din ve gerekse felsefe, bu huzuru insanla alemin güçleri arasında doğrudan ilişki kurarak sağlamaya çalışır.⁹⁸

Din; insanı, değerler ve varlığın özü hakkında en doğru bilgiye ulaştırmaya çalışırken, felsefe de gerçekte var olanın ne olduğunu, temel ve değişmez bir değer olup olmadığını sorgulamak noktasında dinin alanıyla etkileşime girer. Bu çerçevede göz önünde bulundurulduğunda, her iki disiplinin de son noktada varlığı anlama ve açıklama etkinliği olduğu söylenebilir. Buna karşın her iki yapının kaynakları,

⁹⁶ Takıyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, İstanbul, Remzi Kitabevi, 5.basım, 1992, s.289.

⁹⁷ Hüsameddin Erdem, Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebeti, Konya,Hü-er Yay.,2004, s.27-30.

⁹⁸ Erdem, a.g.e., s.27-30.

verdikleri hükümler, birbirlerine yaklaşımları, teorik ve pratik olmaları, bireysel ve sosyal hayata etkileri yönünden farklılık arz ettikleri görülebilir. Sözelimi dinin, kuralları ve ilkeleri Tanrı tarafından belirlenmiştir. Felsefe ise insanın akli faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dinin ortaya koyduğu gerçekler insana vahiy yoluyla iletilmiş iken, felsefede doğrulara yalnızca akıl yoluyla ulaşılabilir. Din daha çok pratik amaçlara yönelik kavrayışlardan oluşup duygulara ve inanca dayanırken, felsefe salt spekülatif bir düşünce etkinliğini temsil eder. Din, temelde inanca, dini iddiaların doğruluğuna dayanırken, felsefe yalnızca insana ve insan aklına dayanır. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus, bu benzerlik ve ayrışmaların, her iki alanın mahiyetlerinin izin verdiği ölçüde kurulabildiğidir.⁹⁹

Din ile felsefe arasında bu farklılıklar olmakla birlikte, dinin en temel bilgisi olarak kabul edilen vahiy bilgisinin, bilgi olduğunu, onun bir değerinin olduğunu anlayabilecek bir akl-ı selime ihtiyaç vardır. Böyle bir akl-ı selim olmadığı takdirde, dinin ve dolayısıyla vahyin insanda muhatap kabul edebileceği başka bir yeti bulunmamaktadır. Bu sebeple din, insanı sorumluluk merkezine alırken, bu merkezin en dinamik unsuru aklı, kendi kültürü doğrultusunda geliştirmek ve yetiştirmek ister. Bu sebeptir ki uzun bir süre din ile felsefe iç içe bulunmuş; daha doğrusu felsefe dinin tesiri altında gelişmiştir. Zaman zaman da din, felsefenin tesirinde kalmıştır. Halbuki olması gereken, din ile felsefenin bir iletişim içinde, birbirlerinin varlıklarını koruyacak biçimde bir ilişki kurmalarıdır. Dinin, insanın fitratı gereği var olagelen bir varlık alanı olduğu artık herkesçe kabul edilen bir hakikattir. İnsan şu veya bu şekilde inanmadan ve inandıkları üzerinde düşünmeden durmamaktadır. Tanrı felsefe yapmaz; çünkü O, hakikate zaten kendi zatı gereği sahiptir. İnsan dışındaki diğer canlılar da felsefe yapmaz; çünkü onların sorular sorup cevaplarını üreteceği akılları yoktur; o halde, sadece insan kendi durumunu “arada kalmış bir mahiyet” olarak tespit eder. Felsefe tarihindeki birçok felsefi soru ve iddialar bu ara durum dikkate alınarak ortaya atılmış görünmektedir. İnsan soru sormayı seven felsefeci tavrıyla “Karşımda duran bu kocaman alemin kaynağı nedir? Etrafımı sarmış olan bütün bu nesnelere mahiyeti ve hakikati nedir? Acaba alem nasıl meydana gelmiştir? Ben kimim ve niçin yaratıldım? Varlığımın anlamı nedir? Nereden geldim ve nereye gideceğim? Niçin öleceğim? Öldükten sonra bir hayat olacak mı? Eğer

⁹⁹ Celal Türer, Felsefe Tarihi, Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları, 2019, s.45.

böyle bir hayat olacaksa bu nasıl bir hayat olacaktır?” vb. soruları sorar durur. Tabi ki bu çözüm arayışları felsefeye giden yolu da açmıştır. Aynı soruları din de sormuş ve sormakta ve bu sorulara daha net ve kestirme cevaplar vermektedir. Görüldüğü gibi, din ile felsefenin birçok sorularının ortak oluşu, konularının aynı oluşu; aynı meselelerle uğraşmaları, kavramları kullanmada ve üretmede aynı yolu takip etmeleri, her ikisinin de insana, mutluluğu sağlama yollarını aramaları, hakikatleri, gerçek bilgileri açığa çıkarmayı, Tanrı, alem ve insan gibi bir takım temel problemleri kendilerine araştırma alanı olarak seçmeleri bakımından din ile felsefe arasında bir ilişkinin olduğu gayet açıktır.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Erdem, a.g.e., s.27-30.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE DİN VE FELSEFE EĞİTİMİ

Bu bölümde öncelikle, eğitim-öğretim ve din kavramları ile din-eğitim ilişkisi üzerinde açıklamalar yapılacaktır. Aynı zamanda, ülkemizde cumhuriyetin ilanından günümüze; ilk, orta ve yükseköğretimde din ve felsefe eğitiminde yaşanan gelişmelere temas edilecektir. Son olarak; İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri ile Yüksek İslam Enstitüleri özelinde, felsefe derslerinin yüksek din eğitimi programlarındaki yeri hakkında genel bir değerlendirmede bulunulacaktır.

2.1. EĞİTİM-ÖĞRETİM VE DİN

2.1.1. EĞİTİM-ÖĞRETİM

İnsanın dünyaya gözlerini açması ile başlayıp, vefatına kadar geçen zamana, hayat denilmektedir. Bu dünya içerisinde hayatını sürdüren insan, bir ömür boyu mütemadiyen devam eden ve farklı basamaklardan oluşan gelişim dönemleri yaşamaktadır. Her bir gelişim dönemi ise, bir önceki süreçten izler taşımakta ve daha önce edinilmiş kazanımlar üzerine inşa edilmektedir.¹⁰¹ Bu noktada 'eğitim ve öğretim', günlük hayat içinde çok sık kullandığımız ve insan yaşamının her döneminde etkisini hissettiğimiz zengin anlamlara sahip kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatüre baktığımızda eğitim kavramının çok fazla tanımının yapıldığını görüyoruz. Herkes kendi bakış açısına, eğitim kuramına ve benimsediği felsefi yaklaşıma göre eğitimi tanımlamaya çalışmıştır.

Eğitim tanımına geçmeden önce, terbiye kavramını açıklamak faydalı olacaktır. Çünkü, terbiye kavramı, zaman zaman eğitimle aynı anlamda kullanılmış ve eğitimi açıklamak için başvurulan temel unsurlar arasında yer almıştır. Arapça'da 'baba, efendi, sahip' anlamında kullanılan 'Rab' kökünden türemiş olan terbiye;

¹⁰¹ Süleyman Gümrükçüoğlu, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 3(1), (2017), s.4. <http://dx.doi.org/10.21798/kadem.2017130141>.

Yüce yaratıcı için kullanıldığında, Allah'ın (cc) insanı büyütüp yetiştirmesi, zaman içinde geliştirmesi ve neticede mükemmel duruma getirmesi gibi manaları içermektedir. İnsan açısından kullanıldığında ise; insanın diğer insanları olumlu yönde geliştirmek, mükemmelleştirmek ve değiştirmek için yaptığı çalışmaların ve yürütülen faaliyetlerin tamamına terbiye denilmektedir.¹⁰² Terim olarak ise; “terbiye, insana olumlu tavır ve davranışlar kazandırarak onu bulunduğu seviyeden daha üst bir seviyeye ve mükemmel bir insan durumuna getirmek” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰³

Tarihsel olarak terbiye kavramından daha sonra ortaya çıkmış olan eğitim kavramının, “eğmek” kökünden geldiği ifade edilmektedir. Eğitimin temelinde de; geliştirmek, düzeltmek ve şekillendirmek anlamları bulunmakta, dolayısıyla zaman zaman bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.¹⁰⁴ Aynı zamanda eğitim sözcüğü, İngilizce’de educate, Latince’de educere kelimesi ile karşılanmakta ve yetiştirmek, terbiye etmek anlamlarını ihtiva etmektedir. Education sözcüğü, bilgi, beceri ve karakter geliştirme demek olup Türkçe’de terbiye, eğitim, tahsil, irfan, yetiştirme gibi sözcüklerle karşılanmaktadır.¹⁰⁵

Yukarıda ifade edildiği gibi eğitim kavramını açıklamak için çok farklı tanımlar yapılmış; bu alanla ilgilenen bilim insanları ve düşünürler kendi bakış açılarına göre değişik yönlerden eğitim kavramını tarif etmeye çalışmışlardır. Örneğin Aristo, eğitimi bireyin ahlaki davranışlar kazanma aracı olarak tanımlarken; Descartes, akli doğru kullanmasını öğrenmek; Çiçero, insan zihninin disipline edilmesi; Rousseau, insanın doğduğu anda sahip olmamasına rağmen diğer insanlar tarafından sonradan kazandırılan her türlü bilgi, yetenek ve kabiliyet olarak tarif etmişlerdir. Kant ise, insanın gerçek anlamda olgun birey olabilmesinin ancak eğitimle sağlanabileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁶ Yukarıda ifade edilen eğitim tariflerinden başka, daha çok farklı tanımlar yapılmıştır. Burada batılı bilim insanlarının yapmış oldukları eğitim tariflerinden bazılarına yer vermek istiyoruz:¹⁰⁷

¹⁰² Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1988, s.9.

¹⁰³ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.15.

¹⁰⁴ Yıldız Kızılabdullah, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.41.

¹⁰⁵ Mehmet Şişman, Eğitime Giriş, Pegem Akademi Yayınları, 2020, s.7.

¹⁰⁶ Şişman, a.g.e., s.7.

¹⁰⁷ Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayınları, 2017, s.14-19.

John Dewey'e göre eğitim: "Yetişkin olmayanların, içinde yaşadıkları sosyal gruba katılımları ile gerçekleşen ve katılanların gelişim ve yönlendirmelerini garanti eden bir sosyal fonksiyondur."

Rudolf Lochner'e göre eğitim: "Şahsi bir hayat yardımı, grup hayatına girme ve grup kültürünün aktarımı amacı ile gençlere veya yetişkinlere yönelen, kısmen planlı, kısmen plansız, ama her hal ve durumda bilinçli insan uğraşısıdır."

Emile Durkheim'e göre eğitim: "Yetişkinlerin, sosyal hayat için henüz olgunlaşmamış olan gençler üzerinde yaptıkları etkilerdir. Eğitimin amacı, çocukta kendi bütünlüğü içinde hem politik toplumun (yani devletin) hem de sosyal çevrenin kendisinden bekledikleri belirli fiziki, zihinsel ve ahlaki durumları ortaya çıkarmak ve geliştirmektir."

Martinus Langelveld'e göre: "Eğitim, bir yetişkinin, manen gelişmiş bir varlık olarak yetişmesine katkıda bulunan bütün unsurları kapsar."

Wolfgang Brezinka'ya göre: "Eğitimden, kendileri vasıtasıyla, diğer insanların davranış örüntülerinin herhangi bir açıdan kalıcı bir şekilde düzeltilmesinin, değerli olarak görülen kısımlarının korunmasının veya kötü olarak görülen davranışların ortaya çıkmasının engellenmesinin denendiği davranışlar anlaşılır. Eğitim, insanların, diğer insanların şahsiyetlerini herhangi bir açıdan desteklemeyi denedikleri davranışlar bütünüdür."

Farklı bilim insanlarının çeşitli eğitim tanımlarını inceleyen Selahattin Ertürk, ülkemizde Eğitim Bilimleri alanında oldukça kabul görmüş bir tanım yapmıştır. Ertürk'e göre eğitim, "bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir."¹⁰⁸ Bu tanımda; istendik, yaşantı, süreç ve kasıtlı kavramları ön plana çıkmaktadır. İstendik kavramı, hedefler doğrultusunda bu sürecin gerçekleştirilmesi demektir. Örneğin toplumun beklentileri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hedefleri eğitimin istendik yönüne vurgu yapmaktadır. Yaşantı, bireyin çevresiyle iletişimi sonucu ortaya çıkan izlerdir ve eğitim sürecinde bu deneyimlerimiz çok büyük öneme sahiptir. Eğitimin kasıtlı olması ise, amaca

¹⁰⁸ Selahattin Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Edge Akademi Yayınları, 2017, s.13.

yönelik olması, yani bilerek, isteyerek plan ve programlı bir şekilde yapılması demektir. Eğitim tanımındaki değişiklik ise, bu sürecin sonu ile başı arasında bir fark olması anlamına gelmektedir. Kısaca bireyin, yeni bir şey öğrenmesi ya da var olan öğrenmeyi değiştirmesi ve güçlendirmesi demektir. Burada son olarak süreç kavramına baktığımızda ise, eğitimin belirli bir zaman diliminde gerçekleşmesi aklımıza gelmektedir. Aslında eğitimin, yaşam boyu öğrenme süreci olmasına dikkat çekilmektedir. Çünkü, insan beşikten mezara, doğumdan ölüme kadar geçirmiş olduğu her yaşantı ve deneyim ile sürekli bir gelişim halindedir.

Yaşam boyu süren bu eğitim sürecinde, bireyin davranışlarında istendik değişme meydana gelmese bile, her durumda bu faaliyetin eğitim olarak nitelendirilebileceğini söyleyen Cemal Tosun, şu şekilde bir tanım yapmıştır: “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”¹⁰⁹

Bu tanımlardan anlaşıldığı gibi eğitim, çeşitli unsurları ihtiva eden, çok zengin anlamları olan ve yaşam boyu devam eden uzun bir süreçtir. Öğretim ise, eğitimin içinde özel olarak planlanıp, bir program halinde yapılan etkinlikleri ifade eder. Dolayısıyla eğitim, öğretimi de içine alan çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Öğretim, “plan ve programa bağlı olarak belli amaçlar doğrultusunda yürütülen güdümlü ve kasıtlı etkilemelerdir.”¹¹⁰ Diğer bir ifade ile “öğretim, eğitim işinin düzenli çalışmalarla planlı ve kontrollü bir biçimde, kurumlaştırılarak gerçekleştirilmesidir.”¹¹¹

Nitelik olarak eğitim, kontrollü (formal) ve kontrolsüz (informal) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım, eğitimciler tarafından programlı ve programsız eğitim diye de ifade edilmektedir. Bu tanımlardan; kontrollü eğitimin planlı ve amaçlı olup takip edilebilmesini, kontrolsüz eğitimin ise plansız ve takip edilemeyen yönünün olduğu anlaşılmaktadır.¹¹²

¹⁰⁹ Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayınları, 2017, s.19.

¹¹⁰ Fatma Varış, Eğitim Bilimine Giriş, Ankara Üniv. Eğitim Bil. Fak. Yay., Ankara, 1985, s.18.

¹¹¹ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1988, s.10.

¹¹² Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.15.

Kontrollü (formal) eğitim, belirli amaçlar çerçevesinde, daha önce yapılmış olan bir plan ve program dahilinde gerçekleştirilir. Bu süreç, alanında uzman bir eğitimcinin kontrolünde ve rehberliğinde yürütülür. Aynı zamanda, belirli aralıklarla ve eğitim sonunda değerlendirmeler yapılmakta, alınan geri dönütler analiz edilerek eğitim süreci yeniden gözden geçirilmektedir. Formal eğitimin kapsamı, sadece okul ile sınırlı olmayıp, okul dışında da hizmetiçi eğitim, mesleki eğitim ve halk eğitim merkezlerinde açılan çeşitli kursları da kapsamaktadır.¹¹³ Planlı ve programlı olarak yürütülen formal eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim başlıklarında iki alt bölüme ayrılmaktadır.

Örgün eğitim; bireyin küçük yaştan itibaren yetiştirilmesini esas alan sürekli, düzenli ve önceden belirlenmiş yaş gruplarına göre aşamalı olarak gerçekleştirilen planlı bir eğitim faaliyetidir. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim ile okul öncesi eğitim kurumları, örgün eğitim kapsamına girmektedir. Yaygın eğitim ise; bireylerin eğitim ihtiyaçlarına göre, her yaş grubu ve eğitim düzeyindeki insanlara hitap etmektedir. Aynı zamanda bu eğitim faaliyeti, ihtiyaç duyulan konularda belirli zaman aralıklarında planlanarak gerçekleştirilmektedir. Yaygın eğitim; halk eğitim faaliyetleri, hizmetiçi eğitim, mesleki eğitim, kurslar ve seminerler vb. etkinlikleri kapsamaktadır.¹¹⁴

Kontrolsüz (informal) eğitim, belirli bir plan ve programa bağlı olmaksızın, kendiliğinden oluşan, sistemsiz ve denetimsiz bir eğitim türüdür. Herhangi bir plan ve program olmadığı için informal eğitim olarak da tanımlanmaktadır. Bu eğitim bir anlamda insanın kültürlenmesi demektir. Burada bireyin, doğumundan ölümüne kadar geçirdiği deneyimler ve yaşadığı ortam aynı zamanda bir eğitim süreci olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁵

Formal ve informal eğitimi, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi karşılaştırmak mümkündür:¹¹⁶

¹¹³ Nurettin Fidan&Münire Erden, Eğitime Giriş, Alkım Yayınları, İstanbul, 1998, s.3.

¹¹⁴ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.15.

¹¹⁵ Fidan&Erden, a.g.e., s.13.

¹¹⁶ Nurullah Altaş&İsmail Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017, s.53.

Tablo 3.

Formal Eğitim	İnformal Eğitim
Hedefler, en başta açık bir şekilde ifade edilmiştir.	Hedefler, süreç içerisinde doğal olarak oluşur.
Planlı ve programlıdır.	Planlı ve programlı değildir.
Olumlu davranışlar kazandırılması esastır.	Süreç içinde hem olumlu hem de olumsuz durumlar ortaya çıkabilir.
Eğitim amaçları profesyonel kişilerce gerçekleştirilir.	Öğreticiler profesyonel değildir.
Eğitim belli bir mekanda gerçekleştirilir.	Eğitimin gerçekleştiği ortam belli değildir.
Eğitim uzmanları tarafından tasarlanmış olan eğitim materyalleri kullanılır.	Daha önceden düşünülmüş bir eğitim materyali yoktur.

Tabloda açıkça görüldüğü üzere, hem formal hem de informal eğitimin farklılıkları olmakla birlikte, aslında birbirlerini tamamlayan özellikte oldukları söylenebilir. Çünkü insan, dünyaya gözlerini açtığı anda gelişmeye, yeni şeyler öğrenmeye başlar ve bu süreç bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve ihtiyarlık dönemlerinde gerek planlı gerekse plansız olarak hiç duraksamadan ömür boyu devam eder. Dolayısıyla insanın; hayatı, yaşadığı olaylar, kazandığı tecrübeleri, deneyimleri, çevresi ile kurduğu ilişkilerin hepsi eğitim kapsamı içinde değerlendirilebilir.

2.1.2. DİN

Din, insanla beraber ortaya çıkmış, insanla beraber yaşayan ve insanla beraber varlığını devam ettirecek olan bir kurumdur. Yapılan tarihi araştırmalarda, ne kadar eskiye gidilirse gidilsin, dinden ve dini yaşantıdan uzak bir toplumun varlığına rastlanmamıştır. Bu durum bize, toplumları bir arada tutan ve kaynaştıran en önemli değerlerden birinin din olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda dinin; felsefe, hukuk ve ahlak gibi ilimlerin kaynağı olduğu kabul edilmektedir. Bu konuda, “her şey, din etrafında, din için, dinle teşkil olundu” diyen Victor Cousin, dinin çok geniş bir alanının olduğunu ve tüm disiplinler ile ilişkisinin bulunduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷

¹¹⁷ Günay Tümer&Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara, Ocak Yayınları, 2002, s.1.

Dinin lügat ve terim anlamlarına baktığımızda; Arap dilinde bu kelimenin Arami-İbrani bir kökten geldiği, Orta İran'dan alındığı ve öz arapça olduğuyla ilgili görüşler bulunmaktadır. “ديانة” ve “دان - دين - دينا” şeklinde sözlüklerde yer alan, çoğulu “اديان” olan bu kelime; “ceza, mükafat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, adet, hal, şeriat, kanun, yol, mezhep, millet” anlamlarına gelmektedir. Her toplum “din” kavramını ifade etmek için farklı kelimeler kullanmıştır. Din, Eski Yunanca'da, saygı anlamına gelen “thrioheya” kelimesi ile ifade edilirken, Hinduizm'in kutsal dili olarak kabul edilen Sanskritçe'de din denildiğinde “dhr” kökünden türemiş “dharma” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Latince'de din sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan “religio” kavramı; “büyük saygı, itina, titizlik gösterilen ve tazim edilen şey” vb. anlamlara gelmektedir. Bu kelimenin; tekrar tekrar okumak, bir şeyi vazife edinmek anlamına gelen ve Yüce yaratıcıya olan görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeyi ifade eden “relegere” den veya bağlamak anlamına gelen ve insanla Yaratıcı arasındaki münasebeti gösteren “religare”den türediği iddia edilmiştir. Şu an batı dillerinde kullanılan “religion” kelimesinin, her iki anlamı da taşıdığı söylenmektedir.¹¹⁸

Dinin kelime anlamlarının yanı sıra terim anlamları ile ilgili olarak da farklı anlayışlar bulunmakta ve din veya dinler çeşitli açılardan ele alınarak tanımlanmaktadır. Dini tanımlayan her bir bilim insanı, dine farklı açılardan yaklaşmakta ve dinin farklı bir boyutunu öne çıkararak tanımlamaktadır. Bu tariflerden birkaç tanesini örnek olarak vermek istiyoruz:¹¹⁹

“Din, mutlak itaat duygusundan ibarettir.”(Schleiermacher)

“Din, bir inançlar, davranışlar ve sosyal hayatın muayyen şartlarına göre oluşturulmuş kurumlar sistemidir.”(Witold Tyloch)

“Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir.”(E.Durkheim)

¹¹⁸ Tümer&Küçük, a.g.e., s.2-5.

¹¹⁹ Tümer&Küçük, a.g.e., s.6-8.

“Din, daima hayat sahibi bir yaratıcıya, yani bir İlahi şuur ve iradenin kainatı yönettiğine ve insanlıkla alakalı ahlaki münasebetleri elinde tuttuğuna inanıştır.”(J.Martineau)

“Din, en yüksek ictimai değerlerin şuurudur.”(Adward S.Ames)

“Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur.”(Seyyif Şerif Cürcani)

“Din, akıl sahibi şuurlu insanları, kendi irade ve arzuları ile hayırlı olan şeylere sevk eden ilahi bir kanundur. Din, peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettikleri şeylerin bütünüdür. Din, insanların kemale erişmek üzere takip edebilecekleri en doğru yoldur.”(Ahmet Hamdi Akseki)

Yukarıda bir kısmını verdiğimiz tanımlardan farklı olarak çeşitli disiplinler tarafından da din tarifleri yapılmıştır. Bütün bu tariflerin ortak noktaları göz önüne alındığında şu şekilde genel bir çerçeve çizilebilir: “Din, insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan kurumdur, bir değer biçme ve yaşama tarzıdır; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri hissetme, onlara inanma ve onlara uygun iradi faaliyette bulunma olgusudur; üstün varlıkla ona inanan insan arasındaki ilişkiden doğan deneyimin inanan kişinin hayatındaki etkileridir.”¹²⁰ Bununla birlikte, dinin günümüzde ifade edilen diğer bir tanımı da, “insanın kayıtsız şartsız var olan mutlak varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışı”¹²¹ dır.

Din; özünde insan olan, insana gönderilen ve insan ile birlikte yaşayan bir olgudur. Buradan hareketle, dinin ortaya çıkışı ile insanlığın tarih sahnesinde belirmesinin eş zamanlı olduğu söylenebilir. İnsan, doğuştan inanma duygusuyla, yani dini kabul edecek bir fitratta yaratılmıştır. Çünkü insanın; hayatının her safhasında zihninde cevabını aradığı sorular bulunmakta ve bu arayışa en tatmin edici cevaplar yine dini alandan gelmektedir. Varlığın ortaya çıkışı, yaratılış, ölüm, ölümden sonraki hayat vb. sorular, düşünen her insanın zihnini meşgul eden temel

¹²⁰ Nurullah Altaş&İsmail Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.62.

¹²¹ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1988, s.7.

problemlerdir. Bu noktada din, insana aradığı cevapları vermek sureti ile, onun zihin dünyasındaki karışıklığı gidermekte ve bu şekilde bir iç dinginliği vadetmektedir. Dolayısı ile daima mutluluğun peşinde olan insan, dinde pratik cevaplar ve yöntemler bulmakta; bu durum onun din ile arasındaki münasebeti daima canlı tutmasına vesile olmaktadır.¹²²

2.1.3. DİN-EĞİTİM İLİŞKİSİ

Din ve eğitim, birbirleri ile çok yakın ilişki içinde olan ve biri diğerini tamamlayan iki kavramdır. Din-eğitim ilişkisini, bu iki alanın hedeflerini ve amaçlarını ortaya koyarak daha iyi anlamamız mümkündür. Eğitim; insanın yeteneklerini kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik olarak geliştirmeyi amaçlarken, aynı zamanda toplumda oluşan ortak kültürün gelecek kuşaklara en iyi şekilde aktarılmasını da hedeflemektedir. Çünkü eğitimin, bireyi kültürlenme işleviyle beraber, onun bütün yeteneklerini geliştirme görevi de vardır. Kültürün oluşumunda, insanın doğuştan getirdiği inanma duygusu, din ve dini öğeler çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Dolayısıyla din, tarihin her döneminde, kültürü oluşturan değerlerin en başında geldiği için, eğitimle her zaman güçlü bir ilişki içinde olmuştur.¹²³

Din, insanın yaratılışından gelen inanma ihtiyacına cevap veren bir kurumdur. Yapılan çeşitli araştırmalar, din duygusunun her insanda doğuştan geldiğini ispatlamıştır. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, inanma duygusu insanlarda yaşam boyu devam eden bir ihtiyaçtır ve onu diğer canlılardan ayıran bir yetenektir. Her insan, doğuştan yüce ve aşkın bir yaratıcıya inanma ve güvenme kabiliyetine sahiptir. Aynı zamanda insan, doğumundan itibaren sahip olduğu bu kabiliyeti ile, inanma ihtiyacını doyumak ister. Bu açıdan din yani Yüce bir yaratıcıya bağlanma duygusu, insanın en temel özelliklerindedir. Bu duygu, insanın fitratında olduğu için, hayat boyu önemini kaybetmez. Ama burada önemli olan nokta, doğuştan gelen bu ihtiyacın, eksik veya yanlış değil, en doğru şekilde karşılanmasıdır. İşte, eğitimin en önemli vazifelerinden biri de yanlış ve eksik

¹²² Kerim Yavuz, Günümüzde Din Eğitimi, Çukurova Üniv.İlahiyat Fak.Yay., Adana, 1998, s.107.

¹²³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Beyza Bilginin Çalışmalarında Din Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar Üzerine", ed. Mualla Selçuk&Cemal Tosun&Recai Doğan, Din Eğitiminde Beyza Bilgin, Grafiker Yay., Ankara, 2019, s.151.

öğrenmelerin önüne geçmek, insanın gerçek, doğru bir din eğitimi almasını sağlamaktır. Çünkü eğitimde asıl olan, bireyin tüm yönleri ile bir bütün olarak, maddi ve manevi her açıdan ihtiyaçlarının karşılanması ve doyurulmasıdır. Burada yapılan “din eğitimi” faaliyetinin, bir plan ve program içerisinde, eğitimin temel ilkeleri gözetilerek yapılması, istenilen hedeflere ulaşılmasını sağlayacaktır.¹²⁴

Öte yandan insanın maddi ve manevi varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için, diğer varlıklar ile iletişim içinde olması bir zorunluluktur. Bu noktada iletişim, insan için kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü iletişim, “insanın kendi varlığının farkında olması ve bunu bütün varlık alanları ile paylaşmasıdır.”¹²⁵ Eğitim ve özelde din eğitimi açısından, insanın diğer canlılar ve yaratıcısı ile kuracağı kaliteli bir iletişim, bireysel ve toplumsal huzurun gerçekleşmesine çok büyük katkı sağlayacaktır.

Eğitimin temel ilkelerinden biri olan, etkin dinleme becerisine sahip olmak da din eğitiminin verimliliğini arttıran en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. İnsanın, bireysel ve toplumsal hayattaki başarısı ile dinleme becerisi arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Etkin bir dinleme becerisi ile, insan karşısındakini doğru bir şekilde anlayabilmekte, muhatabı ile nitelikli bir iletişim kurabilmektedir. Bireyler arasındaki iletişimin sağlıklı ve güçlü olması, verilmek istenen mesajın karşı tarafa doğru bir şekilde ulaştırılmasını sağlayacak, aynı zamanda bu süreçte ortaya çıkabilecek olumsuzlukları da bertaraf edecektir. Dolayısıyla; etkin dinleme becerisine sahip olmak iletişimin güçlü olmasını sağlayacak, bu durum neticede kaliteli bir din eğitiminin gerçekleşmesini mümkün kılacaktır.¹²⁶

Bununla birlikte, hem eğitimde hem de özel olarak din eğitiminde, hedeflenen kaliteye ulaşabilmek için, tüm tarafların (yönetici, öğretmen, çevre, veli, öğrenci vb.) kendilerine düşen sorumlulukların farkında olup, vazifelerini hakkı ile yerine getirmeleri gerekmektedir. Sadece öğrencinin veya öğretmenin çabası ve gayreti eğitimde istenilen kaliteye ulaşmak için yeterli olmayacaktır.¹²⁷ Çünkü, hayatın her

¹²⁴ Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayınları, 2017, s.95.

¹²⁵ Süleyman Gümrükçüoğlu, “Kur’an’da İletişim Dili”, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2014, s.287.

¹²⁶ Süleyman Gümrükçüoğlu, “Din Eğitiminde Dil ve İletişim Etkinliği Olarak Dinleme”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3 / 5 (Aralık 2013), s.30.

¹²⁷ Muhammet Fatih Genç, Yaygın Din Eğitiminde Toplam Kalite Yönetimi-Kuran Kursları Örneği, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2012, s.24.

alanında olduğu gibi eğitimde de, başarı ve kaliteyi yakalamak için birlikte, planlı ve programlı bir şekilde hareket edilmelidir.

Yukarıda ifade ettiğimiz ve genel eğitimin içinde yer alan “din eğitimi” tabirini şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Bireyin, dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”¹²⁸ Bu tarifte görüldüğü üzere, eğitim tanımında olduğu gibi, bireyde bir davranış değişikliği olması beklenmekte ve bunun kasıtlı, hedef odaklı olarak daha önceden planlanmış bir zaman diliminde olması istenmektedir. Dolayısıyla hem genel olarak eğitim ve hem de onun altında bir alan olan “din eğitimi” insanın; her yönden gelişmesini, zihni kabiliyetlerini en iyi şekilde kullanmasını, kendi iradesi ile doğru kararlar alabilmesini, doğuştan getirdiği inanma duygusu ile akli yetileri arasında bir uyum sağlayarak zihni kapasitesini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu da bize, “eğitim” ve “din eğitimi”nin birbirlerinin alternatifi değil, aksine birbirlerinin tamamlayıcısı olduklarını göstermektedir.¹²⁹

Bununla birlikte insanın doğuştan sahip olduğu Yüce bir yaratıcıya inanma ve sığınma duygusunu ifade eden din olgusunun ortaya çıkması ve doğru bir şekilde geliştirilmesi, din eğitimi sayesinde mümkün olabilmektedir. İnsanın bu ihtiyacını çok iyi bilen Yüce Allah (cc), ilk insandan bu yana çok sayıda peygamber göndermiş ve onları kutsal kitaplar ile desteklemiştir. İnsanın bireysel ve toplumsal açıdan faydalı davranışlar üreten bir kişi olması, çevresine değer katan bir birey haline gelmesi, din ve eğitimin ortak hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak bu noktada din, insanın hayatına manevi açıdan da bir zenginlik katmakta ve onunla diğer varlıklar arasında sıcak bir ilişki kurulmasını sağlamaktadır.¹³⁰ Aynı zamanda insan, dinin sağladığı uhrevi duygular ve motivasyon ile yaşamında karşılaştığı zorlukları aşabilecek gücü kendisinde bulabilmektedir.

Hayatı anlamlandıran ve ona yön veren en önemli unsurlardan biri de değerlerdir. Toplumsal bir varlık olan insan, yaşadığı her ortamda belli değerler ve kurallar bütünlüğü içinde hayatını sürdürür. Değerlerden yoksun bir toplumun

¹²⁸ Tosun, a.g.e., s.23.

¹²⁹ Yıldız Kızılabdullah, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.53.

¹³⁰ Süleyman Gümrükçüoğlu, “Din Eğitiminin Sosyal Medya Kullanımına Etkisi”, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler, 2020, s.7.

varlığını devam ettirmesi mümkün değildir. Hayatta mutlu ve huzurlu olmak, içinde yaşadığı topluma uyum sağlamak isteyen insan, toplumun benimsediği ortak değerleri dikkate almak durumundadır.¹³¹ Eğitim, bu değerlerin öğrenilmesi ve dolayısıyla bireyin toplumsallaştırılması açısından çok önemli bir işleve sahiptir. İnsanın içinde yaşadığı toplumun değerlerini öğrenme sürecine, toplumsallaştırma denir. Aynı şekilde dinin de amaçları arasında, bireyin yaşadığı toplum içinde kendini gerçekleştirmesine destek olmak vardır. Toplumsal hayatta, kabul edilen tutum ve davranışlar, yazılı olan ve olmayan kurallarla belirlenir. Din, toplumsal hayatı düzenleyen değer ve normların en başta gelen kaynaklarından biridir. Bu değerler ve bunlarla oluşturulan toplumsal normlar bireylere eğitim sayesinde kazandırılmaktadır. Bireylerin bu toplumsal kuralları özümseyip, sosyal hayatın gerektirdiği şekilde yaşamaya uyum sağlamalarına da sosyalleşme denir. Eğitim ve dinin, ortak amaçlarından biri de mutlu bir toplumsal hayatın yaşanmasına katkı sağlayan sosyalleşmedir. İnsanlar, yaşamlarını sürdürdükleri toplumsal çevrede kendi yaptıkları davranış ve tutumlardan sorumlu oldukları gibi, diğer bireylerin fiil ve hareketlerinin dini ve kültürel temellerini de öğrenmek zorundadırlar.¹³² Bununla birlikte sosyalleşmenin doğal sonucu olarak ortaya çıkan bireysel ve toplumsal hakların farkında olmak, onlara sahip çıkmak ve korumak da ancak yapılacak sağlıklı bir din eğitimi sayesinde mümkün olabilecektir.¹³³ Böylece, toplumsal hayatta birlikte yaşama ve hoşgörü kültürüne sahip, bireysel ve toplumsal haklara saygılı, ortak evrensel değerlere önem veren, farklı düşünen insanları ötekileştirmeyen, mutlu bireyler yetiştirilebilir.

Eğitim, aynı zamanda; insanın kendisi, ailesi ve toplumu için fayda üreten bir birey haline gelmesini de hedeflemektedir. İnsanın faydalı bir birey olabilmesi için; öncelikle sahip olduğu tüm yeteneklerini geliştirmesi, her davranışında topluma yarar sağlamayı amaç edinmesi ve bu niyetle sosyal hayatla uyum içinde hareket etmesi gerekmektedir.¹³⁴ Din eğitimi ise; bireyin korkmadan cesurca tartışmasını, eleştirel

¹³¹ Muhammet Fatih Genç, Öğretmenler Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi, Etüt Yayınları, 1.Basım, Samsun, 2013, s.18.

¹³² Şükrü Keyifli, "Eğitim ve Din Eğitimi", Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, c.13, sayı 2, 2013, s.121.

¹³³ Süleyman Gümrükçüoğlu, "Din Eğitimi Açısından Çocuğun Hakkını Korumada Ailenin Sorumluluğu", Turkish Studies - Religion, 15(2), 2020, s.181.

<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42034>

¹³⁴ Keyifli, a.g.e., s.112.

bir zihin yapısı ile düşünerek kabul etmesini, dini açıdan olgunluğunu, bilinçli bir şekilde iman etmesini, kişisel olarak sorumluluk geliştirmesini ve bu gelişmeyi kolaylaştıracak tarzda davranışlarda bulunmasını teşvik eder.¹³⁵ Bu şekilde bireyin hem bedensel hem de ruhsal yönden sağlıklı olarak gelişmesi, dinin ve nihayetinde din eğitiminin en önemli hedeflerindedir. Çünkü din, yani insanın fitratında var olan Yüce bir yaratıcıya bağlanma duygusu, ancak sağlıklı bir ruh dünyasına sahip bireylerde en güzel şekilde teşekkül etmektedir.¹³⁶ Dolayısıyla din eğitiminin amacını; yaşadığı topluma ve çevresine yararlı, daima iyilik üreten, maddi ve ruhi olgunluğa ulaşmış, ihsan şuuruna sahip bireyler yetiştirmek, diye de ifade edebiliriz.

Din eğitimi, daha önce değindiğimiz gibi insanın doğuştan getirmiş olduğu inanma duygusunun doğru bir şekilde tatmin edilmesini sağlayarak, gelişime destek vermekte ve insanın genel eğitim alabilecek duruma gelmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanında insan, varoluşsal sorularına din eğitimi ile tatmin edici cevaplar bulmakta, kişilik gelişimini sağlamakta ve hayatı anlamlı kılacak bir zihin dünyasına kavuşmaktadır. Bu sayede din eğitimi, insanın bireyselleşme sürecine de yaptığı katkı ile eğitimin işini kolaylaştırmaktadır. Netice olarak insan, fitratı gereği, hayata geldiği ilk andan ömrünün son zamanına kadar, hem eğitime hem de dine ihtiyaç duyan üstün bir varlıktır. Dolayısıyla, tarih boyunca eğitim ve din; etle tırnak gibi hiç birbirlerinden ayrılmamış, çok yakın iletişim ve işbirliği içinde olmuştur.¹³⁷

2.2. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ

Türkiye'de, Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze din eğitimine baktığımızda, ülkemizde yaşanan siyasi gelişmelerin din eğitim ve öğretiminde belirleyici etkilerinin olduğunu görmekteyiz. Siyasette güçlü olup, ülkenin yönetiminde söz sahibi olan yöneticilerin, din hakkındaki farklı yaklaşımları, Cumhuriyet Dönemi'nden bugüne kadar eğitim sistemimizdeki din öğretim programlarımızda önemli değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkemizde siyaset alanında yaşanan her önemli kırılmadan sonra, din eğitimi alanında da değişimler olması

¹³⁵ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1988, s.37.

¹³⁶ Muhammet Fatih Genç & Safinur Genç, "Manevi Bakım, Dini Danışma ve Rehberlik Açısından Aile İrşat ve Rehberlik Büroları", Gece Kitaplığı, 1. Basım, Ankara, 2019, s.25.

¹³⁷ Keyifli, a.g.m., s.119.

bunun açık göstergesidir. Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze, siyasette ve eğitimde yaşanan kırılmalar ve önemli değişimler neticesinde bu süreci üç dönem halinde değerlendirmek daha faydalı olacaktır. Bu dönemler:¹³⁸

a-) Cumhuriyetin Kuruluşu ve Chp Dönemi (1923-1946)

b-) Çok Partili Dönem (1946-1980)

c-) 1980 Sonrası Dönem

Bu bölümde, öncelikle ilköğretim, sonra da sırası ile ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarındaki din eğitim-öğretim programları ile ilgili olarak yapılan uygulamalar, bu üç dönem dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. İLKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

2.2.1.1. Cumhuriyetin Kuruluşu ve Chp Dönemi (1923-1946)

Türkiye'de, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen cumhuriyetle birlikte, eğitim sisteminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu ile, ülkedeki medreseler kapatılarak bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekaleti çatısı altında birleştirilmiştir. Bu kanunun 4. maddesi gereği, din hizmetlerini yerine getirecek memur yetiştirmek için İmam Hatip Okulları ve “yüksek diniyat mütehasısı” yetiştirecek İlahiyat Fakültesi kurulması kararı alınmıştır. Din adamı yetiştirmek için İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okullarının kurulmasını öngören bu kararın, din eğitimi için yasal bir dayanak olduğu ifade edilmiştir.¹³⁹

Cumhuriyet Dönemi'nde, 1924 yılında yapılan ilk ilkokul programında “Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri” adıyla okutulmaya başlayan din dersleri, birinci sınıf dışındaki diğer sınıflarda haftada iki saat olarak planlanmıştır.¹⁴⁰ 1926 yılından itibaren uygulanan İlkokul Programı'nda ise, din dersleri 3., 4. ve 5. sınıfta haftada

¹³⁸ Tuğrul Yürük, “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.114.

¹³⁹ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996, s.15.

¹⁴⁰ İlk Mektep Müfredat Programı (1924), İstanbul, Matbaa-i Amire, s.13-14.

bir saat olarak okutulmuştur.¹⁴¹ 30.11.1929 tarihli ‘Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyeti’nin kararı ile, öncelikle şehir ilkokullarında “Müfredat programlarında din derslerinin okutulacağı, fakat öğrencilerin imtihana tabi tutulmayacakları” ifadesi yer almış, daha sonra 28.10.1930 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı’nca alınan, “ilkokul programları içerisindeki müfredatın ancak arzu eden 5. sınıf öğrencilerine perşembe günü öğleden sonra yarım saat okutulabileceği” kararı ile yeni bir düzenleme yapılmıştır.¹⁴² Şehir ilkokulları programından 1936 yılında tamamen kaldırılan din dersleri, köy ilkokullarında yapılan farklı düzenlemeler ile ayrı bir süreç izlemiştir. İlk olarak 1927 yılında köy ilkokullarında din dersleri, program içine alınmış, ancak 1930’a gelindiğinde bu okulların müfredatından din dersleri kaldırılarak sadece haftada perşembe günleri öğleden sonra yarım saat olarak 3. sınıfta okutulması kararlaştırılmıştır. Bu uygulama da 1938 yılına kadar devam etmiş, ancak 1939 yılında din dersleri köy okullarından da tamamen kaldırılmıştır.¹⁴³

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, Türkiye’de 1939’dan 1949’a kadar hiçbir kurumda din eğitime yer verilmemiştir. Bu on yıllık süreçte devletin resmi kurumlarında din eğitime yer verilmemesinin nedenleri olarak şunlar gösterilmektedir: Farklı din ve dini görüşlerde olan topluma, milli ülkülerin ve ideallerin din dersi olmadan da benimsetilebileceği düşüncesi, Şeyh Sait ve Menemen olaylarının irticayı tekrar canlandırabileceği korkusu, laiklik ilkesi çerçevesinde din eğitiminin nasıl verilebileceği konusundaki sorunların cevaplandırılmamış olması.¹⁴⁴

Ayrıca yukarıdaki nedenlere ek olarak, cumhuriyetin temel değerlerinden biri olan laiklik ilkesinin, din eğitimi aleyhine yorumlanması ve yeni bir din anlayışının benimsenmek istenmesi de gösterilebilir. Bu oluşturulmak istenen yeni din anlayışına göre, din insanların vicdanlarına hapsedilmek istenmektedir. Din, bireyin vicdanı ile ilgili bir değer olarak anlaşılacak istendiği için, okullarda verilecek dini eğitimin,

¹⁴¹ İlk Mektep Müfredat Programı (1926), İstanbul, Matbaa-i Amire, s.5.

¹⁴² İlk Mektep Müfredat Programı (1930), T.C., Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 229.

¹⁴³ Recai Doğan, “1980’e Kadar Türkiye’de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980)”, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (İstanbul 28-30 Mart), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.616-617.

¹⁴⁴ Mehmet Dağ, “Türkiye’de Din Eğitiminin Bazı Sorunları”, Atatürk’ün 100.Doğum Yılında Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), Ankara, AÜİF.

vicdanlara bir müdahale olarak algılanması söz konusudur. Bu duruma düşmemek ve bireylere vicdani bir baskı yapmamak için okullarda din derslerine ihtiyaç olmadığı görüşü benimsenmiştir. Din eğitimi ihtiyacının okul dışında, aileden ve sosyal çevreden karşılanabileceği öngörülmüş, bu yüzden din dersine gerek olmadığı düşüncesi ağırlık kazanmıştır.¹⁴⁵

2.2.1.2. Çok Partili Dönem (1946-1980)

Türkiye’de, Demokrat Parti’nin 1946’da kurulması ile çok partili dönem başlamıştır. Demokrat Parti’nin hızla büyüdüğü ve güçlenmeye başladığı bu dönemde, Chp’nin dine bakışında değişme ve yumuşama olmuştur. 24 Aralık 1946 tarihinde TBMM’de, Demokrat Parti milletvekili Adnan Menderes ve Mehmet Fuat Köprülü’nün desteğini alan Chp milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Muhittin Baha Pars, din derslerinin yeniden okullarda okutulmasını teklif etmişlerdir. Meclise getirilen bu teklifin, din ve vicdan hürriyeti ile birlikte laiklik ilkesini zedelememesi koşuluyla kabul edilebilir olduğu ifade edilmiştir. Toplumda oluşan din eğitimi ihtiyacını gidermek amacı ile ilkokulu bitiren çocuklara yönelik, isteğe bağlı, okutulacak derslerin ve kitapların hükümet tarafından onaylanmış olması şartı ile özel din eğitimi dersaneleri açılabilmesine imkan tanınmış ancak bu konuda fiili bir girişim olmamıştır.¹⁴⁶

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 1 Şubat 1949 tarih ve 70/54-26 sayılı yazısı ile 15 Şubat 1949 tarihinden itibaren din dersleri, program dışı olarak cumartesi günleri öğleden sonra yapılmak ve sınıf geçmeye etkili olmamak üzere, velilerin onaylaması şartı ile, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında haftada iki saat olarak okutulmaya başlanmıştır. Okutulan bu din derslerinde, hiçbir din veya dini görüşe ait bilgilerin zorla verilmediği ifade edilmiş, öğrencilerin bu dersi almak ve öğretmenlerin de okutmak konusunda mecburi olmadıkları bildirilmiştir. Bu derslerin vicdan hürriyeti kapsamında velilerin çocuklarına dini bilgi verme haklarını kullanmaları için konulduğu hususu da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından valiliklere gönderilen bir genelge ile duyurulmuştur. Ayrıca bu dersten, çocuğunun faydalanmasını isteyen

¹⁴⁵ Tuğrul Yürük, “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.115.

¹⁴⁶ Veli Öztürk, “Çok Partili Dönemde Din Eğitimi ve Öğretimi”. Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı (İzmir, 4-6 Aralık 1998), Ankara, s.292

velilerin, yazılı taleplerini okul idaresine bildirmeleri gerekmekteydi.¹⁴⁷ Yaşanan bu gelişmelerden sonra, 7 Kasım 1950 tarih ve 2-2064 sayılı Mili Eğitim Bakanlığı'nın kararı ile din dersleri, program içine alınmış ve Türkçe dersinden alınan bir ders saatinde, her hafta din dersi okutulması kararlaştırılmıştır. Daha önceki genelgede yapılan uygulamanın tersine, çocuklarının din dersi almasını istemeyen velilerin, bu taleplerini yazılı olarak okul idaresine bildirmeleri istenmiştir.¹⁴⁸ Bu gelişmeleri takip eden yıllarda, 9 Temmuz 1961 tarihli anayasanın 19. maddesinin 4. fıkrası gereği, din eğitim ve öğretimi anayasal bir zemine kavuşmuştur. 1961 anayasasının ilgili 4. fıkrasına göre, din eğitim ve öğretimi kişilerin kendilerinin, küçüklerin de velilerinin isteğine bağlı olması şeklinde karara bağlanmıştır.¹⁴⁹

1974-1975 eğitim-öğretim yılından itibaren, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 22.05.1974 tarih ve 347 sayılı kararıyla, ahlak dersleri zorunlu hale getirilmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.02.1982 gün ve 30 sayılı kararıyla da ahlak dersi ve din bilgisi dersi birleştirilerek "Din ve Ahlak Bilgisi" adını almıştır. Son olarak da Talim ve Terbiye Kurulu'nun 21.10.1982 tarih ve 139 sayılı kararı ile dersin ismi, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" olarak değiştirilmiştir.¹⁵⁰

2.2.1.3. 1980 Sonrası Dönem

1982 Anayasası için, Danışma Meclisi'ne sunulan 17 Temmuz 1982 tarihli Anayasa Tasarısı'nda, din dersi için yeni bir düzenleme yapılmamış, daha önceki anayasada (1961 anayasasının 19. maddesi) yer alan, din dersi ile ilgili düzenlemenin aynısı tasarıya konulmuştur. Ancak komisyon üyelerinin çoğunluğu bu tasarıyı kabul etmemiş ve uzun tartışmalardan sonra, din ve ahlak öğretiminin ilk ve ortaöğretimde zorunlu olması görüşü üyelerin büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Neticede, 21.09.1982'de yapılan oylamayla 1982 Anayasası'nın, din eğitim ve öğretimi ile ilgili 24. maddesi son şeklini almıştır.¹⁵¹ 18.10.1982 tarihinde yürürlüğe giren anayasanın, "din ve vicdan hürriyeti" başlıklı 24. maddesinin din eğitim ve

¹⁴⁷ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (7 Şubat 1949), Cilt:11, Sayı:524, s.153.

¹⁴⁸ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (20 Kasım 1950), Cilt:13, Sayı:617, s.116.

¹⁴⁹ Tuğrul Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.118.

¹⁵⁰ M. Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı (1923-1998), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, 2000, s.53.

¹⁵¹ Veli Öztürk, Din Eğitimi ve Siyaset(Doktora Tezi), 9 Eylül Üniv. Sos. Bil. Ens., İzmir,1997, s.119.

öğretimi ile ilgili bölümü şu şekildedir: “Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.”¹⁵²

Din eğitim ve öğretimi ile ilgili 24. maddede yer alan bu düzenleme, 1982 Anayasası'nın daha önceki anayasalardan farklılaştığı en önemli noktadır. Danışma Meclisi'nin hazırladığı ve uzun tartışmalar sonucu kabul edilen tasarıda yer alan bu düzenleme, Milli Güvenlik Kurumu tarafından da onay görmüştür. Din, toplumları birleştiren en önemli değerlerden biri olarak görülmüş ve bu sebeple devletin kontrolü altında “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” adı ile zorunlu olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Konu ve içerik olarak da, din kültürüne ağırlık verilmesi istenmiştir.¹⁵³

Bu gelişmelerden sonra, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, 1982-1983 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında haftada toplam iki saat olarak okutulmaya başlanmıştır.¹⁵⁴ İlk uygulama olarak, müslüman-gayrimüslim ayrımı olmaksızın tüm öğrencilerin bu derse katılımı zorunluyken, daha sonra müslüman olmayan öğrencilerin bu dersten muaf tutulabilmesi yönünde bir düzenleme yapılmıştır.¹⁵⁵ 1991-1992 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde, lise ve dengi okullarda kredili sistem uygulamasına geçilmiş ve yapılan bu değişiklik ile din derslerinin 2 kredi olarak toplam 3 dönem halinde okutulması öngörülmüştür. Fiili olarak bu uygulama 1996 yılına kadar devam etmiş, sonrasında farklı gerekçeler ile eski programa geri dönmüştür.¹⁵⁶ Şu an yapılmakta olan son güncel uygulamaya göre ise, ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda haftada iki saat zorunlu din dersi verilmektedir. Yine aynı şekilde ortaöğretim kurumlarının 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında da, haftada iki saat, din dersleri mecburi olarak okutulmaya devam etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadar yaşanan bu inişli-çıkışlı

¹⁵² <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, Erişim Tarihi: 20.03.2021.

¹⁵³ Veli Öztürk, *Din Eğitimi ve Siyaset (Doktora Tezi)*, 9 Eylül Üniv. Sos. Bil. Ens., İzmir, 1997, s.119.

¹⁵⁴ Milli Eğitim Bakanlığı *Tebliğler Dergisi* (29 Mart 1982), Sayı:2109

¹⁵⁵ Milli Eğitim Bakanlığı *Tebliğler Dergisi* (27 Temmuz 1990), Sayı:2317

¹⁵⁶ M. Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*(1923-1998), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, 2000, s.124.

süreç neticesinde, 1982 Anayasası'nın 24. maddesi ile din dersleri “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ismi ile zorunlu ders kapsamına alınmış ve muhteva olarak da bir dinin benimsetilmesinden ziyade, çeşitli dini kültürler hakkında genel bilgilerin verildiği bir ders haline gelmiştir.¹⁵⁷

2.2.2. ORTAÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

2.2.2.1. Cumhuriyetin Kuruluşu ve Chp Dönemi (1923-1946)

1924 yılında uygulanan Lise Birinci Devre Müfredat Programında (ortaokul) “din dersleri” haftada birer saat olarak 1. ve 2. sınıflarda yer almış¹⁵⁸, liselerin ikinci devresinde ise, din dersleri okutulmamıştır. Liselerin birinci devresi olan ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında okutulan din dersleri; “isteğe bağlı”, “zorunlu” ve “program dışı” gibi kısıtlamalar olmadan bütün öğrencilerin aldığı dersler olarak 1927 yılına kadar devam etmiştir. 1927 yılına gelindiğinde, din dersleri tüm ortaokul ve lise programlarından çıkartılmış¹⁵⁹ ve 1956 yılına kadar da din derslerine ortaokul programlarında yer verilmemiştir.

1924 ile 1927 yılları arasında uygulanan, Lise Birinci Devre (Ortaokul) Din Dersleri Müfredat Programı'nın, İslam dinini merkeze alan ve bugün “Mezhebi/Doktriner” diye isimlendirilen bir öğretim anlayışı çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Bu açıdan baktığımızda program, 1924 İlk Mektep “Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri” Müfredat Programı ile benzerlik göstermektedir.¹⁶⁰

2.2.2.2. Çok Partili Dönem (1946-1980)

Bakanlar Kurulu'nun 19.09.1956 tarih ve 32321-1968-11 sayılı kararı ile, din dersleri ortaokullarda tekrar yer almaya başlamıştır. Ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında yer alan serbest çalışma saatlerinden, bir saat din dersleri için ayrılmış ve bu ders tüm öğrenciler için zorunlu olarak okutulmuştur. Ayrıca, bu dersten alınan notların sınıf geçmeye de katkısının olacağı ifade edilmiştir. Din dersleri zorunlu

¹⁵⁷ Tuğrul Yürük, “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.121.

¹⁵⁸ Lise Birinci Devre Müfredat Programı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340 (1924), s.3.

¹⁵⁹ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.146.

¹⁶⁰ Tuğrul Yürük, “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.124.

olmakla birlikte, bu derslerden muaf tutulmak isteyen öğrencilere, velilerinin okul idaresine bir dilekçe ile taleplerini bildirmeleri istenmiştir.¹⁶¹

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 21.09.1967 tarihli ve 343 sayılı kararı ile liselerde de din dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bu kararın alınmasında, toplumun ve halkın temsilcisi olan milletvekillerinin din derslerinin lise programına konulması yönündeki istek ve arzuları etkili olmuştur. 1967-1968 eğitim-öğretim yılı ile birlikte, isteğe bağlı olarak, ders saatleri dışında haftada bir saat, lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında anayasanın laiklik prensibi doğrultusunda, din dersleri programdaki yerini almıştır.¹⁶²

Talim ve Terbiye Kurulu'nun aldığı bu kararda, din dersinin amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “Milli birlik ruhu içinde, Anayasa'nın laiklik prensibine ve isteğe bağlılık şartına uygun olmak üzere, liselerde din bilgisi derslerinin amacı, ilk ve ortaokullarda edinmiş oldukları bilgilere dayanarak, bir manevi alemin varlığını kavratmak, maddi ve manevi değerler arasında sıkı bir bağlılık bulunduğuna, bunların birbirleriyle çelişmediğine dikkatleri çekmektir.” Bu hedefler doğrultusunda oluşturulan program, liselerin 1. ve 2. sınıflarında, ilk üç yıl denenerak son şeklinin verilmesi için okutulmaya başladı. Alınan karara göre, bu dersleri İlahiyat Fakültesi veya Yüksek İslam Enstitüsü mezunları okutacak, bu öğretmenlerin yetersiz olduğu durumlarda, farklı branştaki ilgili öğretmenlerden destek alınması öngörülmüştür.¹⁶³

1975 yılına gelindiğinde, Talim ve Terbiye Kurulunun din dersi ile ilgili olarak aldığı yeni bir karar olmuştur. 05.09.1975 tarih ve 391 sayılı bu karara göre, din dersi; ilkokulun 4. ve 5. sınıfları, ortaokulun 1., 2. ve 3. sınıfları ile lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında haftada bir saat olarak okutulacaktır. Bu karardan yaklaşık bir yıl sonra, 23.09.1976 tarih ve 345 sayılı karar ile, ortaokul, lise ve dengi okulların 3. sınıflarına da din dersleri konulmuş¹⁶⁴, böylece bu ders ortaokul ve liselerin bütün kademelerinde seçmeli olarak okutulan dersler arasındaki yerini almıştır.

¹⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (17 Eylül 1956), Cilt:19, Sayı:921, s.147.

¹⁶² Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (16 Ekim 1967), Cilt:30, Sayı:1474, s.363.

¹⁶³ Nurullah Altaş, “Ortaöğretimde Din Eğitimi”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.191.

¹⁶⁴ M. Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı (1923-1998), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, 2000, s.53.

Bu dönemde, din dersleri ile ilgili yapılan programları incelediğimizde, ilk olarak 1956 yılında kabul edilen Ortaokul Din Dersleri Müfredat Programı'nda yer alan "İslam Ahlakı" konusu dikkat çekmektedir. Bu konu başlığı altında İslam dini ve Peygamberimiz'in (sav) örnek ahlakının anlatılıp işlenmesi ile öğrencilerde ahlaki eğitimin en güzel şekilde gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Daha sonra kabul edilip uygulanan 1976 Ortaokul Din Dersi Programı'nda ise, İslamiyet'in temel değerlerini öğrencilere aktarmak hedeflenmiştir. Aynı zamanda Sevgili Peygamberimiz'in (sav) yaşayışı, ahlakı ve hadisleri öğretilmekle birlikte; toplumda bilgisizlik yüzünden ortaya çıkmış olan batıl inanç ve hurafelerden uzaklaşarak, her konuda daha akılcı, hoşgörülü ve milli-manevi değerlerine bağlı bireyler yetiştirme amacı da güdülmüştür. Bu programda, diğer dinlere de değinilmiş, fakat genel olarak dersin işlenişinde, İslam dini çerçevesinde bir konu içeriği hazırlanmıştır.¹⁶⁵

Lise için hazırlanmış olan din eğitimi programlarına baktığımızda ise, 1967 yılında uygulanan Lise Din Dersi Müfredat Programı'nın, akla dayalı, bilimselliği ön plana çıkaran bir eğitim anlayışı ile oluşturulduğu ifade edilmektedir. Bu şekilde, dinin bireysel ve toplumsal hayattaki faydalarından istifade etmek amaçlanmıştır. Program, daha önce hazırlanmış olan diğer din derslerinde olduğu gibi konuyu ve öğretmeni merkeze alan bir anlayışa sahiptir. Çok Partili Dönem'in lise için hazırlanmış olan diğer bir öğretim programı da, 1976 yılında uygulanmıştır. Bu programda da, toplumda zamanla ortaya çıkmış olan yanlış bilgi ve inançların düzeltilmesi, bireysel ve toplumsal değerlerin öğrencilere anlatılarak benimsetilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda milli ve manevi değerlerin bir bütünlük içinde, öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir.¹⁶⁶

2.2.2.3. 1980 Sonrası Dönem

18.10.1982 tarihinde yürürlüğe giren anayasanın, "din ve vicdan hürriyeti" başlıklı 24. maddesi ile, ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretim kurumlarında da din kültürü ve ahlak öğretimi, okutulan zorunlu dersler arasında kabul edilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Tuğrul Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara Grafiker Yayınları, 2017, s.125.

¹⁶⁶ Yürük, a.g.e., s.126.

¹⁶⁷ <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, Erişim Tarihi: 25.03.2021.

Bu dönemde hazırlanan, 1982 Temel Eğitim Din ve Ahlak Bilgisi Programı'na göz atıldığında; İslam dininin dinamik, akli kullanmayı teşvik eden, aktif ve gelişmeye açık özelliklerinin vurgulandığı görülmektedir. Adalet, temizlik, yardımlaşma ve dürüstlük gibi ortak insani değerlerin, İslam dininin de temel esaslarından olduğu vurgulanarak öğrencilerin dinini daha iyi benimsemelerinin, içselleştirmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Bayrak, vatan, şehitlik, birlik ve kardeşlik gibi milli-manevi değerler ile başkalarının görüş ve fikirlerine hoşgörülü yaklaşma gibi tutum ve davranışlar da öğrencilere kazandırılması istenen değerlerdendir. Bu eğitim programı ile asıl ulaşılmak istenen hedefin; bireyin hem kendi iç dünyasında hem de yaşadığı toplumda huzurlu olmasını sağlayarak, mutlu bireylerden oluşan güçlü bir toplumun teşekkül etmesinde, İslam dininin ilkelerinin ne kadar etkili olduğunu ortaya koymak ve bu ilkelerden en üst seviyede istifade etmek olduğu söylenebilir.¹⁶⁸

1992 yılında yenilenen, İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı içerik ve ünite bütünlüğü açısından daha önce hazırlanmış olan programlardan pek farklı değildir. Sadece bazı konuların programdan çıkarılması söz konusu olmuştur. Yine, 2000, 2005, 2006 ve 2011 yıllarında, ilköğretim ve ortaöğretimde uygulanan din kültürü ve ahlak bilgisi programında bazı değişiklikler yapılmıştır. 2000 yılındaki din eğitimi programında, öğrencilerin yaşadığı toplumda, inançla ilgili hususlarda ortaya çıkmış olan batıl görüşlerin farkına vararak doğru bilgileri öğrenmeleri, bu şekilde en doğru inanca ulaşılmasının hedeflendiği görülmektedir. Bunun yanında, programda işlenecek üniteler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olarak sınıf müfredatlarına dağıtılmış, etkinliklere daha fazla yer verilmiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise; programda, Kur'an-ı Kerim'i merkeze alan, mezhepler üstü, bütün gerçek dini inanç ve değerlerin ortak paydası olarak İslam'ı öngören, kuşatıcı bir din eğitimi anlayışının öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, inanç dünyasında ortaya çıkan farklı mezhepler, kültürel zenginlik olarak değerlendirilmiştir. Diğer dinler hakkında da bilgilerin verilmesi, programda dinler arası açılımın olmasını sağlamıştır. Din eğitimi programında, 2006 yılında yapılan değişiklikler genel olarak işlenen ünitelerin farklı sınıflara kaydırılması şeklinde gerçekleşmiş, bunun dışında önceki programda yer

¹⁶⁸ Yürük, a.g.e, s.126.

alan temel ilke ve esasların uygulanmasına devam edilmiştir. Yine, Talim ve Terbiye Kurulu'nun, İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları'nda 2011-2012 eğitim-öğretim yılında uygulanmak üzere yaptığı değişiklikler incelendiğinde, genel olarak bazı ünitelerin yerlerinin değiştirildiği, bazı ünitelere de yeni konu başlıkları eklendiği görülmektedir.¹⁶⁹

5/1/1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda, 30.03.2012 tarihinde kabul edilen ve 11 Nisan 2012 Çarşamba günü, 28261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6287 no'lu "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bir kısmı, ilk ve ortaöğretimdeki din öğretimi ile ilgili değişikliklerdir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz: Kanunun 2. maddesine göre ilköğretim; "...dört yıl süreli ve zorunlu ilkokul ile dört yıl süreli ve zorunlu ortaokuldan oluşan bir Milli Eğitim Kurumudur." diye tanımlanmıştır. Bu şekilde karar alınarak, daha önce 8 yıl kesintisiz olarak uygulanan ilköğretim, 4 yıl ilkokul ve 4 yıl da ortaokul olmak üzere yine 8 yıl, ama kesintili ve kademeli olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile daha önce, 8 yıllık kesintisiz ilköğretim programının uygulanması ile kapanan İmam Hatip Liseleri'nin ortaokul bölümleri tekrar açılarak öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Bununla birlikte kanunun din öğretimi ile ilgili en önemli bölümü olan 9. maddesi şu şekildedir: "İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimli dersler oluşturulur. Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimiz'in (sav) hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile İmam Hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri bakanlıkça belirlenir." Yukarıdaki maddede açıkça ifade edildiği gibi ortaokul ve liselerde "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin (sav) Hayatı" ile ilgili isteğe bağlı seçmeli dersler okutulması karara bağlanmıştır. Kanunun 10. maddesinde yer alan: "Ortaöğretim, ilköğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Bu

¹⁶⁹ Yürük, a.g.e, s.127.

okulları bitirenlere ortaöğretim diploması verilir.” açıklaması ile ortaöğretimde zorunlu öğretim içine dahil edilmiştir.¹⁷⁰

2017 yılına gelindiğinde, Talim ve Terbiye Kurulunun 30/05/2017 tarih ve 53 karar sayısı ile “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi”nde, daha önce haftada bir saat zorunlu okutulan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı itibari ile 9. sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere lise son sınıfa kadar tüm kademelerde 2 ders saatine çıkarılmıştır.¹⁷¹

Görüldüğü gibi cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ortaöğretim kurumları olan ortaokul ve liselerde, din eğitim ve öğretimi ile ilgili çok farklı uygulamalar hayata geçirilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan Cumhuriyet Dönemi din eğitimi süreci, geçirilen bütün tecrübelerin ışığında, 1982 Anayasasının 24. maddesi ile devletin gözetim ve denetimi altında ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasındaki yerini almıştır.

2.2.2.4. İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi

Kökleri Peygamberimiz’in (sav) İslam’ı tebliğ ettiği döneme uzanan din eğitimi; dört halife, Emeviler, Abbasiler, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Devleti’nin kuruluşu ile başlayan Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze çok farklı aşamalardan geçmiştir. Bu bölümde, din eğitimi sürecinde çok özel bir alanı ifade eden İmam Hatip okullarının, Cumhuriyet Dönemi ile başlayıp günümüze kadar uzanan tarihi seyrini ana hatları ile ortaya koymaya çalışacağız.

Osmanlı Devleti’nin son döneminde çıkartılan Tevcih-i Cihat Nizamnameleri ile 28 Aralık 1912 tarihinde, “Kur’an ve sünnet çerçevesinde İslam’ın faziletlerini ve medeniyet düşüncesini tüm insanlara aktarabilecek yeterlilikte kimseler yetiştirmek” amacıyla “Medresetü’l-Vaizin” açılmıştır. Yaklaşık bundan bir sene sonra da, 1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek maksadı ile “Medresetü’l-Eimme ve’l-Huteba” öğretime başlamıştır. “Medresetü’l-Eimme ve’l-Huteba” ve “Medresetü’l- Vaizin”,

¹⁷⁰ Yürük, a.g.e., s.129.

¹⁷¹ <http://tebligler.meb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.03.2021.

devletin içinde bulunduğu savaş durumu vb. olumsuzluklar sebebi ile yeterince öğrenci bulamamış ve bu kurumlardan yeterince fayda elde edilememiştir. Bu iki medrese; 1919 yılında “Medresetü’l İrşad” ismiyle birleştirilerek vaizler ve imam-hatipler şubesi olarak iki kısma ayrılmıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar eğitim ve öğretime devam eden “Medresetü’l İrşad”, diğer medreselerle birlikte, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesinden hemen sonra Maarif Vekili Hüseyin Vasfi Çınar’ın ilgili yerlere gönderdiği telgraf ile 11 Mart 1924 tarihinde kapatılmıştır.¹⁷²

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ilk iki maddesiyle, ülkemizdeki bütün eğitim kurumları, öğretimde birliğin sağlanması amacıyla Maarif Vekaleti’ne bağlanmıştır. Bu kanunun İmam Hatip Mektepleri’nin açılmasını öngören 4. maddesi ise şöyledir: “Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Daru’l-Fünun’da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdmat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.”¹⁷³ Kanunun ilk iki maddesi doğrultusunda bütün okullar Maarif Vekaleti’ne bağlanmış, yine kanuna göre Maarif Vekaleti’ne bağlanması gereken medreseler, 11 Mart 1924 günü “asker kaçaklarıyla dolu olduğu” gerekçesiyle kapatılmıştır.¹⁷⁴

Medreselerin kapatılmasının ardından, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun 4. maddesi doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı İmam Hatip mektepleri açılmaya başlamıştır. Açılmaya başlayan İmam Hatip mekteplerinin büyük bir kısmı, o döneme kadar faaliyette olan ‘Daru’l Hilafe’ medreselerinin isimlerinin değiştirilmesi ile oluşturulmuştur. 1924 yılında, 29 yerleşim merkezinde açılıp öğretime başlayan İmam Hatip mekteplerinde, Maarif Vekaleti tarafından hazırlanmış olan program uygulanmıştır. Daha sonraki yıllarda sayıları bir miktar artan İmam Hatip mektepleri, ortaya atılan iddialara göre öğrenci yetersizliği nedeni ile kendiliğinden kapanmıştır. Ama bu iddiaların aksine, bu mekteplerin açıldığı günden beri, mekteplerin ilerlememesi ve kendi kendine kapanması için her türlü girişimde bulunulmuştur. Açılışlarından kısa bir süre sonra öğrenci yetersizliği

¹⁷² Mustafa Öcal, “İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.225.

¹⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1924, Cilt:1, 2.Devre, s.24.

¹⁷⁴ Recai Doğan, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar”, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999, s.237.

bahane edilerek beş tanesi kapatılmış, daha sonraki sene aynı sebeple sekiz tanesi daha kapatılmış ve iki yeni mektep açılmıştır. Bir sonraki sene sonunda ise, İstanbul ve Kütahya dışındaki mekteplerin hepsi kapatılmıştır. Neticede, 1930 yılına gelindiğinde son kalan bu iki İmam Hatip mektebi de kapatılmış; 1931-1932 öğretim yılı sonunda son öğrencilerinin mezun olması ile bu mektepler eğitim sisteminden tamamen kaldırılmıştır.¹⁷⁵ Ülkemizde, bu tarihten itibaren, tekrar açıldıkları 1949 yılına kadar geçen yaklaşık 20 yıllık zaman zarfında, imam ve hatip yetiştiren bu mekteplerin olmayışının yanı sıra; ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında da din eğitiminin yapılmadığı bir dönem yaşanmıştır. Ancak, sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı az sayıdaki Kur'an Kursları'nda din eğitimi yapılabilmektedir.¹⁷⁶

Aradan geçen bu uzun süreçte, toplumsal hayatta din alanındaki ihtiyaç artmış, nihayet 1946 yılında çok partili hayata geçilmesi ile halkın din eğitimi isteklerine Chp yönetiminin sert yaklaşımında yumuşama olmuştur. Chp'nin 17 Kasım 1947'de yaptığı 7. Büyük Kurultay'ında, halkın dini konulardaki istekleri gündeme gelmiş, dini konularda toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek din görevlilerini yetiştirmek amacıyla, İmam Hatip okullarının ve İlahiyat fakültesinin açılmasının gerekliliği konusunda ciddi tartışmalar yapılmıştır. Bunun yanında, İmam Hatip okullarının komünizm gibi fikri oluşumların engellenmesinde yararlı olacağı ifade edilmiştir. İmam Hatip okullarını açmanın, laiklik ilkesine aykırı olduğu görüşleri de olmasına rağmen, kurultayda bu okulların açılmasına yönelik kararlar alınmıştır.¹⁷⁷

Kurultayda alınan kararlara rağmen, Chp yönetimi, 1948 yılında İmam Hatip okulu yerine, din görevlisi yetiştirmek amacıyla İmam Hatip kursları açmayı tercih etmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ve on ay süreli olan bu kurslara, ortaokul mezunlarından askerliğini yapmış olanlar başvurabilecekti.¹⁷⁸ İlk olarak Ankara ve İstanbul'da 15 Ocak 1949 tarihinde açılan bu kursların sayıları ilerleyen zamanlarda

¹⁷⁵ Öcal, a.g.e, s.231.

¹⁷⁶ Recai Doğan&Fatma Çapcıoğlu, İmam Hatip Liseleri, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.148.

¹⁷⁷ Atiye Emiroğlu, Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, s.74-75.

¹⁷⁸ M. Öcal, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015, s.165.

artmıştır.¹⁷⁹ İmam Hatip kursları, okutulan derslerin din adamı yetiştirmede yetersizliği ve kısa süreli olması gibi nedenlerle halk tarafından fazla rağbet görmemiştir. Aynı şekilde, bu kursların halkın din görevlisine çok fazla ihtiyacı olduğu bir dönemde, bu eksikliği gidereceği beklentisi ile açıldığı ama aksine; toplumun dini alandaki eksikliğini gideremediği, siyasi oy kaygısı ile gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir. Nitekim birkaç yıl sonra bu kurslar kapanacak ve onların yerini 1951’de İmam Hatip okulları alacaktır.¹⁸⁰

1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile, halkın dini talepleri daha da artmış ve din eğitimi konusu çok ciddi bir şekilde ele alınmıştır. Dönemin Maarif Vekili Tevfik İleri, Türk milletine hitap edecek olgun, kültürlü, iyi yetişmiş hatip ve imamların yetişmesini arzu ettiklerini belirterek, bu sebeple İmam Hatip okullarının açılmasının zaruri olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir.¹⁸¹ Bu açıklamadan bir süre sonra 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararı ile, Ankara, Adana, İstanbul, Isparta, Maraş, Konya ve Kayseri olmak üzere toplam yedi ilde İmam Hatip okulu açılması karara bağlanmıştır. 4 yıllık eğitim süresi olan bir ortaokul seviyesindeki İmam Hatip okullarının, 1954-1955 öğretim yılında ilk mezun olan öğrencileri ile birlikte 3 yıllık lise kısmı da açılmıştır. Neticede, bu okullar 4+3 olarak 7 yıllık eğitim süresi olan bir ortaöğretim kurumu haline gelmiştir. Halk tarafından bu okullar sadece bir meslek okulu olarak değil; insanları dini ve ahlaki olarak içine düşülen kötü durumdan kurtaracak, kendilerine ve evlatlarına en doğru inancı öğretecek, mihrapta namaz kıldırarak, dua edecek, Kur’an-ı Kerim okuyacak, vaaz-u nasihat edecek, öldüğü zaman arkasından hayır dua yapacak nesillerin yetiştirildiği okullar olarak görülecektir. 1951 yılında öğretime başlayan İmam Hatip okullarının ortaokul ve lise kısımlarının müfredat programında yaklaşık %60 kültür ve fen dersleri, %40 mesleki (dini) dersler bulunmaktaydı. İmam Hatip okullarındaki kültür ve fen programı, diğer liselerin ders programına yaklaşık olarak eşit iken, mesleki (dini) dersler bunun üzerine

¹⁷⁹ Cemal Tosun, “Türkiye’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Din Görevlisi Yetiştirme Alanında Değişme”, V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği, 17-22 Aralık 2002, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.103.

¹⁸⁰ Öcal, a.g.e., s.103.

¹⁸¹ M.Öcal, Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S:6, 1999, s.216.

eklenmiştir. Bu durum göz önüne alındığında, İmam Hatip okullarının ders programlarının yoğun ve daha ağır olduğu görülmektedir.¹⁸²

1951-1971 yılları arasında, İmam Hatip liselerinde okutulan derslere baktığımızda, mesleki derslerin yanında okutulan kültür derslerinin oranının fazla olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, kültür dersleri arasında yer alan felsefe grubu (felsefe-sosyoloji-mantık-din sosyolojisi-islam felsefesi) dersleri, İmam Hatip liselerinin 3. sınıfında (son sınıf) haftada toplam 6 saat ile en fazla okutulan dersler arasında yer almaktadır.¹⁸³

1970 yılına kadar, gerek 60 ihtilali gerekse diğer sebeplerden sarsılan İmam Hatip okulları bir şekilde ayakta kalmayı başarmıştır. 8 Nisan 1971 tarihindeki 13803 sayılı resmi gazetede yayımlanan karara göre; Milli Eğitim programında yapılan değişiklikle, İmam Hatip ortaokullarının “ortaöğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunması” istenmiş, böylece orta kısımlarının kapatıldığı ve dört yıl süreli meslek okulları haline getirildiği belirtilmiştir.¹⁸⁴ Ancak yapılan bu düzenleme iki yıl sürmüştür. 24.06.1973 gün ve 14574 sayılı (1739 kanun numaralı) Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 32. maddesi ile İmam Hatip okullarının adı “İmam Hatip Liseleri” olarak değiştirilmiş ve yine bu madde ile “İmam Hatip Liseleri; imamlık, hatiplik ve Kur’an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı’nca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem de yükseköğrenime/öğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸⁵ Yapılan bu düzenleme ile, ismi İmam Hatip Lisesi olan bu okulların öğrencilerine; Yüksek İslam Enstitüsü, üniversitelerin sosyal/sözel puanla öğrenci alan fakülte ve bölümleri ile Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitülerine giriş hakkı tanınmıştır. Üniversitelerin bütün fakültelerine ve bölümlerine değilse bile, sosyal/sözel puanla öğrenci alan fakülte ve bölümlerine giriş hakkının sunulması, meslek liseleri ile birlikte İmam Hatip liselerine olan rağbeti arttırmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² M.Öcal, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, Dergah Yay., İstanbul, 2015, s.173-174-175-177.

¹⁸³ Mustafa Öcal, İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.239.

¹⁸⁴ M.Öcal, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, Dergah Yay., İstanbul, 2015, s.206.

¹⁸⁵ Öcal, a.g.e., s.175.

¹⁸⁶ Öcal, a.g.e., s.217.

İsmi “İmam Hatip Lisesi” olarak değiştirilen ve öğrenim süresi de 3 yıl ortaokul, 4 yıl lise olmak üzere 3+4 toplam 7 yıla çıkarılan bu okullarda, 1974-1975 öğretim yılından itibaren okutulan ders ağırlıklarında fazla bir değişiklik olmamıştır. Haftalık okutulan ders programında, aynı şekilde %60 kültür ve fen dersleri ile %40 mesleki (dini) dersler yer almaktaydı. Yine kültür ve fen dersleri arasında yer alan felsefe grubu (mantık, felsefe, sosyoloji) dersleri, lisenin son sınıfında (4. sınıf) haftada toplam 6 saat olarak en fazla okutulan dersler arasındaki yerini almıştır.¹⁸⁷

70’li yıllardan sonra İmam Hatip liselerine olan rağbet oldukça artmıştır. Yaptırılan İmam Hatip okullarının yaklaşık %65’inin tamamen halk tarafından yapılan maddi destekle inşa edilmesi bu ilginin göstergesidir. Bu desteğin altında yatan en büyük etken, halkın din eğitimine olan ihtiyacı ve isteğidir. Bu kurumlara çocuğunu veren ailelerin büyük bir kısmı, evlatlarının sadece din görevlisi olmaları için değil, lise eğitimi esnasında dini bilgileri de öğrenmeleri ve inançlı yetişmeleri için İmam Hatip okullarına göndermektedirler. Bu durum imam hatipler ile ilgili yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda anarşi ve toplumsal çatışmaların yaşandığı bu dönemde, İmam Hatip liseleri diğer okullara göre çok daha güvenli bir eğitim ortamı sağlamaktadır. Hatta, 80 öncesi dönemde, anarşi ve çatışmanın hiç yaşanmadığı eğitim kurumları olarak İmam Hatip liseleri gösterilebilir. Parasız yatılı ve burs imkanları açısından da öğrencilere geniş olanaklar sağlayan İmam Hatip liseleri, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve maddi imkanları sınırlı olmasına rağmen çocuğunu okutmak isteyen ailelerin ilk tercih ettiği okullar arasında yer almıştır.¹⁸⁸

Ülkemizde 12 Eylül 1980 tarihinde, yaşanan pek çok siyasi ve ekonomik gerekçeler neticesinde, asker yönetime el koymuş, darbe yapılmış ve yeni bir anayasa hazırlanarak 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. 1980 askeri darbesinin arkasında; Cumhuriyet rejiminin yıkılmak istendiği, laiklik konusunda tavizler verildiği gerekçeleri olsa da, darbeden sonra yönetimi devralan askeri yönetim din eğitimini, milli birlik ve beraberliği sağlamak için önemli bir değer olarak görmüştür. Dolayısıyla, örgün eğitimde okutulacak olan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

¹⁸⁷ Mustafa Öcal, “ İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.245.

¹⁸⁸ Ruşen Çakır, İrfan Bozan, Balkan Talu, İmam Hatip Liseleri; Efsane ve Gerçekler, Tesev Yayınları, 2004, s.71-73-74.

dersi ile, gelecek nesillerin sosyal hayat ile uyumlu, milli ve evrensel değerleri benimseyen birey olarak yetiştirilmelerinin mümkün olacağı konusunda fikir birliği sağlanmıştır.¹⁸⁹

1982 yılında kabul edilen Türkiye'nin yeni anayasasında, daha önce yürürlükte olan bazı kanunların maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Değişikliğe uğrayan kanunlardan biri de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'dur. Bu kanunun 31. maddesinde şu şekilde bir değişiklik yapılmıştır: "Lise veya dengi okulları bitirenler, yüksek öğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yüksek öğretim kurumlarına, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Öğretim Kurulu tarafından tespit edilir." Değişiklik sırasında İmam Hatip Lisesi'ni ifade eden 32. madde hiç değiştirilmeden aynı şekilde korunmuştur. Böylece, bütün mesleki ve teknik lise mezunları ile İmam Hatip Lisesi mezunlarına da üniversitelerin bütün bölümlerine girebilme imkanı tanınmıştır.¹⁹⁰

Turgut Özal'ın başbakanlık yaptığı dönemde, İmam Hatip liseleri ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1985-1989 yıllarını kapsayan, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "teknik dallarda İngilizce eğitimi yapan Anadolu Mesleki ve Teknik Liseleri ve yurt dışı işçi çocuklarının eğitimi için Almanca eğitim yapan Anadolu Liseleri ve İmam Hatip Liseleri" açılması kararlaştırılmıştır. Bu karar gereği, Almanya'da yaşayan işçilerimizin çocukları ülkemize getirilerek yetiştirilmesi ve daha sonra din görevlisi olarak geldikleri bölgeye gönderilmesi amacıyla, ilk olarak 1985-1986 öğretim yılında İstanbul'da Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmıştır. Daha sonraki yıllarda Anadolu İmam Hatip Liseleri, İngilizce dil ağırlıklı olarak; Konya, Ordu, Kayseri, Çorum, Bursa, Balıkesir, Denizli, Ankara, Bayburt, Bolu-Düzce, İstanbul-Eyüp, Sakarya, Samsun ve Tekirdağ'da eğitime başlamıştır. Başlangıçta, bu okullara Almanya'dan öğrenci gelmiş, fakat ilerleyen yıllarda bu okullara öğrenciler yurt içinden yapılan sınavla alınmaya başlamıştır. İlk açılan Anadolu İmam Hatip Liselerinden biri olan Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi

¹⁸⁹ Şahin Gürsoy&Fatma Çapçoğlu, Türk Din Eğitiminin Oluşum Süreci ve Günümüz Türkiye'sinde Din Eğitimi Bir Bakış, Dini Araştırmalar, C.9, S.25, s.105.

¹⁹⁰ Mustafa Öcal, İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.246.

öğrencileri, üniversiteye giriş sınavlarında büyük başarı göstererek dikkatlerin bu okullara yönelmesini sağlamışlardır.¹⁹¹

İmam Hatip Liseleri, açıldıkları tarihten itibaren, başta laiklik olmak üzere farklı konularda belli bir kesim tarafından sürekli eleştirilmiş ve bu okullara şüpheyile bakılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar ile İmam Hatip Liseleri açısından farklı bir döneme girilmiştir. MGK'nın 406 Sayılı kararına Ek-A (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler) başlığı ile şu hususlara değinilmiştir: “Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet Sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından; a. 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurtda uygulamaya konulmalı. b. Temel eğitim almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edeceği Kur'an Kurslarının MEB sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. c. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk İlke ve İnkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, Milli Eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.”¹⁹²

Milli Güvenlik Kurulu'nun almış olduğu bu kararlardan yaklaşık 9 ay önce, 13-15 Mayıs 1996 tarihinde gerçekleştirilen 15. Milli Eğitim Şurası'nda “8 yıllık kesintisiz eğitim” ile ilgili tavsiye kararları alınmış ve toplantıda 5+3 şeklinde kesintili eğitim olması yönünde görüşler ileri sürülmesine rağmen, şura sonunda 8 yıllık zorunlu eğitimin “kesintisiz” olması kararlaştırılmıştır.¹⁹³ Alınan bu kararlar, meslek liseleri ile birlikte İmam Hatip liselerinin de orta kısımları kapatılmış, mesleğe yönlendirmenin ortaokuldan sonra yapılması öngörülmüştür. Zorunlu eğitimin 5+3 şeklinde kesintili olması yönündeki görüşler yüksek sesle ifade edilmiş, alınan bu karara tepkiler farklı şekillerde ortaya konulmuş olsa da, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim TBMM'den geçmiş ve meslek liseleri ile beraber, İmam Hatip liselerinin ortaokul bölümlerine 1998 yılından itibaren öğrenci alınmamıştır.¹⁹⁴

¹⁹¹ Recai Doğan&Fatma Çapçioğlu, “İmam Hatip Liseleri”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s.159.

¹⁹² Milli Güvenlik Kurulu Kararı, Karar Sayısı:406, 28.02.1997.

¹⁹³ Mustafa Öcal, 100.Yılında İmam Hatip Liseleri(1913-2013), Ensar Yayınları, İstanbul, 2013, s.282

¹⁹⁴ Öcal, a.g.e., s.282.

Aynı zamanda 28 Şubat sürecinde, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin üniversiteye girişleri konusunda haksızlığa uğramalarına yol açacak bazı kararlar alınmıştır. Bunlardan biri katsayı uygulamasıdır. Bu uygulama ile 1999'dan geçerli olmak üzere, öğrencilerin üniversiteye girişte kullandıkları ortaöğretim başarı puanları, mezun oldukları lise türüne göre hesaplanmaya başlamıştır. Düz lise mezunu öğrencilerin ortaöğretim başarı puanları 0,5 ile çarpılmış, meslek liselerinin ise kendi alanları dışında bir üniversite tercihinde bulunmaları halinde 0,2 ile çarpılmasına karar verilmiştir. Neticede bu katsayı uygulaması ile meslek lisesi ve İmam Hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin kendi alanları dışında başka bir fakülteyi kazanabilmeleri oldukça zorlaştırılmıştır. 2003 yılına gelindiğinde ise bu durum, düz lise için katsayı oranı 0.8, meslek liseleri için 0.3 olarak yeniden düzenlenmiş ve artık meslek lisesi mezunlarının alanları dışında başka bir fakülteyi kazanmaları imkansız hale getirilmiştir. 21 Temmuz 2009 tarihindeki YÖK toplantısında, üniversiteye girişte yapılan bu katsayı uygulamasının kaldırılması kararlaştırılmış, ancak Danıştay'a açılan dava ile bu karar iptal edilmiştir.¹⁹⁵ Fakat 2010 yılından itibaren, düz lise mezunu öğrencilerin ortaöğretim başarı puanları 0.15 ile, meslek lisesi mezunu öğrencilerin ise kendi alanları dışında üniversite tercih etmeleri durumunda ortaöğretim başarı puanları 0.13 ile çarpılarak hesaplanması kararlaştırılmıştır. Bu konudaki son değişiklik ise, 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere, ortaöğretim başarı puanı hesaplanmasındaki katsayı farklılığı ortadan kaldırılarak her türlü eğitim kurumunun katsayıları eşitlenmiştir.¹⁹⁶

1997 yılında alınan “8 yıllık kesintisiz eğitim” kararı neticesinde, orta kısımları kapatılan İmam Hatip Liseleri ile ilgili son değişiklik, 2012-2013 öğretim yılında uygulanmaya başlayan 12 yıllık zorunlu kademeli eğitime geçişle yapılmıştır. 30 Mart 2012 tarihinde kabul edilen 6287 sayılı kanun ile, “sekiz yıllık kesintisiz eğitim” yerini 12 yıllık zorunlu kademeli eğitime bırakmıştır. Böylece 4 yıllık zorunlu ilkokullardan sonra farklı program uygulayan ortaokulların ve İmam Hatip ortaokullarının açılması gerçekleşmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Yusuf Alpaydın, Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2000), İlke Yay., İstanbul, 2012, s.120-124.

¹⁹⁶ M.Öcal, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, Dergah Yay., İstanbul, 2015, s.308.

¹⁹⁷ Recai Doğan&Fatma Çapcıoğlu, İmam Hatip Liseleri, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s.165.

12 yıllık zorunlu eğitim 4+4+4 şeklinde kademeli olarak uygulanmakta, 4 yıl süren zorunlu ilkokuldan sonra, ikinci basamak olan ortaokul gelmekte ve bu okullar, ortaokul ve imam hatip ortaokulu olarak ikiye ayrılmaktadır. Okutulan dersler ve müfredat programı açısından, ortaokul ve imam hatip ortaokulları arasında bir farklılık yoktur. Fark sadece, ortaokullarda seçmeli olarak okutulan Kur'an-ı Kerim, Hz.Muhammed'in (sav) Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin, İmam Hatip ortaokullarında zorunlu olarak okutuluyor olmasıdır. 12 yıllık zorunlu eğitimin son aşaması olan 4 yıllık liseye geçişte ise, tercih sırası ve puan üstünlüğü kriterlerine göre yerleştirme yapılmaktadır. Öğrenciler, liselere giriş için yapılan merkezi sınavdan aldıkları puanlar ile yurt içindeki bütün Anadolu İmam Hatip Lisesi veya diğer liselere (Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi) tercih yapmakta ve puan üstünlüğüne göre uygun tercihlerine yerleşebilmektedirler. Tercih yapmayan veya puanı tercihlerine yetmediği için hiçbir liseye yerleşemeyen öğrenciler otomatik olarak açık liseye kayıt edilmektedir. Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olan öğrenciler, üniversiteye girişte diğer lise mezunları gibi aynı şartlara sahip olmakla birlikte, din eğitimi alanında da hizmet edebilmektedirler.¹⁹⁸

İmam Hatip Liselerinin müfredat programları, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır. Bu okulların ders programlarında, açıldıkları ilk yıllardan günümüze kadar kültür dersleri, meslek derslerine göre daha fazla yer almıştır. Yaklaşık %60 kültür, %40'ta mesleki (dini) dersler okutulmaktadır. Kültür dersleri içinde yer alan felsefe, İmam Hatip Liseleri'nin 10. ve 11. sınıflarında 2 ders saati olarak haftada toplam 4 saat zorunlu okutulan dersler arasındadır. Aynı zamanda İmam Hatip Liselerinin 11. ve 12. sınıflarında haftada 2 ders saati olmak üzere seçmeli olarak Mantık ve Sosyoloji dersleri de okutulabilmektedir.¹⁹⁹

2.2.3. YÜKSEKÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ

İslam'ın ilk dönemlerinde eğitim-öğretim faaliyetleri; kütüphaneler, mescitler, camiler, kitapçı dükkanları, bilginlerin meclisleri vb. gibi mekanlarda yapılmıştır. Geçen zaman içinde, İslamiyet'in yayılması ve yeni fethedilen yerlerdeki farklı

¹⁹⁸ Doğan&Çapçioğlu, a.g.e., s.166.

¹⁹⁹ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam Hatip Okulları Tanıtım Sunusu, [http://dogm.meb.gov.tr./](http://dogm.meb.gov.tr/), Erişim Tarihi: 03.01.2021.

kültür ve inançlar etrafında oluşan yeni sorunlar neticesinde daha kurumsal ve düzenli eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için, ilmi çalışmaların daha düzenli ve belli kurallar dahilinde gerçekleşmesini sağlayacak öğretim müessesesi olan medreseler ortaya çıkmıştır. Medrese; sözlükte mekan ismi olarak geçmekte, “ders verilen yer” anlamına gelmekte ve genel olarak ilköğretimden sonra gelen bir tür yükseköğretim merhalesini ifade etmektedir. Başlangıçta dini muhteva ağırlıklı eğitim veren medreseler, zamanla dünyevi ilimlerin de okutulduğu yükseköğretim kurumları olarak varlıklarını uzun süre devam ettirmişlerdir.²⁰⁰

Tarihte, öncesinde farklı örnekleri olmakla birlikte sistemli ve düzenli olarak eğitim faaliyetleri yürüten ilk medrese, 1067 yılında kurulan Nizamiye medreseleridir. Bu tarihten Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreçte, yüksek din öğretim faaliyetleri medreseler kanalı ile sürdürülmüştür. Ülkemizde, cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir döneme girilmiş, medreseler kapatılmış ve günümüze kadar yüksek din öğretimi, İlahiyat fakülteleri tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁰¹

Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze uzanan yüksek din öğretiminin temeli olarak, 1846 yılında İstanbul Darülfünun'da eğitim faaliyetlerine başlayan din ilimleri ile ilgili şube gösterilebilir. Daha sonraki süreçte, 1 Eylül 1900 tarihinde İstanbul Darülfünun'da “Ulum-i Aliye-i Diniye” şubesi açılmış, ancak 1914'te İstanbul'daki bütün medreselerin “Daru'l Hilafeti'l-Aliye Medreseleri” çatısı altında toplanması üzerine kapatılmıştır.²⁰²

“Daru'l Hilafeti'l-Aliye” ismi ile bir çatı altında toplanan medreseler 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun birinci maddesinde yer alan “Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaleti'ne merbuttur” kararı ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bundan kısa bir süre sonra da dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasıf Bey, 13 Mart 1924 tarihinde yayınladığı genelge ile Türkiye'deki tüm medreseleri kapatmıştır.²⁰³

²⁰⁰ Halit Ev, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.268.

²⁰¹ Nevzat Yaşar Aşkoğlu, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.177.

²⁰² Ev, a.g.e., s.269.

²⁰³ Halis Ayhan, Türkiye'de Din Eğitimi, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.53-55.

Ülkedeki tüm eğitim kurumlarını tek elde toplamak için kabul edilen, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile, din eğitimi alanında yeni kararlar alınmıştır. Kanunun 4. maddesi olan “Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Daru’l-Fünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir” hükmü gereği kapatılan medreselerin yerine, İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Okulu açılması kabul edilmiştir.²⁰⁴

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun, 4. maddesi gereği 1924 yılında Darülfünun bünyesinde ilk İlahiyat fakültesi açılmış ve öğretime başlamıştır. Ancak, çok ilgi görmeyen ve öğrenci sayısı bakımından yetersiz olan bu ilk İlahiyat Fakültesi, 1933 yılında kapanmıştır. Kapanan bu İlahiyat Fakültesi’nin yerine, Edebiyat Fakültesi’ne bağlı İslami İlimler Enstitüsü kurulmuş, fakat o da eğitim kadrosunun dağılması ile 1936 yılında kapatılmıştır.²⁰⁵

1930’dan itibaren okullardan din derslerinin kaldırılması, aynı şekilde İmam Hatip okullarının kapatılması ve son olarak 1933 yılında kapatılan İlahiyat fakültesi ile, ülkemizde örgün eğitim kurumlarında din eğitimi veren hiçbir kurum kalmamıştır. Din eğitimi alanında yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde oluşan karamsar tablo, hem toplum hem de siyasilerde huzursuzluk meydana getirmiştir. Bu huzurluğu gidermek isteyen siyasiler, ilk defa 1943 yılında yapılan İkinci Maarif Şurası’nda din eğitiminin devletin elinde ve kontrolünde yapılabileceği fikrini dile getirmişlerdir. İlerleyen yıllarda bu görüş daha da güçlenmeye başlamış ve TBMM’nin 1947 yılında yapılan oturumlarında milletvekilleri tarafından bu konu hakkında ciddi tartışmalar yapılmıştır. O dönemde patlak veren 2. Dünya Savaşı da ülkeleri farklı siyasi çözüm arayışlarına itmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler neticesinde Cumhuriyet Halk Partisi, 1948 yılında din eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda bir araştırma komisyonu kurmuştur. Bu komisyonun çalışmaları neticesinde din dersinin tekrar ilkokul müfredatına konulması, İmam Hatip okullarının yeniden açılması ve yüksek din eğitimi verecek İlahiyat fakültelerinin kurulması yönünde teklifler yapılmıştır. Bu teklifler, TBMM’de yapılan uzun tartışmalardan sonra, toplumun da din eğitimine olan yoğun talebi gözönünde

²⁰⁴ Aşıkoğlu, a.g.e., s.178.

²⁰⁵ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.191.

Dil, İslami Türk Edebiyatı, Felsefe ve çeşitli tarih dersleri de yer almaktaydı. Uygulanan bu yoğun programı bitirip mezun olan öğrenciler, İmam Hatip Liseleri'nde meslek dersi öğretmeni, ortaöğretimde din dersi öğretmeni ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda din görevlisi olarak görev alabiliyorlardı. 1977 yılında, Tefsir-Hadis Bölümü, Fıkıh-Kelam Bölümü ve İslam Dini Esasları Bölümü olarak üç ayrı program ikinci sınıftan sonra uygulanmaya başlanmış, fakat bu bölümler diplomada belirtilmediği için görev alma konusunda bir değişiklik meydana getirmemiştir.²⁰⁹

1971 yılı itibari ile ülkemizdeki yüksek din öğretimi kurumlarında büyük değişiklikler yapılmış ve bu alanda yeni bir eğitim kurumu hizmete başlamıştır. İmam Hatip Okulu mezunları, o dönemde yüksek öğretim kurumu olarak sadece Yüksek İslam Enstitüleri'ne girebiliyorlardı. Fakat Erzurum'da açılan İslami İlimler Fakültesi ile, İHL mezunu öğrencilerin üniversiteye girmesi için bir kapı daha açılmıştır. 12 Mart 1971 tarihinde, beş yıllık bir fakülte olarak kurulmuş olan bu kurum, üçüncü sınıftan sonra dört bölüme ayrılmıştır. Aynı İlahiyat fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü'nde olduğu gibi bu fakülte mezunu öğrenciler de, ortaöğretimde din dersi ve İmam hatip liselerinde meslek dersi öğretmeni olarak çalışabilmekte ya da Diyanet İşleri Başkanlığı'nda din görevlisi olarak atanabilmekteydiler. Yüksek İslam Enstitüsü'nden farklı olarak, İslami İlimler Fakültesi'nde, hem imam hatip lisesi mezunu öğrenciler hem de lise mezunu öğrencileri için belli bir kontenjan ayrılmış, daha sonraki yıllarda bu fakülteye bütün orta dereceli okulların mezunları kabul edilmiştir.²¹⁰

Ülkemizde, 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan darbe ile yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi'nin kurduğu Danışma Meclisi, 6 Kasım 1981 tarihli resmi gazetenin 17506. sayısında yayımlanan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nu yürürlüğe sokmuştur. Bu kanunun amaçları, hedefleri ve maddeleri ile ilgili olarak 20 Temmuz 1982 gün ve 17760 sayılı resmi gazetede, 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname yayımlanarak uygulamaya girmiştir. Uygulanan bu kanun ile, sekiz tane daha yeni üniversite kurulmuş, bütün fakülte ve yüksek okullar bu üniversitelerin bünyesinde toplanmıştır. Ayrıca Yüksek İslam Enstitüleri de İlahiyat fakültelerine

²⁰⁹ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.196.

²¹⁰ Halis Ayhan, Türkiye'de Din Eğitimi, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.249.

dönüştürülerek bu üniversitelere bağlanmıştır.²¹¹ Bu İlahiyat fakültelerini ve bağlandıkları üniversiteleri şu şekilde sıralayabiliriz. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kaldı. Erzurum'daki İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat fakültesine dönüştürüldü ve yine Atatürk Üniversitesi'ne bağlandı. İstanbul'daki YİE, Marmara Üniversitesi'ne, Konya YİE, Selçuk Üniversitesi'ne, İzmir YİE, Dokuz Eylül Üniversitesi'ne, Kayseri YİE, Erciyes Üniversitesi'ne, Bursa YİE, Uludağ Üniversitesi'ne, Samsun YİE, On Dokuz Mayıs Üniversitesi'ne İlahiyat fakültesi olarak bağlandı. 1982-1983 öğretim yılı itibarı ile, ülkemizdeki İlahiyat fakültelerinin sayısı sekize yükselmiş oldu. Kurulan bu İlahiyat fakültelerinde, ilk yıllarda biri hazırlık olmak üzere dört yıl süren bir lisans eğitimi verilmiştir. Hazırlık sınıfından sonra süren 4 yıllık lisans eğitimi de; Tefsir-Hadis, Kelam-İslam Felsefesi, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler olarak üç bölüme ayrılmıştır. Ders programında; öğretmenlik bilgisi dersi, alan bilgisi ve genel kültür dersleri, seçmeli dersler gibi otuz dokuz farklı ders yer almaktaydı. Öğrencilere, mezun olmadan bitirme tezi yapma zorunluluğu şart koşulurken, üç hafta süren öğretmenlik uygulaması da yaptırılmaktaydı.²¹²

İlerleyen yıllarda İlahiyat fakültelerinin bünyesinde oluşturulan bölümlerde bazı değişiklikler yapılmıştır. 1991-1992 öğretim yılı ile birlikte, İlahiyat fakültelerinde; Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları adı altında üç bölüm oluşturulmuştur. Bu süreçte ülkemizde kurulan İlahiyat fakülteleri ve bu fakültelerde eğitim gören öğrenci sayıları artmıştır. Yine İlahiyat fakültelerinde bu gelişmeler devam ederken, Yüksek Öğretim Kurulu'nun almış olduğu 29.12.1988 tarihli kararı ile İlahiyat fakültelerine bağlı olarak iki yıllık İlahiyat Meslek Yüksek Okulları kurulmuştur. Mevcut din görevlilerinin alanlarındaki bilgi düzeyini yükseltmek ve daha donanımlı din görevlileri yetiştirmek amacı ile açılan İMYO'lar ülke genelinde sadece beş İlahiyat fakültesi bünyesinde açılmıştır. Yaklaşık yedi yıl sonra 1998-1999 öğretim yılı ile birlikte İMYO uygulamasına son verilirken; Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin ortak çalışması ile iki yıllık İlahiyat Önlisans Programı (İÖP) açılmıştır. Yine aynı dönemde YÖK'ün (11.07.1997 tarih ve

²¹¹ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.182.

²¹² Ayhan, a.g.e., s.488.

97.23.1660 sayılı karar, 10.09.1997 tarih ve 97.30.2248 sayılı karar) aldığı kararlar neticesinde İlahiyat Fakülteleri; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı ile İlahiyat Lisans Programı olarak iki ayrı program yürütmeye başlamışlardır. DİKAB öğretmenliği programından mezun olanlar, ilköğretim okullarında dinkültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olarak görev alabilmekte iken, ilahiyat lisans programından mezun olan öğrenciler Diyanet İşleri Başkanlığı'nda din görevlisi olarak çalışabilmekteydi. Ayrıca sadece Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bulunan ve son bir düzenleme ile iki yarı yıla indirilen pedagojik formasyon eğitiminin yer aldığı tezsiz yüksek lisans programının alınması şartı ile ortaöğretim ve İmam Hatip Liseleri'nde öğretmenlik yapabiliyorlardı. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü, 2006 yılında İlahiyat fakültelerinden alınarak üniversitelerin eğitim fakültelerine aktarılmış ve pedagojik formasyon için Ankara Üniversitesi dışındaki bazı üniversitelerde de tezsiz yüksek lisans programı açılmıştır. Bu uygulama yaklaşık altı yıl sürmüştür. 2012 yılına gelindiğinde, YÖK Genel Kurul toplantısının aldığı karar ile, DİKAB öğretmenliği bölümü tekrar İlahiyat fakültelerine bağlanmış, fakat devam eden süreçte bu bölüme öğrenci alımı durdurulmuştur.²¹³

2006 yılında, ülkemizdeki yüksek din eğitimi kurumlarına bir yenisi daha eklenmiştir. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi'nde açılmış olan iki yıllık İlahiyat Önlisans programından mezun olan öğrencilere lisans eğitimini tamamlayabilmeleri için, ilk olarak Ankara Üniversitesi'nde daha sonra İstanbul, Marmara, Elazığ, Sivas, Samsun ve Sakarya'da bulunan İlahiyat fakültelerinde İLİTAM (Uzaktan İlahiyat Lisans Tamamlama) programı açılmıştır. İki yıl süren bu uzaktan eğitim programı ile, yüz yüze eğitime katılamayan önlisans ilahiyat mezunu öğrencileri, bu şekilde ilahiyat lisans programını tamamlama imkanına kavuşmuşlardır. 2011 eğitim öğretim yılına gelindiğinde, yeni bir düzenleme daha yapılarak bazı vakıf üniversitelerine İlahiyat fakültesi açma izni verilmiştir. Bu izin doğrultusunda Fatih Üniversitesi'nde hazırlık ve dört yıl lisans eğitimi olan bir İlahiyat Fakültesi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde eğitim dili Arapça olan

²¹³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.183.

İslami İlimler Fakültesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi açılmıştır.²¹⁴

Ülkemizde, toplumun yüksek din eğitimi ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan ve günümüzde sayıları yüze yaklaşan İlahiyat fakültelerinden beklentiler hakkında şunlar söylenebilir. İlahiyat fakülteleri, öğrencilere bir iş ve meslek vadetmenin, bu konuda gerekli formasyonu kazandırmanın yanı sıra, toplumun özlediği ideal insan modelini ortaya çıkaracak eğitim faaliyetlerini yapmak durumundadır. Dolayısıyla ilahiyat eğitimi alan bir öğrenci, mezun olduğunda alanı ile ilgili donanımlı bir din görevlisi olmakla birlikte, dini yaşantı ve ahlaki olgunluk bakımından da ilerleme kaydetmiş olmalıdır.²¹⁵ Aynı zamanda İlahiyat fakültelerinin, toplumu dini konularda bilgilendirmesi, bilinçlendirmesi ve rehberlik etmesi gerekmektedir. İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydaları, dini hassasiyetleri yerine getirerek yaşamının nasıl sağlanabileceği, dini bir yaşantı sürdürmenin hayatımıza ne gibi olumlu katkılarının olduğu vb. hususlarda insanlara gerekli danışmanlık hizmetini sunmak da beklentiler arasında yer almaktadır.²¹⁶

İlahiyat fakültelerinde uygulanan tek bir program ile yukarıda ifade edilen beklentilerin tamamının karşılanmasının pek mümkün olmadığı ortadadır. Bu noktada, İlahiyat programının işlevselliğini arttırmak için şu tedbirlerin alınması fayda sağlayabilir: İlk olarak programda, geçmişten günümüze on dört asırlık yüksek din öğretimi geleneği merkeze alınmalı, bununla ilgili okutulacak dersler öncelikli olmalıdır. Daha sonra öğrencilerin fakülteden mezun olduklarında, istihdam olacakları alanla ilgili yeterlilikleri kazandıracak dersler yer almalı, yani bir anlamda lisans eğitimi sonrası çalışılacak kuruma yönelik bölümler (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, İmam-Hatip Meslek Dersleri Öğretmenliği Bölümü ve Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık Bölümü) oluşturulmalıdır. Son olarak da

²¹⁴ Halit Ev, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi", Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.286.

²¹⁵ Selahattin Parlador, "Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesi Eğitiminin Başarı Durumu", DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.XI, İzmir, 1998, s.27.

²¹⁶ Mustafa Köylü, "Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi", 19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fak.Dergisi, S:28, 2010, s.6.

toplumun İlahiyat fakültelerinden beklentileri göz önünde bulundurularak programa son şekli verilmelidir.²¹⁷

Buna ek olarak, 1933 ile 1949 yılları arasında din eğitimi konusunda yaşanan olumsuz tecrübelerden sonra, halkın yoğun talebi ile tekrar açılıp günümüze kadar ülkemizde çok büyük bir boşluğu doldurmuş olan İlahiyat fakültesi ve İmam Hatip okullarının, her türlü siyasi ve ideolojik çekişmelerin dışında olması beklenmektedir. Aynı zamanda, bazı aşırı dini grup ve siyasi oluşumların, bu din eğitimi kurumlarını kendi amaçları doğrultusunda kullanmak için gösterdikleri faaliyetlere izin verilmemelidir.²¹⁸

2.3. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE FELSEFE EĞİTİMİ

Cumhuriyet Dönemi’nden önce, felsefenin Türk tarihi içinde IX. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişinin olduğu görülecektir. Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra, 1067 yılında Bağdat’ta kurulan ve o dönemin en yüksek klasik eğitim-öğretim kurumları olan medreselerde, felsefe derslerinin okutulduğu bilinmektedir. Ortaöğretim seviyesindeki kurumlarda ise felsefe dersleri yetersiz ve belli bir plan program olmadan yapılmaktaydı.²¹⁹ Medreselerde, ağırlıklı olarak dini ilimler okutulmakla birlikte, ilk dönemlerde felsefe derslerine de yer verilmiş, ancak ilerleyen süreçte felsefeye karşı bir ön yargı oluşmuş ve zamanla ders programından çıkarılmıştır. Programdan çıkarılan felsefe yerine, medreselerde kelim dersi okutulmaya devam etmiştir. Osmanlı dönemine geldiğimizde, felsefe öğretimine tekrar başlanmış, belli dönemlerde, özellikle Fatih ve Kanuni zamanında varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemde çeşitli eğitim kurumlarında farklı isimler ile felsefe dersleri okutulmuştur. Fatih döneminde “Şerh-i Mevakıf” ve “Haşiye-i Tecrid”, Katip Çelebi’nin “Keşfü’z-Zünun” ile “Mizanü’l-Hakk” eserleri, Mülkiye Mektebinde “İlm-i Hikmet”, Hukuk Mektebinde “Tarih-i Hikmet-i Hukuk” ve “Hikmet-i Hukuk” dersleri, Darülfünun’da “Hikmet-i Nazariye” vb. felsefe

²¹⁷ Muhammet Fatih Genç, “Avrupa ve Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C:13, S:1, 2013, s.43-44.

²¹⁸ Muhammet Fatih Genç, “İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”, Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S:7, 2018, s.162.

²¹⁹ Mehmet Ali Dombaycı, (2008), Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s.8.

derslerinde kullanılan eserlerden bazılarıdır. Osmanlı'nın yetiştirdiği en önemli ilim adamlarında biri olan Katip Çelebi'ye göre, medreselerde felsefe dersleri 16. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiş, daha sonra bazı şeyhülislamın ön yargıları sebebiyle ders programlarından felsefe dersleri çıkartılmıştır. Bunun yerine fıkıh derslerinin sayısı arttırılmış, bu durum Çelebi'ye göre Osmanlı medreselerinde fikri hayatın çöküşüne zemin hazırlamıştır. II. Meşrutiyet döneminden sonraki süreçte ise, Osmanlı fikir ve kültür hayatının her alanında yaşanan gelişmeler, felsefe alanında da yaşanmış, ortaöğretim düzeyinde felsefe dersleri ilk defa Türk eğitim sistemine girmiştir. Bu doğrultuda bazı vilayetlerde altı yıl eğitim süresi olan, ilk üç yılı “Devre-i Ula”, son üç yılı “Devre-i Saniye” olarak iki bölüme ayrılan “Sultani”ler açılmıştır. “Sultani”lerin 1910 yılında hazırlanan ikinci devre ders programında, felsefe dersi yer almış, cumhuriyetin ilanına kadar birkaç defa program değişikliğine gidilmiş ancak, felsefe dersleri programdaki yerini korumuştur.²²⁰

II. Meşrutiyet döneminden cumhuriyetin ilanına kadar geçen dönemde, ortaöğretimde okutulan felsefe derslerinin haftalık ders saati çizelgesi şu şekildedir:²²¹

Tablo 4.

Yıllar	Dersin Adı	Sınıflar						
		I	II	II Fen	II Edebiyat	III	III Fen	III Edebiyat
1910	Felsefe					3		
1913	Mantık ve Felsefe			1	1		1	2
1915	Mantık ve Felsefe			1	1		2	2
1922	Felsefe			2	2		1	2
1922	(YeniMed) Felsefe		2			2		
1922	(Kız Med.) Felsefe		1			1		

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar bazı dönemlerde ortaöğretim müfredat programlarında değişiklikler yapılmıştır. Aşağıdaki bölümde, müfredat

²²⁰ Osman Kafadar, “Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt.27, Sayı.1, Ankara, s.279-283.

²²¹ Kafadar, a.g.m., s.284.

programlarında yapılan bu değişiklikler, felsefe dersi açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. ORTAÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ

Cumhuriyetten önce okutulan felsefe dersi, bir kültür dersi gibi düşünülerek programlar hazırlanmıştır. Felsefi düşünme ve felsefi bakış kazandırma etkinliklerine çoğu zaman yer verilmemiştir. Osmanlı döneminde “sultani” ismi ile açılan okullar lise seviyesindeki eğitim kurumlarına karşılık gelmekteydi. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte “Sultani”lerin ismi “Lise”ye çevrilmiştir ve liseler bir ve iki devreli olmak üzere iki kısıma ayrılmıştır. Birinci kısımlarına da 1924 yılından itibaren “Orta Mektep” ismi verilmiştir. Hem II. Meşrutiyet ile açılan “Sultani”lerde hem de Cumhuriyet Dönemi liselerinde Fransız lise modeli örnek alınmış ve ders programları Fransız lise modeline göre hazırlanmıştır. Bu durumdan felsefe ders programları da etkilenmiş, Fransız lise modelinin en belirgin özelliği pozitivist anlayış olduğu için aynı etkiler felsefe programlarına da yansımıştır.²²²

Cumhuriyetin ilk müfredat programı olan, Liselerin İkinci Devresi Müfredat Programı’nda (1924), felsefe dersleri liselerin ikinci sınıfında haftada 2 saat olarak yer almıştır. Lise nc sınıfının fen ve edebiyat şubelerinde ortak 2 saat felsefe dersi konulmuştur. Ayrıca buna ilave olarak edebiyat şubesine 2 saat daha felsefe dersi eklenmiştir.²²³ Bu ilk müfredat programının gerekçelerinin ortaya konulduğu “Müfredat Programları Esbabı Mucibe Layihası”nda, felsefe öğretiminin amaçları şu şekilde açıklanmıştır: “Liselerde okutulan derslerdeki bilgilerin gençlerin zihinlerinde parça parça olarak değilde bir bütün halinde anlamlandırılmasını sağlamak, gençleri felsefi problemler hakkında düşünmeye sevk etmek, ahlaki konulara dikkat çekerek güzel ve ahlaki davranışların önemini vurgulamak.” Bu hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenler açıklanmış ve öğretimin öğrencileri düşünmeye sevk edecek şekilde planlanması gerektiği söylenmiştir.²²⁴

²²² Mehmet Ali Dombaycı, 2002. “Ortaöğretimde ğretim İlke, Yöntem Ve Teknikler Açısından Felsefe ğretimi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, S.13.

²²³ Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı, Maarif Vekaleti, Matba-i Amire, 1924, s. 53-59.

²²⁴ Lise Müfredat Programları Esbab-ı Mcibesi Layihası, Matba-i Amire, 1340, s.8-10.

1935 yılında yapılan yeni müfredat programı, 1937’de laikliğin ilan edilmesi ile 1938 yılında birtakım değişikliklere uğramıştır. 1938 yılında yapılan değişiklik ile, filozofi dersi çatısı altında felsefe, sosyoloji, mantık ve psikoloji okutulmuştur. Müfredat programında “Lisede Filozofi Adı Altında Toplanan Derslerin Amaçları” bölümünde öğretmenlere yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır. Örneğin: “Bilmelidirler ki okuttukları derslerin değeri verecekleri parça halindeki bilgilerden ziyade gençlerin kafalarına şekil vermekle ve onları memlekete ve insanlığa yarar bir hale getirmekle ölçülebilir” denilerek öğrencilerin zihinlerini insan ve vatan sevgisi ile yeniden inşa etmek vurgulanmaktadır.²²⁵

1947 yılında yapılan “İkinci Maarif Şurası” felsefe dersi üzerinde önemli bir değişikliğin yapılmasında, ahlâk ve Türk dili konularının ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Bu süreçte liselerde ahlâk dersinin felsefe ders grubu içinde yer alması ve pratik ahlâka daha çok yer verilmesi kararlaştırılmıştır. 1956 yılından sonra ise psikoloji dersi felsefe ders grubu içerisinden çıkartılmıştır. Aynı bir ders olarak okutulması kararlaştırılmış, felsefe dersi “felsefe, mantık ve sosyoloji” olarak programda yer almıştır.²²⁶

1957 yılındaki müfredat programında lise ikinci sınıfta 2 saat psikoloji dersi yer almış, lise üçüncü sınıfın fen şubelerinde 2 saat sosyoloji ve 1 saat mantık, yine lise üçüncü sınıfın edebiyat şubelerinde 2 saat sosyoloji, 2 saat mantık ve 2 saatte felsefe dersi olacak şekilde planlanmıştır.²²⁷

1935 ve 1957 müfredat programlarının, metafizik konularını dışarıda bırakarak pozitivist bir bakış açısı ile oluşturulduğu görülmektedir. Dini konular, bir olgu olarak dahi felsefe dersinde yer almamış, daha çok ideolojik bir misyon gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda felsefe derslerinden, Allah (cc) inancına kapı açıyor gerekçesi ile tüm metafizik konuların çıkarıldığını söyleyen Nurettin Topçu, programı eleştirmiştir. Aynı zamanda Nurettin Topçu, felsefe ders programındaki ahlak konularının da azaltıldığını ifade etmiştir.²²⁸

²²⁵ Lise Programı, Kültür Bakanlığı, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.11.

²²⁶ Hasan Cicioğlu, “Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi”, Eğitim ve Bilim, Cilt.10, Sayı.55, Ankara, s.20.

²²⁷ Sosyoloji, Mantık ve Felsefe Dersi Müfredatı, Tebliğler Dergisi, Maarif Vekâleti, 1957, 20(976), s.154-155.

²²⁸ Nurettin Topçu, Türkiye’nin Maarif Davası, Dergah Yayınları, İstanbul, 2010, s.39.

1976 yılında, daha önceki programın yerine uygulanmak üzere yeni bir müfredat programı hazırlanmış, fakat bu yeni program 1978’de çağın eğitim anlayışının gereksinimlerini karşılayamadığı ileri sürülerek yürürlükten kaldırılmış ve tekrar 1957 müfredat programına dönüş yapılmıştır. 1976-1978 yılları arasında kısa bir süre uygulanan bu müfredat programında Türk-İslam düşüncesinin tanıtılması amaçlanmıştır.²²⁹ Bu müfredat programında (1976) lise üçüncü sınıfın fen şubelerinde 2 saat sosyoloji ve 1 saat mantık, yine lise üçüncü sınıfın edebiyat şubelerinde 2 saat sosyoloji, 2 saat mantık ve 2 saat de felsefe dersi yer almıştır.

1985 yılında hazırlanan müfredat programının amaçları kısmında yer alan “Öğrencileri Türk ve Türk-İslam aleminin de içinde bulunduğu insanlığın kültür ve medeniyet gelişmeleri konularında şuurlandırmak” cümlesinde yer alan milli ve dini unsurlar bu programı öncekilerden farklı kılmaktadır. Aynı zamanda bu müfredat programında Felsefe Tarihi ile Bilim Tarihi bir bütün olarak değerlendirilmiştir.²³⁰ Bu müfredat programında da (1985) lise üçüncü sınıfın fen şubelerinde 2 saat sosyoloji ve 1 saat mantık, yine lise üçüncü sınıfın edebiyat şubelerinde 2 saat sosyoloji, 2 saat mantık ve 2 saatte felsefe dersi yer almıştır. Ayrıca 1985 öğretim yılından itibaren lise üçüncü sınıfın matematik şubesine 3 saat felsefe grubu dersi de eklenmiştir.

1993 yılına gelindiğinde yeni bir müfredat programı daha hazırlanmış, bu programda felsefe dersi ile ilgili olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Önceki programlardan farklı olarak, felsefe dersinin içerik ve konuları ayrıntılı bir şekilde alt başlıklar halinde düzenlenmiş, hedef davranışlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca felsefe konuları arasına ‘siyaset felsefesi’ ünitesi de eklenmiştir. Bu yapılan değişiklikler ile felsefe dersine, köklü çözüm önerileri ve yeni bir açılım getirmek hedeflenmiştir. Yeni hazırlanan bu programa hem klasik felsefe düşünürleri hem de Türk-İslam mütefekkirleri eklenerek bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır; bu açıdan bir önceki klasik eğitim programı tekrar uygulanmak istenmiştir.²³¹ Bu

²²⁹ Osman Kafadar, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, C.27, S.2, (Ağustos 2019): 691-717, s.694.

²³⁰ Lise 3 ‘üncü Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programı, Tebliğler Dergisi, 48(2195), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1985, s.359-361.

²³¹ Mehmet Ali Dombaycı, (2008), Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s.17.

dönemde liselerde kredili sistem uygulanmıştır. Felsefe dersi “Felsefe 1-2” ismi ile liselerin üçüncü ve son sınıflarında tüm şubelerde ortak olarak okutulan dersler arasında yer almıştır.

2009 yılında, müfredat programında yapılan değişiklik ile felsefe dersinde uygulanan öğretim programı, yapılandırmacı eğitim anlayışı doğrultusunda geliştirilmiş ve bu öğretim yılı itibari ile uygulanmıştır. Aynı zamanda, yapılandırmacı eğitim anlayışına göre; derslerde her öğrencinin bireysel özellikleri dikkate alınmış, öğrencinin ders işlenişinde aktif hale getirilmesi hedeflenmiş, öğretmen öğrencilere rehberlik eden bir rol üstlenmiş ve bilginin yapılandırılması ön plana çıkmıştır.²³² Lise son sınıfta (12.sınıf) okutulan felsefe dersi kaldırılmış,bunun yerine 2009 öğretim yılından itibaren lise üçüncü sınıfta (11.sınıf) haftalık ders çizelgesinde 2 saat olacak şekilde okutulması kararlaştırılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın, 19.02.2018 tarihli, 56 sayılı , “Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi” konulu yaptığı toplantıda alınan karar gereği; 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren liselerde sadece üçüncü sınıfta haftalık iki saat olarak okutulan felsefe dersinin sayısı artırılarak liselerin ikinci sınıflarına da haftada 2 saat felsefe dersi konulmuştur. Böylece liselerin üçüncü sınıfının bütün şubelerinde haftada 2 saat olan felsefe dersi, 10. sınıflara da 2 saat eklenmek sureti ile toplamda 4 saate çıkartılmıştır. Aynı zamanda öğrenciler, liselerin 11. ve 12. sınıflarında haftada 2 saat olarak Sosyoloji, Mantık ve Psikoloji derslerini seçmeli olarak alabilmektedirler. Günümüzde de aynı uygulama devam etmektedir.

2.3.2. YÜKSEKÖĞRETİMDE FELSEFE EĞİTİMİ

Cumhuriyetin ilk yılları, felsefe eğitimi için önemli değişikliklerin olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde, her alanda meydana gelen köklü değişimlerin en çok yaşandığı kurumlardan biri de üniversitelerdir. Felsefe bölümleri, üniversitelerin özgün fikir ve düşünceler üretmesi, toplumsal ve bireysel problemlere farklı bakış açıları ile çözüm önerileri getirmeleri bakımından çok önemli işlevler

²³² Aytakin Demircioğlu - Ekrem Ziya Duman, “1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, c. II, S. 2, (Mayıs 2013), s.273.

üstlenmişlerdir. Fakat, devletin bu ilk kuruluş yıllarında günümüzde olduğu gibi, toplumun bazı kesimleri tarafından felsefeye olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşılmakta ve felsefeciler hakkında ön yargılı bir tutum sergilenmekteydi.²³³

Cumhuriyetin ilanından sonra, Osmanlı'dan miras alınan "Darülfünun-ı Osmani", 1924'te çıkarılan 493 sayılı yasa ile "İstanbul Darülfünun" ismini almış ve hemen bu gelişmenin ardından aynı yıl alınan yeni bir karar ile Edebiyat Fakültesi'nde hangi derslerin okutulacağı belirlenmiştir. Belirlenen bu dersler içinde felsefe ile ilgili olanları şunlardır: Felsefe-i İslamiye, Ahlak, Terbiye, Bediiyat, Maba'det-Tabia, İctimaiyyat (Sosyoloji), Tarih-i Felsefe, Mantık, Felsefe-i Eryan ve Ruhیات (Psikoloji). Cumhuriyetin ilk yıllarında okutulan felsefe dersleri sadece felsefe bölümlerinde değil, İlahiyat fakültesi programında da yer almıştır. 1924 yılında, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile açılması kararlaştırılan ve 1924-1925 eğitim öğretim yılında fiilen açılan İlahiyat fakültesinde; İslam Felsefesi, Ahlak ve Ruhیات, İctimaiyat, Tarihi Felsefe gibi dersler ile, İslam Bediiyatı, Din-i İslam Tarihi, Tarih-i Eryan ve Fıkıh Tarihi derslerini felsefe bölümü öğretim üyeleri okutmuştur.²³⁴ Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) ile açılan İlahiyat fakültesi ile birlikte, İstanbul Darülfünun'da Tıp, Hukuk, Edebiyat ve Fen olmak üzere toplam beş fakülte eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.

1924'ten 1932 yılına kadar öğretime devam eden İstanbul Darülfünun'a yönelik, çeşitli tenkit ve eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerin en önemlileri şu şekilde sıralanabilir: İstanbul Darülfünun'un, kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin beklentilerini karşılayamaması, o dönemde yapılan inkılaplara destek vermemesi, öğretim üyeleri arasındaki problemler, kendisinden beklenen bilimsel, dini ve toplumsal vazifeyi yerine getiremeyen İlahiyat ve Hukuk fakültesi gibi eğitim kurumlarının etkinliğini kaybettiği düşüncesi; dolayısıyla İstanbul Darülfünun'a bağlı fakültelerin Avrupa ve dünyada yaşanan bilimsel gelişmelerin arkasında kaldığı, topluma rehberlik yapamamaları ve ilmi çalışmalarda bir varlık gösterememeleri vb. nedenler sayılabilir.²³⁵ Bu ve benzeri gerekçelerle 1933 yılında Üniversite Reformu yapılarak İstanbul Darülfünun kapatılmış, dönemin yönetici

²³³ Mehmet Vural, Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe, Elis Yayınları, Ankara, 2018, s.52.

²³⁴ Osman Kafadar, Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.244.

²³⁵ Ali Arslan, Darülfünun'dan Üniversiteye, Kitabevi, İstanbul, 1995, s.193-211.

kadrosu tarafından çıkartılan 2252 sayılı yasa ile 1 Ağustos 1933 tarihinde “İstanbul Üniversitesi” ismi ile yeni bir eğitim kurumu kurulmuştur. Kurulan bu yeni üniversite bünyesinde; Edebiyat, Hukuk, Fen ve Tıp fakülteleri açılmıştır. Bu süreçte İlahiyat fakültesi kapatılmış, onun yerine Edebiyat Fakültesi içinde İslam Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur.²³⁶

1933 yılında yapılan Üniversite Reformu ile felsefe açısından yeni bir anlayışın temelleri atılmaya çalışılmış, Osmanlı’dan beri süregelen geleneksel İslami felsefi düşüncenin yerine, yurt dışından gelen öğretim üyelerinin etkisi ile pozitivist ağırlıklı bir anlayışın yerleşmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla üniversitenin felsefe bölümlerinde, İslami geleneğe sahip müderrisler görevden uzaklaştırılarak, Batı eksenli programlar hazırlanmış ve bu müfredatı okutacak aynı çizgide yerli ve yabancı öğretim üyeleri göreve getirilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde felsefe bölümü içinde yer alan Maba’de’t-Tabia (Metafizik) kürsüsü kapatılmıştır. Yapılan bütün bu düzenlemeler gösteriyor ki cumhuriyetle birlikte, ülkede birçok alanda yaşanan köklü değişiklikler, 1933 yılından sonra üniversiteleri ve felsefe eğitimini de dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda öncelikle gelenekle bağları ayırmak için Osmanlı’nın son dönemlerinde yetişmiş olan ilim adamları görevden uzaklaştırılmış, batılı öğretim üyeleri getirilerek eğitim sistemi en baştan pozitivist bir anlayışla inşa edilmeye çalışılmış, isim değişikliğine gidilerek akademik yapılanmada kullanılan ünvanlar (üniversiteyi yöneten emin-rektör, fakülte reisi-dekan, müderris-profesör) yeniden düzenlenmiştir. Fakat Üniversite Reformu ile eğitim sistemine yerleştirilmeye çalışılan pozitivist felsefe anlayışı, ülkemizdeki İslami geleneğe ve metafizik alana olan ön yargılı tutumu, toplumun sahip olduğu doku ve dini mirasa aykırı tavrı sebebiyle pek rağbet görmemiş ve süreklilik kazanamamıştır.²³⁷

Ülkemizde, 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde başlayan felsefe eğitimi, 1 Haziran 1935’te kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde 1940 yılında oluşturulan “Felsefe Enstitüsü” ile devam etmiştir. 1933’ten 1949 yılına kadar geçen süreçte felsefe eğitimi sadece bu iki üniversitede verilmiştir. Nihayet, Ankara Üniversitesi’nde, 1949 yılında açılan İlahiyat fakültesinin müfredat programında ciddi bir felsefe eğitimine yer verilmiş,

²³⁶ Vural, a.g.e., s.56.

²³⁷ Vural, a.g.e., s.64.

daha sonra 1967 yılında Ankara’da açılan Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde felsefe bölümü kurulmuştur. Kurulan bu felsefe bölümünde altyapı çalışmaları tamamlanarak 1969 yılında eğitim vermeye başlanmıştır. 1977 ve 1978 yıllarında önce Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi’nde, daha sonra da Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde felsefe bölümleri açılmış, bunları farklı üniversitelerdeki felsefe bölümleri izlemiştir.²³⁸

1990’lı yıllarda Türkiye’de, 10 üniversiteye bağlı çeşitli fakültelerde kurulmuş olan Felsefe Bölümleri ve Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümleri’nde felsefe alanında öğrencilere yükseköğrenim imkanı sunulmaktadır. Ayrıca Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde ve üniversitelerin eğitim, siyasal bilgiler, hukuk ve İlahiyat fakültelerinde felsefe ile ilgili dersler yer almaktadır. Bu üniversite ve bölümler, şu şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:²³⁹

Tablo 5. Üniversitelerdeki Felsefe Bölümleri

Üniversite	Fakülte	Bölüm
Ankara Üniversitesi	Dil ve Tarih-Coğrafya Fak	Felsefe Bölümü
Atatürk Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi Kazım Karabekir Eğ.Fak.	Felsefe Bölümü Felsefe Grubu Öğ.Böl.
Boğaziçi Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü
Çukurova Üniversitesi	Eğitim Fakültesi	Felsefe Grubu Öğ.Böl
Ege Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü
Gazi Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi Eğitim Fakültesi	Felsefe Bölümü Felsefe Grubu Öğ.Böl
Hacettepe Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü
İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü
Orta Doğu Teknik Üniv.	Fen-Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü
Uludağ Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Felsefe Bölümü

²³⁸ Vural, a.g.e., s.69.

²³⁹ Ösym, 1993 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme İkinci Basamak Klavuzu, Ankara, 1993.

O dönemde Türkiye’de, mevcut olan 52 özel ve resmi üniversitenin tamamına yakınında edebiyat veya eğitim fakülteleri olduğu halde, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere sadece 10 tanesinde felsefe bölümü ya da öğretmenliğinin olması dikkat çekicidir. Bu durum bize Mübahat Küyel’in 1970’li yıllarda yeni kurulan üniversitelerin yapısı ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmenin, 90’lı yıllar içinde geçerli olduğunu göstermektedir. Küyel şöyle demektedir: “Kuruluş halinde olan yeni üniversitelerde ise, felsefe adı hiç anılmamakta, bu üniversitelerin kurucularının ağzında ve kaleminde bu terimin yerine Sosyoloji, Psikoloji ve Pedagoji terimleri yer almakta; felsefenin, akademik yapı dışına atılması yoluna gidilmiş olduğu görülmektedir.”²⁴⁰ Bu değerlendirmeden anlaşıldığı üzere, felsefenin yükseköğretim seviyesinde üniversitelerde okutulmasına karşı, cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu tarafa daima olumsuz tavır takınan, felsefeye ön yargı ile bakan bir zihniyet daima varlığını sürdürmüştür.

Günümüze gelindiğinde, mevcut durumda ülkemizde 131’i devlet, 78’i vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 209’a yükselmiştir. Bu üniversitelerin 59’u devlet, 9’u vakıf olarak toplamda 68’inin bünyesinde felsefe programına yer verilmiştir. Felsefenin şimdiki durumu ile, 1990’larda üniversitelerdeki felsefe bölümlerinin toplam sayısı karşılaştırıldığında, günümüzdeki durumun biraz daha iyi olduğu düşünülebilir. Fakat bu durum kötünün iyisi olarak değerlendirilmeli, ülkemizde felsefe konusunda gereken bilincin oluşturulması, öğrencilere bu dersin amacı, yararı ve mahiyetinin doğru bir şekilde anlatılması, felsefi düşüncenin benimsetilmesi için yapılacak olan her türlü sosyal, bilimsel ve kültürel faaliyetin devlet ve özel sektör tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca bünyesinde felsefe bölümleri olan üniversitelerin sayısı arttırılmalı, kaliteli ve nitelikli eğitim imkanları sunularak, felsefeye olan ilgi hem toplum hem de üniversite çevrelerinde sürekli canlı tutulmalıdır. Felsefe eğitimini kısa ve öz olarak “serbest düşünce” eğitimi diye tarif ettiğimizde, üniversitelerin bütün fakültelerinde yer alması gereken bir bölüm olduğu aşıkardır.

²⁴⁰ Osman Kafadar, “Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi”, Ankara Üniv.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.27, S.1, (Ağustos 2019), s.287.

2.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜKSEK DİN EĞİTİMİNDE FELSEFE DERSLERİ

Bu bölümde Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze, ülkemizde yüksek din eğitiminin yapıldığı kurumlar olan İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri'nin müfredat programları detaylı bir şekilde incelenerek, felsefe derslerinin programdaki yeri ve ağırlığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.4.1. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE FELSEFE DERSLERİ

Günümüzde, üniversite bünyesinde gerçekleştirilmeye çalışılan yüksek din öğretiminin başlangıcı olarak, Osmanlı Dönemi'nde 1846 yılında kurulan İstanbul Darülfünun'da açılması planlanan din ilimleri ile ilgili şube (fakülte) gösterilebilir. Bunun ilk örneği, 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre açılan ve programında kelim ile ilgili derslerin okutulduğu Hikmet ve Edebiyat Şubesi'dir. Daha sonra, 1 Eylül 1900 tarihinde Darülfünun'a bağlı, öğretim süresi 4 yıl olan "Ulum-i Aliye-i Diniye" ismi ile bir şube açılmış ve programında şu dersler okutulmuştur: Tefsir-i Şerif, Hadis-i Şerif, Usul-i Hadis, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, İlm-i Kelam ve Tarih-i Din-i İslam. "Ulum-i Aliye-i Diniye" ismi 1912'de "Ulum-i Şer'iyeye Şubesi" olarak değiştirilmiş ve ders programları yeniden düzenlenmiştir. Yapılan bu düzenleme ile dersler; tefsir-hadis, felsefe, kelam, fıkıh ile şer'i ahlak ve siyer olarak beş gruba ayrılmıştır. Daha sonra, medreselerin ıslahı amacıyla 1914 yılında, İstanbul'daki bütün medreseler "Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye" adı ile birleştirilmiş ve Darülfünun'daki "Ulum-i Şer'iyeye Şubesi"de buraya aktarılmıştır. Ancak o tarihte (1914), "Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye" bünyesinde "Medresetül Mütetassisin" açıldığı için "Ulum-i Şer'iyeye Şubesi"ne gerek olmadığı düşünülmüş ve bu kurum kapatılmıştır.²⁴¹

Bu dönemde uygulanan ders programlarına baktığımızda; 1900 yılında Darülfünun'a bağlı olarak açılan "Ulum-i Aliye-i Diniye" şubesinde felsefe dersi bulunmazken, II. Meşrutiyet sonrası yapılan düzenlemeler ile isim değişikliği yaşayan ve adı "Ulum-i Şer'iyeye Şubesi" olarak değişen bu bölümde, felsefe dersi programdaki yerini almıştır.

²⁴¹ Hilmi Ziya Ülken, "İlahiyat Fakülteleri'nin Geçirdiği Safhalar", AÜ İlahiyat Fakültesi Albümü(1949-1960), Ankara 1961, s.5.

Ülkemizde, cumhuriyetin ilanından sonra, İlahiyat Fakültesi adı ile Darülfünun'a bağlı olarak kurulan ilk yüksek öğretim kurumu, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi olan "Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis... edecektir" hükmünün uygulanması ile Mayıs 1924 tarihinde kurulmuş ve eğitim tarihimizdeki yerini almıştır. Kurulacak olan bu ilk İlahiyat Fakültesi'nin öğretim süresi, üç yıl olacak şekilde planlanmış²⁴² ve okutulacak dersler ise şu şekilde programda yer almıştır:²⁴³

Tablo 6.

Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin İlk Programı
Tefsir ve Tefsir Tarihi
Hadis ve Hadis Tarihi
Fıkıh Tarihi
Kelam Tarihi
Maba'de't- Tabia
Tasavvuf Tarihi
İçtimaiyyat
Ruhiyyat
İslam Felsefesi Tarihi
İçtimai Ruhiyat
Tarihi Felsefe
Türk Tarihi Diniyyesi

Bu derslere ilave olarak, İstanbul Darülfünun Talimatnamesi'nin 9. maddesinde, fakülte meclisinin teklifi ve Darülfünun divanının onayı ile, yeni derslerin okutulabileceği açıklanmıştır. Bu karar doğrultusunda ders programında İslam Bediiyyatı, Akvam-ı İslamiyye Etnoğrafyası, Hal-i Hazırda İslam Mezhepleri,

²⁴² Halis Ayhan, Türkiye'de Din Eğitimi, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, s.66.

²⁴³ İstanbul Darülfünun Talimatnamesi, 21 Nisan 1924, md.8.

Felsefe-i Din, Arapça ve Farsça dersleri de yer almıştır.²⁴⁴ İlahiyat Fakültesi'nin 1924 yılındaki bu ilk ders programında, Maba'de't-Tabia (metafizik, beş duygu ile bilinmeyen varlıklar hakkında fikri araştırma yapan felsefe kolu), İctimaiyyat (Sosyoloji), Ruhhiyyat (Psikoloji), İslam Felsefesi Tarihi, Tarihi Felsefe ve Felsefe-i Din gibi derslerin yer alması ve okutulması dikkati çeken bir husus olmuştur. Bu durum bize, Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin, sadece İslam ile ilgili geleneksel dini birikimin öğrencilere aktarılması ile yetinilmeyeceğini; aynı zamanda dünya ilim mirası ile yeni oluşan koşullar arasında bağ kurabilen, günümüz dünyasında ortaya çıkan bireysel ve toplumsal problemlere çözüm üretebilen, bilimsel düşünme yeteneğine sahip, olaylara farklı pencerelerden bakabilen, ufku geniş bireyler yetiştirilmek istendiğini göstermektedir.

1926-1927 eğitim öğretim yılına gelindiğinde İlahiyat Fakültesi'nin programında bazı değişiklikler yapılmış; dil ağırlıklı (Arapça, Fransızca, Farsça) hazırlık dersleri okutulması kararlaştırılmış, aynı zamanda derslerin kredileri ile kaç dönem okutulacakları belirlenmiştir. Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin 1926-1927 öğretim yılı ders programı şu şekildedir:²⁴⁵

Tablo 7.

Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin 1926-1927 Öğretim Yılı Ders Programı		
Dersler	Dönem Sayısı	Kredisi Haftalık
Tefsir ve Tefsir Tarihi	6	3
Hadis ve Hadis Tarihi	4	3
Fıkıh Tarihi	4	2
İctimaiyyat	2	2
Ahlak	2	2 Edebiyat Fakültesi
Din-i İslam Tarihi	4	2 Edebiyat Fakültesi
Felsefe-i Din	4	1
Kelam Tarihi	4	2

²⁴⁴ Mehmet Ali Ayni, Darül-Fünun Tarihi, Pınar Yayınları, İstanbul,1995, s.94.

²⁴⁵ Neşet Ömer İrdelp (Darülfünun Emini), Darülfünun Talebe Rehberi, 1926-1927:128, 131 vd.

Tablo 7. Devam

İslam Feylesofları	2	2 Edebiyat Fakültesi
Tasavvuf Tarihi	4	2
Felsefe Tarihi	4	2 Edebiyat Fakültesi
İslam Bediyyatı	2	1
Hal-i Hazırda İslam Mezhepleri	4	2
Akvam-ı İslamiyye Etnoğrafyası	4	2
Türk Tarih-i Diniyyesi	2	2

Programdaki bazı dersler, Edebiyat Fakültesi'nin felsefe şubesi ile ortak olduğu için, İlahiyat fakültesi öğrencileri bu dersleri orada okuyacaklardır. İlahiyat fakültesinde daha sonraki yıllarda (1927-1928-1929-1930-1931) uygulanan ders programlarında fazla bir değişiklik yapılmamış, genel hatları ile aynı program uygulanmıştır. Ancak 1929-1930 yılında İlahiyat fakültesi öğretim programı iki devreye ayrılmış; iki yıl süren ilk devrede öğrencilerin alanla ilgili genel bilgilerinin tamamlanması ve geliştirilmesine yönelik dersler yer alırken ikinci devrede ise ihtisas derslerine ağırlık verilmiştir.²⁴⁶

Cumhuriyet Dönemi'nde açılan bu ilk İlahiyat fakültesi, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek ve din öğretimi için gerekli olan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Fakat bu fakülteyi, 1924-1931 yılları arasında bitiren 56 öğrenciye öğretmen olma imkanı tanınmadığı gibi Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki kadrolara fakülte mezunu olarak değil, daha alt statüye sahip memurlar olarak atanmalarına izin verilmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen yaklaşık dokuz yıl faaliyet gösteren İlahiyat fakültesi, sahip olduğu öğretim kadrosu ile ülkenin her açıdan kalkınmasına katkıda bulunmaya çalışmış, aynı zamanda bilim dünyası tarafından da takdir edilen çok değerli yazıları ve makaleleri ihtiva eden, 125 sayıdan oluşan "İlahiyat Fakültesi Mecmuası"nı da çıkarmayı başarmıştır.²⁴⁷ Ancak

²⁴⁶ Hamit Er, İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları, İstanbul, İslam Medeniyeti Vakfı, Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, 1993, 12 vd.

²⁴⁷ Recai Doğan, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", Cumhuriyetin 75.Yılında Türkiye'de; Din Eğitimi ve Öğretimi, Yayına Hazırlayanlar: Fahri Unan ve Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999, s.260-268.

ilerleyen yıllarda İmam Hatip mekteplerinin kapanması ve okullardan din derslerinin kaldırılması neticesinde, 1933 yılına kadar eğitim faaliyetlerini sürdürebilen İlahiyat fakültesi; yöneltilen eleştiriler, ilgisizlik, mezunlarına vadedilen imkanların sunulmaması gibi çeşitli nedenlerle, beklentileri tam olarak gerçekleştirilemeden, çıkartılan “Üniversite Reformu (1933)” ile kapatılmış ve Edebiyat Fakültesi’ne bağlı “İslam Tetkikleri Enstitüsü”ne dönüştürülmüştür. Dolayısı ile bu tarihten sonra, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin (1949) açılacağı zamana kadar ülkede, yüksek din eğitimi yapan bir kurum kalmamıştır. Bu durumda, 1933 ile 1949 yılları arasında, yüksek din eğitimi almış öğretmen ve toplumun ihtiyaç duyduğu din görevlisi de yetiştirilememiştir.²⁴⁸

Din eğitiminin yapılamadığı bu yıllarda toplumsal rahatsızlıklar iyice artmış, cahil ve bağınaz insanların bu boşluktan istifade ederek dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma teşebbüsleri yüzünden huzursuzluklar giderek artmaya başlamıştır. Bu olumsuz tabloyu gören ve bunun için çareler üretmek isteyen milletvekilleri, mecliste zaman zaman konu hakkında konuşmalar yapmışlar, çözüm bulmak için gayret göstermişlerdir. Mecliste yaşanan bu uzun tartışma ve görüşmeler neticesinde, halkın istekleri de dikkate alınarak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ilgili maddesinin (4. madde) uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır.²⁴⁹

Mecliste görüşülen 5424 sayılı kanun, 4 Haziran 1949 tarihinde yapılan oturumda kabul edilerek²⁵⁰, Ankara Üniversitesi’ne bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve 1949-1950 eğitim öğretim yılında açılmıştır. Yeni açılan fakültenin ilk yıllardaki ders programı şu şekildedir:²⁵¹

²⁴⁸ Halit Ev, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.273.

²⁴⁹ Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, 2016, s.129.

²⁵⁰ Resmi Gazete, Tarih: 10.06.1949.

²⁵¹ Halit Ev, Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2003, s.252.

Tablo 8.

DERSLER	SINIFLAR	
	I.YIL	II.YIL
Arapça	6	6
Farsça	2	-
Yabancı Dil	4	6
Sosyoloji	2	-
Mantık ve İlimler Felsefesi	4	2
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	4	3
İslam Sanatı Tarihi	2	2
Hadise Giriş	2	1
Psikoloji ve Din Felsefesi	-	2
İslam İlimleri Tarihi	-	1
Toplam	26	23

Tabloda görüldüğü üzere, 1949-1950 öğretim yılında açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ders programında, birinci yıl 4 saat Mantık ve İlimler Felsefesi, 2 saat Sosyoloji yer alırken, ikinci yıl 2 saat Mantık ve İlimler Felsefesi ve 2 saat Psikoloji ve Din Felsefesi dersleri okutulmuştur. Bu durum bize, İlahiyat Fakültesi'nin kuruluş amaçlarından olan “din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak”²⁵² maksadına binaen memleketimizde ‘din adamı’ yetiştirmek ve dini konuların ilmi esaslar çerçevesinde anlaşılmasına katkı sağlayacak bir düşünce dünyasının oluşturulmak istendiğini göstermektedir.

Fakat, İlahiyat Fakültesi'nin bu ilk yıllarında, yeterli sayıda öğretim üyesi bulunamadığı için programda yer alan bir çok ders, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde

²⁵² İsmet Parmaksızoğlu, Türkiye’de Din Eğitimi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1966, s.29.

okutulmuştur.²⁵³ Öğretim üyesi eksikliğini Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluşturduğu komisyon, raporunda şu şekilde dile getirmektedir: “İlahiyat Fakültesi, kuruluşundan beklenen bu ideal fonksiyonunu gerçekleştirebilme yolunda çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bunların başında öğretim üyesi sıkıntısı gelmiştir. Hakikaten fakülte eksik bir öğretim üyesi kadrosu ile çalışmaya başlamış, bu eksiklik uzun yıllar boyunca bir türlü giderilememiştir.”²⁵⁴ Bu eksikliklere rağmen ilerleyen yıllarda İlahiyat Fakültesi'nin hem ders programı hem de öğretim elemanı bakımından olumlu gelişme gösterdiği ifade edilebilir. 1953 yılında ilk mezunlarını veren İlahiyat Fakültesi'nin 1953-1954 ile 1955-1956 öğretim yıllarındaki programlarında bazı değişiklikler olmuştur. İlgili ders programları aşağıdaki tablolarda şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 9.

İlahiyat Fakültesi 1953-1954 Öğretim Yılı Programı²⁵⁵				
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saati			
	1	2	3	4
Arapça	8	6	4	6
Farsça	4	2	-	-
Batı Dili	3	3	2	2
Klasik Dini Türkçe Metinler	3	2	-	-
Kur'an ve İslam Dini Esasları	2	2	-	-
İslam Tarihi	2	2	2	2
Din Psikolojisi	-	1	2	-
Din Sosyolojisi	-	3	-	-
Felsefe ve Mantık	-	1	3	-
Tefsir	-	-	2	4
Hadis	-	-	2	4

²⁵³ Musa Çadırıcı&Azmi Süslü, Ankara Üniv. Gelişim Tarihi, Ankara Üniv.Rektörlüğü Yayınları, Yayın No:82, Ankara, 1982, s.339.

²⁵⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu, Ankara, 1961, s.18.

²⁵⁵ İlahiyat Fakültesi Albümü, Ankara, 1961:15.

Tablo 9. Devam

İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	2	4
Kelam	-	-	2	-
İslam Felsefesi	-	-	2	2
Dinler Tarihi	-	-	2	2
İslam Hukuku	-	-	2	-
İslam Sanatlar Tarihi	-	-	2	2
Tezyini Sanatlar ve Paleografi	-	-	1	-
Pedagoji	-	-	-	2
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	2
Türk İslam Tezyini Sanatları	-	-	-	1
İnkılap Tarihi	-	-	-	2

Tablo 10.

İlahiyat Fakültesi 1955-1956 Öğretim Yılı Programı²⁵⁶				
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saati			
	1	2	3	4
Kur'an ve İslam Dini Esasları	2	2	-	-
İslam Tarihi	2	2	-	-
Klasik Dini Türkçe Metinler	2	2	-	-
Din Psikolojisi	-	1	2	-
Din Sosyolojisi	-	3	-	-
Felsefe ve Mantık	-	1	2	-
Tefsir	-	-	2	4
Hadis	-	-	2	4
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	-	-	2	2

²⁵⁶ A. Erdem, Ankara'daki Yüksek Okullar ve Fakülteler, Ankara.

Tablo 10. Devam

İslam Hukuku	-	-	2	-
Dinler Tarihi	-	-	2	2
Kelam	-	-	2	-
Paleografi	-	-	1	1
İslam Felsefesi ve Filozofları	-	-	-	2
İslam Sanatları Tarihi	-	-	-	2
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	1
Terbiye ve Öğretim Esasları	-	-	-	1
İnkılap Tarihi	-	-	-	2
Arapça	8	6	4	4
Farsça	4	2	-	-
Yabancı Dil	5	5	-	-

İlahiyat Fakültesi'nde uygulanan 1953-1954 öğretim yılı programı ile 1955-1956 öğretim yılı programlarını karşılaştırdığımızda; ilk programda olmayan bazı derslerin okutulmaya başladığını görmekteyiz. Örneğin, programa “Kur'an ve İslam Dini Esasları” dersi eklenmiş, 1. ve 2. sınıfta iki saat olarak okutulması öngörülmüştür. Felsefe grubu dersleri (Psikoloji, Sosyoloji, Mantık) açısından bu iki programın, ders saatlerindeki küçük birkaç değişikliğin dışında birbirine benzediği söylenebilir. Bu iki programda da; Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Felsefe ve Mantık, İslam Felsefesi dersleri okutulmuştur. Farklı olarak 1953-1954 öğretim yılı programında 4'er saat okutulan Felsefe ve Mantık ve İslam Felsefesi dersleri, 1955-1956 öğretim yılı programlarında Felsefe ve Mantık dersi için 3 saat, İslam Felsefesi dersi içinde 2 saat olacak şekilde planlanmıştır. Ayrıca İslam Felsefesi dersi , İslam Felsefesi ve Filozofları olarak değiştirilmiştir.

1966-1967 öğretim yılına gelindiğinde İlahiyat Fakültesi'nin programında birkaç düzenleme daha gerçekleştirilmiş, bazı derslerin okutulduğu sınıflarda ve saatlerde değişiklik yapılmış, yeni dersler programa dahil olmuştur. Aşağıdaki tabloda dersler, okutuldukları sınıf ve saatler şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 11.

İlahiyat Fakültesi 1966-1967 Öğretim Yılı Programı²⁵⁷				
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saati			
	1	2	3	4
Kur'an ve İslam Dini Esasları	2	2	-	-
İslam Tarihi	2	2	2	2
Klasik Dini Türkçe Metinler	2	2	-	-
Mantık	1	-	-	-
Dinler Tarihi	2	-	-	-
Arapça	8	6	4	4
Farsça	4	2	-	-
Batı Dili	3	3	2	2
İlkçağ Felsefesi	-	2	-	-
Din Psikolojisi	-	1	-	-
Din Sosyolojisi	-	2	-	-
Tefsir	-	2	-	-
Hadis	-	-	2	4
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	-	-	2	4
Kelam	-	-	2	-
İslam Felsefesi ve Filozofları	-	-	2	2
Yeni Zamanlar Felsefesi Tarihi	-	-	1	-
İslam Hukuku	-	-	2	-
İslam Sanatları Tarihi	-	-	1	2
Pedagoji	-	-	1	1
Sistemik Felsefe	-	-	-	1
İnkılap Tarihi	-	-	-	2

²⁵⁷ İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1967, s.10-11.

Daha önceki ders programları göz önüne alındığında, 1966-1967 öğretim yılı programında felsefe dersi açısından şu değişiklikler yapılmıştır: Daha önce programda olmayan Sistematik Felsefe (1 saat), İlkçağ Felsefesi (2 saat) ve Yeni Zamanlar Felsefesi Tarihi (1 saat) ismini taşıyan üç yeni ders eklenmiş, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Mantık derslerinin saatleri düşürülmüş, ayrıca İslam Felsefesi ve Filozofları dersinin saati 4'e yükseltilmiştir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurulduğu 1949 yılından bu yana, ders programlarında birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak 1972 yılında, geçmişte yapılan değişikliklere kıyasla köklü sayılabilecek bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu tarihe kadar, İlahiyat fakültesinin 4 yıl olan öğrenim süresi, 1972-1973 öğretim yılı itibari ile 5 yıla çıkarılmıştır. 5 yıl olan öğrenim süresinin ilk üç yılında Arapça, bir batı dili ve genel ilahiyat eğitimine ağırlık verilirken; son iki yıl ilahiyat bünyesinde iki bölüm oluşturularak (Tefsir ve Hadis Bölümü- Kalam ve İslam Felsefesi Bölümü) ihtisaslaşmaya önem verilmiştir.

Tablo 12.

İlahiyat Fakültesi 1972-1973 Öğretim Yılı Programı ²⁵⁸							
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/ Saat			Tefsir ve Hadis Bölümü		Kalam ve İslam Felsefesi Bölümü	
	1	2	3	4	5	4	5
Kur'an	2	1	-	-	-	-	-
İslam Dini Esasları	2	-	-	-	-	-	-
Felsefeye Giriş	2	-	-	-	-	-	-
Arapça	8	6	4	4	4	4	4
Batı Dili	4	4	4	-	-	-	-
İslam Tarihi	-	2	2	-	-	-	-
Felsefe Tarihi	-	2	-	-	-	2	-
Mantık	-	2	-	-	-	-	-

²⁵⁸ Resmi Gazete, 02.06.1972 Tarih ve 14203 Sayılı.

Tablo 12. Devam

Türk İslam Edebiyatı	-	2	2	-	-	-	-
Din Sosyolojisi	-	2	-	-	-	-	-
Din Psikolojisi	-	1	1	-	-	-	-
Farsça	-	4	-	-	-	-	-
Tefsir	-	-	2	4	4	2	2
Hadis	-	-	2	4	4	3	-
İslam Hukuku	-	-	2	2	3	-	2
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	2	2	-	3	-
Dinler Tarihi	-	-	2	2	-	2	-
Sistemik Felsefe	-	-	2	-	-	-	-
Türk İslam Sanatları Tarihi	-	-	1	2	-	2	-
İslam Felsefe ve Filozofları	-	-	-	2	-	3	3
Kelam	-	-	-	2	2	3	4
İslam Kurumları Tarihi	-	-	-	2	-	2	-
Dini Türk Musikisi	-	-	-	-	2	-	2
Pedagoji	-	-	-	-	2	-	2
Türk Devrim Tarihi	-	-	-	-	2	-	2
Bilimler Tarihi	-	-	-	-	2	-	2
Din Felsefesi	-	-	-	-	-	-	2
Felsefe Tarihi	-	-	-	-	-	2	-

Programdaki felsefe grubu derslerini incelediğimizde; birinci sınıfta 2 saat Felsefeye Giriş, ikinci sınıfta 2 saat ve dördüncü sınıfın Kelam-İslam Felsefesi bölümünde 2 saat Felsefe Tarihi, ikinci sınıfta 2 saat Mantık, 2 saat Din Sosyolojisi ve 1 saat Din Psikolojisi, üçüncü sınıfta yine 1 saat Din Psikolojisi ve 2 saat Sistemik Felsefe dersinin okutulduğunu görmekteyiz. İslam Felsefesi ve Filozofları dersi dördüncü ve beşinci sınıfların Kelam-İslam Felsefesi bölümlerinde 3'er saat okutulurken, aynı ders Tefsir ve Hadis bölümünde sadece dördüncü sınıfta 2 saat olarak yer almıştır. Din Felsefesi dersi, sadece beşinci sınıfta Kelam-İslam Felsefesi

bölümünde okutulurken aynı şekilde Felsefe Tarihi dersi de dördüncü sınıfta sadece Kelam-İslam Felsefesi bölümünde yer almıştır.

1972’de yapılan bu İlahiyat programı üzerinde, ilerleyen yıllarda da (1975-1976 ile 1980-1981) bazı değişiklikler yapılmış, fakat bu değişiklikler büyük çapta olmamıştır. Sadece derslerin saatlerinde azaltma veya artırma yapılmış, bazı derslerin okutulduğu sınıflar değiştirilmiştir. Dolayısıyla 1972’de İlahiyat fakültesindeki programın, genel hatları ile 1982 yılına kadar uygulandığı söylenebilir. Aşağıdaki tablolarda 1975-1976 ile 1980-1981 öğretim yıllarında İlahiyat fakültesinde okutulan dersler, okutuldukları yıl ve saatleri bazında ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Tablo 13.

İlahiyat Fakültesi 1975-1976 Öğretim Yılı Programı ²⁵⁹							
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/ Saat			Tefsir ve Hadis Bölümü		Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü	
	1	2	3	4	5	4	5
Kur’an	2	1	-	-	-	-	-
İslam Dini Esasları	2	-	-	-	-	-	-
Felsefeye Giriş	-	2	-	-	-	-	-
Arapça	6	6	4	4	4	4	4
İslam Tarihi	-	2	2	-	-	-	-
Felsefe Tarihi	-	2	-	-	-	2	-
Mantık	-	2	-	-	-	-	-
Türk İslam Edebiyatı	-	2	2	-	-	-	-
Din Sosyolojisi	-	2	-	-	-	-	-
Din Psikolojisi	-	1	1	-	-	-	-
Farsça	-	4	-	-	-	-	-
Tefsir	-	-	3	4	4	2	2

²⁵⁹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1976, s.5-6.

Tablo 13. Devam

Hadis	-	-	2	4	4	3	-
İslam Hukuku	-	-	2	2	3	-	2
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	2	2	-	2	-
Dinler Tarihi	-	-	2	2	-	2	-
Sistemantik Felsefe	-	-	2	-	-	-	-
Türk İslam Sanatları Tarihi	-	-	-	1	2	1	2
İslam Felsefe ve Filozofları	-	-	-	1	-	3	-
Kelam	-	-	-	2	2	3	4
İslam Kurumları Tarihi	-	-	-	2	-	2	-
Dini Türk Musikisi	-	2	-	-	-	-	-
Epigrafi	-	-	-	-	2	-	-
Türk Devrim Tarihi	2	-	-	-	-	-	-
Bilimler Tarihi	-	-	-	-	2	-	2
Din Felsefesi	-	-	-	-	-	-	2
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	1	-	-	3
Türkçe-Kompozisyon	2	-	-	-	-	-	-

*Batı Dili 3.sınıfta her biri dörder saatlik A,B,C kurları şeklinde okutulmaktadır.

Tablo 14.

İlahiyat Fakültesi 1980-1981 Öğretim Yılı Programı ²⁶⁰							
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/ Saat			Tefsir ve Hadis Bölümü		Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü	
	1	2	3	4	5	4	5
Felsefeye Giriş	-	2	-	-	-	-	-
İslam Tarihi	-	2	2	-	-	-	-

²⁶⁰ Musa Çadırcı&Azmi Süslü, Ankara Üniv. Gelişim Tarihi, Ankara Üniv.Rektörlüğü Yayınları, Yayın No.82, Ankara, 1982, s.344-63.

Tablo 14. Devam

Felsefe Tarihi	-	2	-	-	-	2	-
Mantık	-	2	-	-	-	-	-
Türk İslam Edebiyatı	-	2	2	-	-	-	-
Din Sosyolojisi	-	2	-	-	-	-	-
Din Psikolojisi	-	1	2	-	-	-	-
Tefsir	-	-	3	4	4	2	2
Hadis	-	-	2	4	4	3	-
İslam Hukuku	-	-	2	2	3	-	2
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	2	2	-	3	-
Dinler Tarihi	-	-	2	2	-	2	-
Sistemantik Felsefe	-	-	2	-	-	-	-
Türk İslam Sanatları Tarihi	-	-	-	1	1	-	1
İslam Felsefesi ve Filozofları	-	-	-	1	-	3	-
Kelam	-	-	-	2	2	3	4
İslam Kurumları Tarihi	-	-	-	2	-	2	-
Dini Türk Musikisi	-	2	-	-	-	-	-
Epigrafi	-	-	-	-	1	-	1
Din Felsefesi	-	-	-	-	-	-	2
Din Eğitimi	-	-	-	-	2	-	2
Türkçe-Kompozisyon	2	1	-	-	-	-	-
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	1	-	-	3

*Pedagojik Formasyon Dersleri bu programların dışındadır.

Yukarıda görüldüğü üzere 1972 ile 1982 yılları arasında İlahiyat fakültesi programında okutulan Felsefe grubu derslerinde, çok büyük bir değişiklik yapılmamış, okutulan dersler (Felsefeye Giriş, Felsefe Tarihi, Mantık, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Sistemantik Felsefe, İslam Felsefesi ve Filozofları ve Din

Felsefesi) bu süreçte ders saatlerinde yapılan birkaç küçük düzenlemenin dışında genel olarak programdaki yerini korumuştur.

Ülkemizin eğitim sisteminde yer alan bütün yüksek din öğretimi kurumları (1959'da açılmaya başlayan Yüksek İslam Enstitüleri, 1971'de kurulan İslami İlimler Fakültesi), 1982 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun ilgili maddesi gereğince İlahiyat fakültelerine dönüştürülmüş ve kuruldukları ilde faaliyet gösteren üniversitelere bağlanmışlardır. Ankara'da kurulan (1949) İlahiyat Fakültesi ise yine Ankara Üniversitesi'ne bağlı kalmış, ancak eğitim süresi bir yıl Arapça ve Kur'an-ı Kerim ağırlıklı hazırlık sınıfı eklenmek suretiyle beş yıla çıkarılmıştır. Aynı zamanda Kelam-İslam Felsefesi, Tefsir-Hadis, İslam Medeniyeti ve Din Bilimleri Bölümü şeklinde alt bilim dallarına ayrılmıştır. Programa üç hafta süren öğretmenlik uygulaması ile seçmeli dersler de eklenmiştir.

Yapılan bu düzenlemelere ek olarak, hem genel lise hem de meslek lisesi mezunları üniversite giriş sınavından aldıkları puanlara göre, tercihleri esas alınarak "merkezi yerleştirme" sistemiyle İlahiyat fakültelerine girmeye başlamışlardır. Aynı zamanda Arapça ve Kur'an-ı Kerim ağırlıklı hazırlık sınıfından muaf olmak isteyen öğrencilere, dönem başında muafiyet sınav hakkı tanınmış; bu sınavda başarılı olanlara birinci sınıftan başlama imkanı verilmiştir. Aşağıdaki tabloda 1983-1984 öğretim yılında İlahiyat fakültesinde uygulanan ders programı verilmiştir.

Tablo 15.

İlahiyat Fakültesi 1983-1984 Öğretim Yılı Programı ²⁶¹										
Dersler	Hazırlık		Yarıyılar							
	I	II	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Arapça	20	20	6	4	4	4	-	-	-	-
Yabancı Dil			6	6	4	4	4	4	2	2
Türk Dili			1	1	1	1	1	1	1	1
Atatürk İlke ve İnkı.			1	1	1	1	1	1	1	1
Bed.Eğt.veGüzel Sa.			1	1	1	1	1	1	1	1
Kur'an-ı Kerim	5	5	4	4	-	-	-	-	-	-
İslam Dini Esasları			4	-	-	-	-	-	-	-
Tefsir Usulü			-	3	-	-	-	-	-	-
Hadis Usulü			-	3	-	-	-	-	-	-
Tefsir			-	-	5	4	4	-	-	-
Hadis			-	-	5	4	4	-	-	-
İslam Hukuku Usulü			-	-	-	-	2	-	-	-
İslam Hukuku			-	-	-	-	5	6	-	-
İslam MezhepleriTa.			-	-	-	-	-	-	6	-
Kelam			-	-	-	-	-	-	7	5
Tasavvuf			-	-	-	-	-	-	-	5
İslam Felsefesi Tari.			-	-	-	-	-	-	-	5
İslam Tarihi			4	4	3	-	-	-	-	-
İslam Kurumları Ta.			-	-	-	3	-	-	-	-
Türk-İslam Edebi.			-	-	-	3	-	-	-	-
Türk-İslam Sanat.T.			-	-	-	-	3	-	-	-
Dinler Tarihi			-	-	-	-	-	4	-	-

²⁶¹ Halit Ev, Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme, Tıbyan Yay., İzmir 2003, s.261.

Tablo 15. Devam

Din Sosyolojisi			-	-	-	-	-	4	-	-
Din Psikolojisi			-	-	-	-	-	4	-	-
Din Eğitimi			-	-	-	-	-	-	6	-
Din Felsefesi			-	-	-	-	-	-	-	4
Mantık			-	-	3	-	-	-	-	-
İlkçağ Fel.Tarihi			-	-	-	-	-	-	3	-
Yeniçağ Fel.Tarihi			-	-	-	-	-	-	-	3
Seçme.Ders(Musiki- Pleo.Farsça			-	-	-	2	-	-	-	-
Araştırma Tek.			-	-	-	-	2	-	-	-
Eğitime Giriş			3	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim Sosyolojisi			-	3	-	-	-	-	-	-
Eğitim Psikolojisi			-	-	3	-	-	-	-	-
Eğt.Prog.veÖğr.Yön			-	-	-	3	-	-	-	-
Eğt.Ölçme ve Değer			-	-	-	-	3	-	-	-
Eğitim Teknolojisi			-	-	-	-	-	3	-	-
Rehberlik			-	-	-	-	-	3	-	-
DKAB Özel.Öğr.Yö			-	-	-	-	-	-	3	-
Eğitim Yönetimi			-	-	-	-	-	-	-	3
Uygulama			-	-	-	-	-	-	-	Üç hafta

1983-1984 öğretim yılından itibaren uygulanan bu ders programında, Arapça ve Kur'an-ı Kerim ağırlıklı hazırlık sınıfı ile beraber yaklaşık 40 farklı ders bulunmaktadır. Diğer fakülteler ile karşılaştırıldığında, İlahiyat fakültesi programının öğrenciler açısından çok ağır, yoğun ve yorucu olduğu söylenebilir.

Programda yer alan felsefe grubu derslere baktığımızda; son sınıfta 5 saat İslam Felsefesi Tarihi dersi, 4 saat Din Felsefesi, 3 saat Yeniçağ Felsefe Tarihi ile İlkçağ Felsefesi Tarihi derslerinin yer aldığını görmekteyiz. Üçüncü sınıfta 4'er saat

okutulan Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi derslerine ilave olarak, ikinci sınıfta 3 saat Mantık dersi okutulmuştur. Ayrıca öğrencilerin; pedagojik formasyon dersleri altında birinci sınıfta 3 saat Eğitim Sosyolojisi ve ikinci sınıfta 3 saat Eğitim Psikolojisi derslerini de almaları planlanmıştır.

1980-1981 öğretim yılı programında toplam 20 saat olan felsefe grubu ders sayısının, 1983-1984 öğretim yılında hazırlanan İlahiyat ders programında, pedagojik formasyon içinde yer alan Eğitim Psikolojisi ve Eğitim Sosyolojisi derslerinin de eklenmesi ile 32 saate kadar yükseldiği görülmektedir. Bu durum, İlahiyat fakültelerinde yapılmakta olan felsefe eğitiminin niteliği açısından, olumlu bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

1991-1992 öğretim yılına gelindiğinde İlahiyat fakültelerinin bölümlerinde değişiklik yapılmış; Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları olarak üç bölüm açılmış, bununla birlikte seçmeli derslerin sayısı da arttırılmıştır. Önceki programda üç hafta olan öğretmenlik uygulamasının süresi, yeni yapılan düzenleme ile bir aya çıkartılmıştır. Programda yer alan felsefe grubu derslerin toplamı 31 saattir. Bu dersler; birinci sınıfta 3 saat Mantık, ikinci sınıfta 3 saat Eğitim Psikolojisi ve 2 saat Eğitim Sosyolojisi, üçüncü sınıfta 4 saat Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi, son sınıfta ise 5 saat İslam Felsefesi Tarihi, 4 saat Din Felsefesi, 3 saat İlkçağ Felsefesi Tarihi ve Yeniçağ Felsefesi Tarihi'dir.²⁶² Daha önceki programla birlikte değerlendirildiğinde, 1991-1992 öğretim programındaki felsefe derslerinin ağırlığı genel olarak aynı seviyede kalmış, önemli bir değişiklik olmamıştır.

1998-1999 öğretim yılında İlahiyat fakültelerinden hazırlık sınıfı kaldırılmış, öğrenim süresi 4 yıl olarak yeniden düzenlenmiştir. Aynı zamanda “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı” ile “İlahiyat Lisans Programı” olmak üzere iki farklı alan oluşturulmuştur. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı” sadece İlköğretim okullarına Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni yetiştirmek için açılmış; “İlahiyat Lisans Programı”nda ise yalnız İlahiyat eğitimi verilmesi hedeflenmiştir. Ancak “İlahiyat Lisans Programı”ndan mezun

²⁶² Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, 2016, s.213.

olanların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İhl meslek dersi öğretmeni olabilmeleri için Ankara Üniversitesi'nden üç yarıyıl süren tezsiz yüksek lisans programı kapsamında pedagojik formasyon (öğretmenlik meslek bilgisi dersleri) almaları kararlaştırılmıştır.²⁶³

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nda yer alan felsefe grubu dersleri olarak; birinci sınıfta 2 saat Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi, ikinci sınıfta 2 saat Felsefe Tarihi, üçüncü sınıfta 2 saat İslam Felsefesi, Sosyal Psikoloji (seçmeli) ve Mantık (seçmeli), son sınıfta 2 saat Din Felsefesi, Ahlak Felsefesi ve Çocuk-Ergen Psikolojisi dersleri yer almaktaydı. İlahiyat Lisans Programı'nda ise; ilk sınıfta 2 saat Psikolojiye Giriş ve Sosyolojiye Giriş, ikinci sınıfta 2 saat İlkçağ Felsefesi Tarihi, Din Psikolojisi, Mantık, İslam Felsefesi Tarihi, Din Psikolojisi, üçüncü sınıfta 2 saat Tasavvuf Tarihi ve Felsefesi, Yeniçağ Felsefesi, Tarih Felsefesi (seçmeli), dördüncü sınıfta 2 saat Din Felsefesi I, Din Felsefesi II, İslam Ahlak Felsefesi, Günümüz Felsefi Akımları (seçmeli), Din Felsefesinin Problemleri (seçmeli), Ahlak Felsefesi (seçmeli) dersleri okutulmuştur.²⁶⁴ 1998-1999 öğretim yılında uygulanmaya başlayan bu iki program, okutulan felsefe dersleri açısından karşılaştırıldığında seçmeli dersler hariç İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nda toplam 14 saat felsefe grubu ders yer alırken, İlahiyat Lisans Programı'nda ise seçmeli dersler hariç 24 saat felsefe grubu ders okutulmuştur. Bu durum bize, İlahiyat Lisans Programı'nda okutulan felsefe grubu derslerin oranının, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nda yer alan felsefe derslerinden yaklaşık iki kat daha fazla olduğunu göstermektedir.

İlahiyat fakültesi bünyesinde kurulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, 2006 yılında eğitim fakültelerine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü olarak aktarılmış ve bu tarihe kadar sadece Ankara Üniversitesi'nde yapılabilen tezsiz yüksek lisans programı (pedagojik formasyon için) diğer bazı üniversiteler tarafından da açılmıştır. Fakat 2009 tarihinde, YÖK'ün aldığı karar doğrultusunda bu uygulama kaldırılmış ve iki yarı yılda alınan bir

²⁶³ Halit Ev, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi", Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.284.

²⁶⁴ Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, 2016, s.254-258.

sertifika programı haline getirilmiştir. Son olarak, 10 Mayıs 2012 tarihinde YÖK Genel Kurulu'nun aldığı karar ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, eğitim fakültelerinden alınarak tekrar İlahiyat fakültesine bağlanmış, ama daha sonraki süreçte bu bölüme öğrenci alımının durdurulması istenmiştir.²⁶⁵ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nda okutulan felsefe derslerinin sayısında ve saatlerinde, açıldığı 1998-1999 öğretim yılından, öğrenci alımının durdurulduğu 2012'ye gelene kadar çok ciddi bir değişiklik olmamış, genel olarak bu dersler program içindeki ağırlıklarını korumuşlardır. Aynı durum İlahiyat Lisans Programı içinde geçerli olmuş, felsefe grubu derslerinin saatleri ve çeşitliliği açısından ciddi bir değişim yaşanmamıştır.

İlahiyat Lisans Programı ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nın, 2014-2015 öğretim yılı ders programları incelendiğinde, felsefe dersleri açısından pek fazla bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Lisans programında yine, seçmeli dersler hariç 24 saat felsefe dersi yer alırken, İlköğretim DİKAB Öğretmenliği programında yaklaşık 17 saat felsefe grubu dersi okutulmuştur.²⁶⁶

Son olarak 2015-2016 öğretim yılında İlahiyat fakültelerinde uygulanan ders programına baktığımızda felsefe grubu dersleri olarak; ikinci sınıfta 3 saat İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, 2 saat Mantık, üçüncü sınıfta 3 saat Felsefe Tarihi I ve II, dördüncü sınıfta 3 saat İslam Felsefesi Tarihi I-II, Din Felsefesi I-II dersleri yer almaktadır.²⁶⁷

2.4.2. YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜLERİNDE FELSEFE DERSLERİ

Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak 1949 yılında açılan İlahiyat fakültesi ile, 1933 yılından bu yana yapılamayan din eğitim ve öğretimi, tekrar örgün eğitim kurumlarında yer almaya başlamış, daha sonraki dönemde kurulan (1951) ve sayıları gittikçe artan İmam Hatip okulları ile hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak bu

²⁶⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Grafiker Yayınları, 2017, s.184.

²⁶⁶ Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, 2016, s.395-400.

²⁶⁷ Aydın, a.g.e., s.552-555.

durum beraberinde, açılan ve sayıları hızla artan eğitim kurumlarının öğretmen ihtiyacını gündeme getirmiş, aynı zamanda İmam Hatip okullarından mezun olan öğrencilerin yüksek öğrenim taleplerinin karşılanması sorununu doğurmuştur. Tüm bu ihtiyaçları karşılamak amacı ile TBMM'nin çıkardığı 7344 sayılı ve 12.06.1959 tarihli kanunla, “İslam dininin esaslarına sadık kalarak müspet ilmin ışığında İslami ilimleri ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek, İmam Hatip okulları ile diğer ilk ve ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek ve din dersi öğretmenlerinin gelişmelerine yardım etmek” hedefi ile, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yüksek din öğretimi kurumu olarak İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü kurulmuştur. Yeni kurulan bu yüksek din eğitimi kurumunun ayrıca, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyaç duyduğu din görevlilerini yetiştirmek, İslami ilimler alanında araştırmalar yaparak sonuçları ilim dünyasına sunmak”ta amaçları arasında yer almıştır. Bu hedefler daha sonraki yönetmelikler de açıkça ifade edilmiştir.²⁶⁸

Başlangıçta İstanbul'da açılan (1959) Yüksek İslam Enstitüleri'ne sadece İmam Hatip okulunu bitiren öğrenciler girebilmekteydi. YİE'nin ilerleyen yıllarda sayıları giderek artmıştır. 1962 yılında Konya, 1965'te Kayseri, 1966 yılında İzmir, 1969'da Erzurum, 1975'te Bursa, 1976'da Samsun ve 1980'de Yozgat'ta açılarak, ülke genelinde sayıları sekize çıkmıştır. YİE'nin, öğretime başladığı ilk yıl yapılan ders programı çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilere örnek olarak; ders çeşidi ve sayısının fazla olması, bazı derslerin konularının birbirine karışması, öğrencinin araştırma ve incelemeden ziyade ezberciliğe itilmesi, öğretmenlik ve “din adamlığı” formasyonu için verilen eğitimin yetersiz olması vb. gösterilebilir.²⁶⁹

²⁶⁸ Halit Ev, “Yüksek Öğretimde Din Eğitimi”, Ed. Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.276.

²⁶⁹ İslami İlimler Akademileri, Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Federasyonu Yay., İstanbul, 1968, s.19.

Tablo 16.

Yüksek İslam Enstitüsü 1959-1960 Öğretim Yılı Programı²⁷⁰				
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saati			
	1	2	3	4
Arap Dili ve Edebiyatı	6	5	4	4
Kur'an-ı Kerim	5	4	1	1
Vücut İlmi	-	-	-	1
Belagat-i Kur'aniyye	-	-	-	1
Tefsir	-	1	2	2
Hadis	-	1	2	2
Tevhid İlmi	1	1	-	-
Kelam	1	-	-	-
İslam Hukuku	-	-	1	1
Fıkıh ve Fıkıh Usulu	-	-	-	1
İslam Dini ve Mezhepler Tarihi	-	1	1	-
Tasavvuf Tarihi	-	2	1	1
Ahlak	-	-	1	1
İslam Felsefesi	-	-	1	-
Muasırlık İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası	2	2	1	-
İslam Sanatları Tarihi	-	-	1	1
Siyer	1	1	-	-
İslam Türk Edebiyatı Tarihi	3	2	1	1
Mukayeseli Dinler Tarihi	1	1	1	-
Dini Psikolojisi	-	-	1	1
Dini Pedagoji	-	-	1	1
Hitabet ve İrşat	-	-	-	1

²⁷⁰ Halit Ev, Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme, Tıbyan Yay., İzmir 2003, s.255.

Tablo 16. Devam

Mantık	-	-	1	1
Dini Musiki	-	-	-	1
İnkılap Tarihi	-	-	-	1
Yabancı Dil	4	4	4	4
Fars Dili ve Edebiyatı	2	2	1	1

YİE için hazırlanmış olan ilk programı felsefe grubu dersleri açısından dikkatli bir şekilde incelediğimizde; dört yıl süren eğitim sürecinde sadece İslam Felsefesi, Dini Psikolojisi ve Mantık derslerinin yer aldığını görmekteyiz. Bu dersler de; İslam Felsefesi 1 saat olarak üçüncü sınıfta, Dini Psikolojisi 1'er saat olarak üçüncü ve dördüncü sınıfta, son olarak Mantık dersi yine 1'er saat olarak üçüncü ve dördüncü sınıflarda okutulmuştur. Bu durum göz önüne alındığında, YİE'nin bu ilk ders programında çok çeşitli dersler bulunmasına rağmen, felsefe grubu derslerine yeteri kadar yer verilmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hazırlanmış olan bu ilk ders programı, deneme mahiyetinde kabul edilip uygulamaya konulduğu halde; tüm eksikliklerine ve ilerleyen yıllarda ortaya çıkan şikayet ve uyarılara rağmen 1972 yılına kadar geçerliliğini sürdürmüş, üzerinde ciddi bir değişiklik yapılmamıştır. Ama olması gereken, zaman geçtikçe uygulama ile ilgili verilerin neticesinde, ilk başta hazırlanan program üzerinde sürekli iyileştirmelerin yapılmasıdır.²⁷¹

1972 yılında, YİE'nin ders programında bazı değişiklikler yapılmış, alan bilgisi ile felsefe grubu derslerinin saatleri arttırılmış ve pedagojik formasyon dersleri programa dahil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda YİE'nin 1972-1973 öğretim yılındaki ders programı ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

²⁷¹ Muhammet Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, 2016, s.156.

Tablo 17.

Yüksek İslam Enstitüsü 1972-1973 Öğretim Yılı Programı²⁷²				
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saati			
	1	2	3	4
Kur'an-ı Kerim	4	4	-	-
Tefsir	-	-	3	4
Hadis	-	-	2	3
Fıkıh	-	-	3	2
Kelam ve İslam Düşüncesi	-	2	2	2
İslam ve Ahlakı	2	-	-	-
Siyer ve İslam Tarihi	3	2	-	-
İslam Mezhepler Tarihi	-	-	3	-
Tasavvuf ve Tarihi	2	2	-	-
İslami Türk Edebiyatı	3	2	2	-
Hitabet ve İrşat	-	-	-	2
Mesleki Türk Musikisi	2	1	-	-
Arap Dili ve Edebiyatı	5	5	4	4
Farsça	3	3	-	-
İslam- Türk Medeniyeti Tarihi	3	-	-	-
Din Psikolojisi	-	-	2	-
Din Sosyolojisi	-	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	2	-
Sistemik Felsefe ve Mantık	2	2	-	-
Teşkilat ve İdare	-	-	-	2
Seminer	-	2	2	1
Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması	-	-	-	2
Türk İnkılap Tarihi	-	-	-	2

²⁷² Resmi Gazete, 19.01.1972 Tarih ve 14077 Sayılı.

Tablo 17. Devam

Yabancı Dil	3	3	3	3
Pedagojik Formasyon Dersleri				
Eğitim Psikolojisi	-	2	-	-
Ruh Sağlığı ve Rehberlik	-	2	-	-
Ölçme ve Değerlendirme	-	-	2	-
Eğitim Sosyolojisi	-	-	2	-
Öğretim Bilgisi	-	-	-	2

Programda yapılan değişiklikler ile, felsefe grubu dersleri bağlamında; Din Sosyolojisi (son sınıfta 2 saat) dersi eklenmiş, aynı zamanda Mantık dersinin adı “Sistematik Felsefe ve Mantık” olarak değiştirilmiş, ders saati de 4’e çıkarılmıştır. Bununla beraber, pedagojik formasyon dersleri altında, 2 saat Eğitim Psikolojisi ve 2 saat de Eğitim Sosyolojisi dersi eklenmiştir.

YİE’lerin programı üzerinde son bir düzenleme de 1979 yılında gerçekleştirilmiştir. Buna göre, ilk iki sınıfta verilen genel bir eğitimin ardından üçüncü sınıfta öğrenciler Tefsir-Hadis bölümü, Fıkıh-Kelam bölümü ve İslam Dini Esasları bölümünden birini tercih edebiliyorlardı. 1979-1980 öğretim yılı ders programı aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 18.

Yüksek İslam Enstitüsü 1979-1980 Öğretim Yılı Programı ²⁷³								
Dersin Adı	Ortak Sınıflar		Tefsir-Hadis Bölümü		Fıkıh-Kelam Bölümü		İslam Dini ve Esasları Bölümü	
	1	2	3	4	3	4	3	4
Türkçe-Kompozisyon	2	-	-	-	-	-	-	-
Edebiyat	-	2	2	-	2	-	2	2
Osmanlıca	2	2	-	-	-	-	-	-
İslam Türk Med. Tarihi	3	-	-	-	-	-	-	-
Mantık-Felsefe	1	2	-	-	-	2	2	-
Türk Devrim Tarihi	-	-	-	2	-	2	-	2
Yabancı Dil	3	3	3	3	3	3	3	3
Seçmeli Dersler*	2	2	-	-	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim	3	3	2	2	2	2	-	-
Arap Dili ve Edebiyatı	8	7	4	4	4	4	-	-
Tefsir	-	-	5	6	2	-	2	2
Hadis	-	-	6	5	-	2	2	2
Fıkıh	-	-	-	2	5	5	-	-
Kelam	-	-	2	-	4	4	-	-
İslam Dini ve Esasları	-	-	-	-	-	-	5	6
Siyer ve İslam Tarihi	2	2	-	-	-	-	-	-
İslam Ahlakı	-	2	-	-	-	-	3	2
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	-	-	2	-	-	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	-	-	3
Tasavvuf ve İrşad	-	-	2	-	2	-	2	-

²⁷³ Tebliğler Dergisi, 19.02.1979 tarih ve 2021 sayılı.

Tablo 18. Devam

Din Psikolojisi	-	-	-	-	-	-	2	-
Din Sosyolojisi	-	-	-	-	-	-	-	2
Eğitime Giriş	2	-	-	-	-	-	-	-
Eğitim Psikolojisi	-	2	-	-	-	-	-	-
Genel Öğretim Metotları	-	-	-	3	-	3	-	3
Ölçme ve Değerlendirme	-	-	1	-	1	-	1	-
Eğitim İdareciliği	-	-	-	1	-	1	-	1
Eğitim Sosyolojisi	-	1	-	-	-	-	-	-
Araştırma Teknikleri	-	-	1	-	1	-	1	-

*Seçmeli Dersler: Mesleki Türk Musikisi, Hüsn-i Hat, Kütüphanecilik, Paleografi, Mezhepler Tarihi.

Yapılan bu son değişiklikler ile, YİE'lerde ikinci sınıftan sonra üç bölüm oluşturulmuş, fakat felsefe grubu dersleri açısından kayda değer bir gelişim yaşanmamıştır. Mantık-Felsefe dersi, birinci sınıfta 1 saat, ikinci sınıfta 2 saat, Fıkıh-Kelam bölümünün son sınıfı ve İslam Dini ve Esasları bölümünün üçüncü sınıfında 2 saat olarak okutulmuştur. Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi dersleri İslam Dini ve Esasları bölümünün üç ve dördüncü sınıflarında 2 saat olarak yer almıştır. Ayrıca programa, ikinci sınıfta 2 saat olarak Eğitim Psikolojisi ve 1 saat de Eğitim Sosyolojisi dersleri konulmuştur.

2.4.3. İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİNDE FELSEFE DERSLERİ

Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde, 12 Mart 1971 tarihinde, beş yıl eğitim süresi olan, "İslami İlimler Fakültesi" kurulmuştur. Bu fakültenin 1971-1972 öğretim yılında faaliyete başlaması ile, daha önce sadece Yüksek İslam Enstitüleri'ne girebilen İmam Hatip lisesi mezunu öğrenciler için üniversiteye giden yeni bir yol daha açılmıştır. Çünkü İmam Hatip lisesini bitiren öğrenciler artık hem YİE'yi hem de İslami İlimleri Fakültesi'ni tercih edebilmekteydiler. İslami İlimler Fakültesi, üçüncü sınıftan başlamak üzere; Kelam-İslam Felsefesi Bölümü, İslam Dil ve

Edebiyatları Bölümü, Fıkıh-İslam Hukuku Bölümü ve Tefsir-Hadis Bölümü olmak üzere dört alana ayrılmıştır. İslami İlimler Fakültesi mezunları, İmam Hatip Lisesi meslek dersi ve din dersi öğretmeni olabilmekte, ayrıca isterlerse din görevlisi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışma imkanı bulabilmekteydiler.²⁷⁴

Fakültenin açıldığı yıl hazırlanan ilk programında (1971-1972) genel kültür ağırlıklı bir ders dağılımı yapılmakla birlikte, üçüncü sınıftan itibaren oluşturulan bölümlere uygun derslerin yerleştirildiği görülmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda fakülte bünyesinde oluşturulan bölümlerin gereksiz olduğu fikri ağır basmış ve neticede 1975-1976 öğretim yılında değişiklik yapılarak bölümler önce ikiye düşürülmüş, 1977-1978 öğretim yılı ile birlikte programdan kaldırılmıştır. İslami İlimler Fakültesi'nin bu ilk hazırlanan ve sonra değişikliğe uğrayan ders programlarında felsefe grubu derslerin oranı diğer derslere göre düşük tutulmuştur.²⁷⁵

Tablo 19.

İslami İlimler Fakültesinin İlk Programı ²⁷⁶ (1971-1972 Öğretim Yılı)														
Dersler	Tefsir-Hadis Bölümü					Kelam-İslam Felsefesi Bölümü			Fıkıh-İslam Hukuku Bölümü			İslam Dil ve Edebiyatı Bölümü		
	1	2	3	4	5	3	4	5	3	4	5	3	4	5
Arapça	2	2	3	3	3	2	2	2	3	3	3	4	4	4
K.Kerim	3	3	2	2	2	2	-	-	2	2	2	2	2	2
Retorik	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsl.Dini Es.	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tefsir.ve Us.	-	-	5	5	6	2	-	-	3	-	-	2	-	-
Hadis.ve Us.	-	-	5	5	5	-	-	2	-	2	-	-	2	-
İslam Huk.	-	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-

²⁷⁴ Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği, Ankara Üniv. Basımevi, Erzurum, 1971, s.4-6.

²⁷⁵ Halit Ev, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi", Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, Ensar Yay., İstanbul, 2017, s.279.

²⁷⁶ Halit Ev, Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme, Tibyan Yay., İzmir 2003, s.258.

Tablo 19. Devam

Tevh.ve Kelam	-	-	-	-	-	5	5	5	-	-	-	-	-	-
Tasavvuf ve T.	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-
Fıkıh	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	6	-	-	-
Fıkıh Usulu	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-
Muk.İs.Hukuku	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-
İsl.Fls.ve Ke.	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
İsl.Fls.ve Tas.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
İsl.T. Edebiyatı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	5
İsl.M.veMe.Ta.	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	2	3	-	-
Paleografi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İsl.San.T.	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
İsl.Ta.ve Siyer	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dinler Tarihi	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pedagoji	-	-	-	-	2	-	-	1	-	1	1	-	-	-
MantıkveCedel	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	-
Sistem.Felsefe	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Felsefe Tarihi	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-	-	-	-
Mantık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Okkült Bilg.	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	2	-	-
Türk-Kompoz.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Türk Dil Bil.	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Osmanlıca	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Devrim Tarihi	-	-	-	-	1	3	3	3	-	-	1	-	-	1
Yabancı Dil	2	2	3	3	3	-	-	3	3	3	3	-	-	-
Farsça	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	4

Tablo 20.

İslami İlimler Fakültesi 1977-1978 Öğretim Yılı Ders Programı²⁷⁷					
Dersin Adı	Sınıflar ve Kredi/Saat				
	1	2	3	4	6
Arapça	18	6	3	3	4
Kur'an-ı Kerim	4	2	1	-	-
İslam Dini Esasları	2	-	-	-	-
Osmanlıca	2	2	-	-	-
Tefsir	-	2	3	3	3
Hadis	-	2	3	3	3
İslam Hukuku	-	2	3	3	1
Mukayeseli Medeni Hukuk	-	-	-	-	2
Kelam	-	-	2	2	2
Sistemik FelsefeMantık	-	2	-	-	-
Felsefe Tar.İslam Felsefesi	-	-	1	2	-
Din Psikolojisi	-	2	-	-	-
Din Sosyolojisi	-	2	-	-	-
İslam Tarihi	-	2	2	2	2
Farsça	-	2	-	-	-
Türk İslam Edebiyatı	-	-	2	2	-
Dinler Tarihi	-	-	2	-	-
Türk İslam Sanatları Ta.	-	-	2	-	-
Paleografi ve Epigrafi	-	-	2	-	-
Çağdaş.İsl.Ülk.İktisadi ve Siyasi Doktrinler Tar.	-	-	-	2	-
Tasavvuf Tarihi	-	-	-	2	-
İlimler Tarihi	-	-	-	2	-

²⁷⁷ Resmi Gazete, 3.11.1977 tarih ve 16102 sayılı.

Tablo 20. Devam

İslam Kuramlar Tarihi	-	-	-	-	2
Çevre Sağlığı	-	-	-	-	1
Batı Dili Mesleki Metinler	-	-	-	-	2

1971-1972 öğretim yılında hazırlanan ilk programda, felsefe grubu derslerinden; İslam Felsefesi ve Kelam, İslam Felsefesi ve Tasavvuf, Mantık ve Cedel, Felsefe Tarihi ve Sistematik Felsefe okutulmuştur. Bu derslere, ağırlıklı olarak Kelam-İslam Felsefesi Bölümünde yer verildiği görülmektedir. 1977'deki son ders programında ise yapılan değişiklik ile felsefe grubu derslerin kredilerinin iyice azaltıldığı dikkati çekmektedir.

Nihayet 1982 yılında çıkartılan 2547 sayılı kanun ile, Erzurum'da yüksek din öğretimi yapan Atatürk İslami İlimler Fakültesi, 1959 yılından sonra kurulmaya başlayan ve sayıları sekize çıkan Yüksek İslam Enstitüleri "İlahiyat Fakültesi" adı altında buldukları şehirlerdeki üniversitelere (Marmara, 9 Eylül, Selçuk, Uludağ, Eriyes, 19 Mayıs, Atatürk) bağlanmışlardır. Bununla birlikte Yozgat'ta 1980'de kurulmuş olan YİE kapatılmıştır. Açıldığı 1949 yılından beri yüksek din öğretimine devam eden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise aynı konumunu muhafaza etmiştir. Bu yapılan düzenleme ile, ülkedeki bütün yüksek eğitim kurumları üniversitelerin çatısı altında toplanmış ve böylece yıllardır süren program karışıklığına da son verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN FELSEFEYE BAKIŞI ÜZERİNE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

Bu bölümde, araştırmanın temel problemi hakkında hazırlanan “İlahiyat fakültesi öğrencilerinde felsefe grubu derslerine yönelik algı” isimli ankete, katılımcıların verdiği cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İlk olarak, katılımcıların demografik özelliklerinin (cinsiyet, öğrenim türü, sınıf durumu, anne-baba eğitim durumu, aylık aile gelir durumu) dağılımı tablolastırılarak gösterilmiş, daha sonra anket bulguları ile araştırmanın başında kurulan hipotezlerin doğruluğu ayrı ayrı test edilmiş, yorumlanmış ve tartışılmıştır. Son olarak; çalışmadan elde edilen bütün bu bulgular ışığında, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Ankete katılanlara ait demografik bilgilerin dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir. Buna göre şu verilere ulaşılmıştır:

3.1.1. CİNSİYET DURUMU DAĞILIMI

Tablo 21: Cinsiyet Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Erkek	149	26,9
	Kadın	414	73,1
	Total	563	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ankete, 149 erkek, 414’ü kadın olmak üzere toplamda 563 kişi katılmıştır. Cinsiyete göre dağılım yüzde olarak, erkeklerin oranı %26,9, kadınların oranı %73,1’dir. Dolayısıyla ankete katılanların büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır.

3.1.2. ÖĞRENİM TÜRÜNE GÖRE DAĞILIM

Tablo 22: Öğrenim Türüne Göre Dağılım

	n	%
Örgün Eğitim (lisans-dikab)	354	63%
Uzaktan Eğitim (önlisans-ilitam)	187	33%
Lisansüstü (yüksek lisans-doktora)	22	4%
Total	563	100%

Ankete katılan bireyler okuduğu veya mezun olduğu bölüm ile ilgili; örgün eğitim, uzaktan eğitim ve lisansüstü eğitim olarak üç ana sınıfa ayrılmıştır. Buna göre; ilahiyat lisans ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü örgün eğitim, ilahiyat önlisans ve ilitam bölümü uzaktan eğitim, yüksek lisans ve doktora bölümleri de lisansüstü eğitim olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan bu sınıflandırma göz önüne alınarak, katılımcıların öğrenim türüne göre dağılımı incelenmiştir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi; örgün eğitim de okuyan katılımcıların oranı %63, uzaktan eğitim alan katılımcıların oranı %33, lisansüstü eğitim gören katılımcıların oranı ise %4 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre ankete katılan 563 katılımcıdan 354'ünün örgün eğitim bölümünde olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.3. SINIF DURUMU DAĞILIMI

Tablo 23: Sınıf Dağılımı

	n	%	
Sınıf	1	21	4,0
	2	48	8,7
	3	63	11,3
	4	68	12,2
	Mezun	363	63,7
	Total	563	100,0

Sınıflara göre dağılım incelendiğinde; birinci sınıfların oranı %4, ikinci sınıfların oranı %8,7, üçüncü sınıfların oranı %11,3 olup dördüncü sınıfların oranı %12,2, mezun olanların oranı ise %63,7'dir. Dolayısıyla katılımcıların büyük bölümünün (363 kişi) mezun durumda olduğu görülmektedir.

3.1.4. ANNE-BABA EĞİTİM DURUMU DAĞILIMI

Tablo 24: Anne Eğitim Durumu

	n	%	
Anne eğitim	Okuryazar değil	143	25,5
	İlköğretim	369	64,7
	Lise	36	6,8
	Üniversite	15	3,0
	Total	563	100,0

Anne eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde annesi okur yazar olmayanların oranı %25,5, ilköğretim mezunları oranı %64,7, lise mezunu olanların oranı %6,8 olup, üniversite mezunu olanların oranı %3'tür. Ankete katılanların, anne eğitim durumu olarak büyük çoğunluğunun (369 kişi) ilköğretim mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 25: Baba Eğitim Durumu

	n	%	
Baba eğitim	Okuryazar değil	23	4,4
	İlköğretim	342	60,0
	Lise	99	17,6
	Üniversite	93	16,6
	Lisansüstü	6	1,4
	Total	563	100,0

Baba eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde babası okur yazar olmayanların oranı %4,4, ilköğretim mezunları oranı %60, lise mezunu olanların oranı %17,6 olup üniversite mezunu olanların oranı %16,6, lisansüstü mezunu olanların oranı %1,4'tür. Katılımcıların büyük çoğunluğunu baba eğitim durumu olarak, ilköğretim mezunu (342 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

3.1.5. AİLE AYLIK GELİR DURUMU DAĞILIMI

Tablo 26: Aile Aylık Gelir Dağılımı

	n	%	
Aile aylık geliri	0-1000 TL	21	4,0
	1001-3000 TL	112	19,9
	3001-5000 TL	182	32,1
	5001-7000 TL	136	24,1
	7000+	112	19,9
	Total	563	100,0

Aylık gelire göre dağılım incelendiğinde; geliri 0-1000 TL geliri olanların oranı %4, 1001-3000 TL geliri olanların oranı %19,9, 3001-5000 TL geliri olanların oranı %32,1, 5001-7000 TL geliri olanların oranı %24,1 olup geliri 7000 TL den fazla olanların oranı %19,9'dur. En yüksek oranda (182 kişi) gelir durumunun 3000 ile 5000 TL arasında olduğu, daha sonra 5000 ile 7000 TL arası (136 kişi) gelir durumuna sahip bireylerin ankete katıldığı anlaşılmıştır. Elde edilen verilere göre gelir durumu, 7000 ve üstü ile 1000 ve 3000 TL arası katılımcıların (112 kişi) eşit oranda olduğu dikkat çekmektedir.

3.2. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR

3.2.1. BİRİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Ülkemizde, cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar yaklaşık 100 yıllık tarihi olan İlahiyat fakülteleri, Türk eğitim sisteminde çok önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Bu fakültelerin kuruluşundan bu yana, müfredat programlarında yer alan felsefe derslerinin ağırlığı dönem dönem değişmekle birlikte, sürekliliğini korumuştur.

Bu çalışmadaki ilk hipotezde, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere bakışlarının olumlu olduğu ortaya konulmuştur. Hipotezi test etmek için ilk olarak ankette yer alan, felsefe derslerine olumlu bakışı belirlemeye yönelik sorulara, katılımcıların verdiği cevaplar incelenmiştir. Ankette yer alan ilgili sorulara verilen cevaplar tablo olarak aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 27.

Olumlu Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	21	3,7%	29	5,1%	86	15,0%	231	40,3%	206	36,0%
17. Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.	35	6,1%	92	16,1%	104	18,2%	198	34,6%	144	25,1%
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	20	3,5%	43	7,5%	71	12,4%	241	42,1%	198	34,6%
19. Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum.	30	5,2%	76	13,3%	167	29,1%	201	35,1%	99	17,3%
20. Felsefe grubu derslerini, dini konuların anlaşılması için gerekli görüyorum.	34	5,9%	54	9,4%	98	17,1%	232	40,5%	155	27,1%
21. İlahiyat fakültelerinde, felsefe derslerinin yer alması gerektiğine inanıyorum.	24	4,2%	47	8,2%	58	10,1%	238	41,5%	206	36,0%
22. İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim.	68	11,9%	147	25,7%	165	28,8%	92	16,1%	101	17,6%
23. Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.	36	6,3%	59	10,3%	124	21,6%	196	34,2%	158	27,6%
25. Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum.	35	6,1%	61	10,6%	65	11,3%	243	42,4%	169	29,5%
26. Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.	18	3,1%	51	8,9%	62	10,8%	245	42,8%	197	34,4%
27. Felsefe grubu dersleri ile genel kültürümüzün zenginleştiğini ve bu eğitimin mutlu bir birey olmamıza katkı sağladığını düşünüyorum.	25	4,4%	51	8,9%	95	16,6%	247	43,1%	155	27,1%
28. İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim.	48	8,4%	68	11,9%	142	24,8%	198	34,6%	117	20,4%
29. Felsefe grubu dersleri ile geleneksel dini bilgilerimi daha iyi yorumlayabiliyorum.	32	5,6%	63	11,0%	104	18,2%	236	41,2%	138	24,1%

16. soruda “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %3,7, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %5,1, emin olmayanların oranı %15, katıldığını belirtenlerin oranı %40,3, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %36’dır.

17. soruda “Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %6,1, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %16,1, emin olmayanların oranı %18,2, katıldığını belirtenlerin oranı %34,6, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %25,1’dir.

18. soruda “Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %3,5, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %7,5, emin olmayanların oranı %12,4, katıldığını belirtenlerin oranı %42,1, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %34,6’dır.

19. soruda “Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %5,2, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %13,3, emin olmayanların oranı %29,1, katıldığını belirtenlerin oranı %35,1, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %17,3’tür.

20. soruda “Felsefe grubu derslerini, dini konuların anlaşılması için gerekli görüyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %5,9, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %9,4, emin olmayanların oranı %17,1, katıldığını belirtenlerin oranı %40,5, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %27,1’dir.

21. soruda “İlahiyat fakültelerinde, felsefe derslerinin yer alması gerektiğine inanıyorum” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %4,2, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %8,2, emin olmayanların oranı %10,1, katıldığını belirtenlerin oranı %41,5, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %36’dır.

22. soruda “İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %11,9, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %25,7, emin olmayanların oranı %28,8, katıldığını belirtenlerin oranı %16,1, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %17,6’dır.

23. soruda “Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %6,3, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %10,3, emin olmayanların oranı %21,6 olup, katıldığını belirtenlerin oranı %34,2, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %27,6’dır.

25. soruda “Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %6,1, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %10,6, emin olmayanların oranı %11,3 olup, katıldığını belirtenlerin oranı %42,4, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %29,5’tir.

26. soruda “Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %3,1, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %8,9, emin olmayanların oranı %10,8, katıldığını belirtenlerin oranı %42,8, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %34,4’tür.

27. soruda “Felsefe grubu dersleri ile genel kültürümüzün zenginleştiğini ve bu eğitimin mutlu bir birey olmamıza katkı sağladığını düşünüyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %4,4, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %8,9, emin olmayanların oranı %16,6 olup, katıldığını belirtenlerin oranı %43,1, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %27,1’dir.

28. soruda “İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %8,4, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %11,9, emin olmayanların oranı %24,8, katıldığını belirtenlerin oranı %34,6, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %20,4’tür.

29. soruda “Felsefe grubu dersleri ile geleneksel dini bilgilerimi daha iyi yorumlayabiliyorum” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %5,6, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %11, emin olmayanların oranı %18,2 olup, katıldığını belirtenlerin oranı %41,2, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %24,1’dir.

İkinci aşamada ise, felsefe grubu derslere olumsuz bakışı yansıtan sorulara verilen cevaplar incelenmiş ve sonuçlar yüzdelik oran şeklinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 28.

Olumsuz Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	199	34,7%	247	43,1%	53	9,2%	42	7,3%	32	5,6%
30. Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.	158	27,6%	287	50,1%	70	12,2%	46	8,0%	12	2,1%
31. Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum.	146	25,5%	239	41,7%	62	10,8%	89	15,5%	37	6,5%
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	213	37,2%	266	46,4%	60	10,5%	24	4,2%	10	1,7%

24. soruda “İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %34,7, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %43,1, emin olmayanların oranı %9,2, katıldığını belirtenlerin oranı %7,3, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %5,6’dır.

30. soruda “Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %27,6, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %50,1, emin olmayanların oranı %12,2, katıldığını belirtenlerin oranı %8, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %2,1’dir.

31. soruda “Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %25,5, ‘katılmıyorum’ cevabı verenlerin oranı %41,7, emin olmayanların oranı %10,8 olup, katıldığını belirtenlerin oranı %15,5, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %6,5’tir.

32. soruda “Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.” ifadesi için ‘kesinlikle katılmıyorum’

cevabı verenlerin oranı %37,2, 'katılmıyorum' cevabı verenlerin oranı %46,4, emin olmayanların oranı %10,5, katıldığını belirtenlerin oranı %4,2, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı %1,7'dir.

3.2.2. İKİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Bu hipotezde; örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) eğitimi alan bireylerin felsefe grubu derslere bakışı arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Hipotezi test etmek için; felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakışa ilişkin ifadelerle katılım düzeylerinin öğrenim türüne göre ortalamaları ve bu ortalamaların arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve aşağıdaki tabloya şu şekilde yansıtılmıştır.

Tablo 29.

Olumsuz Sorular		N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	Örgün Eğitim	354	2,02	1,09	1,713	0,181
	Uzaktan Eğitim	187	2,18	1,20		
	Lisansüstü	22	1,86	0,64		
	Total	563	2,07	1,12		
30. Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.	Örgün Eğitim	354	2,05	0,95	0,240	0,787
	Uzaktan Eğitim	187	2,11	0,95		
	Lisansüstü	22	2,05	1,09		
	Total	563	2,07	0,95		
31. Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum.	Örgün Eğitim	354	2,34	1,21	0,462	0,630
	Uzaktan Eğitim	187	2,43	1,21		
	Lisansüstü	22	2,23	1,11		
	Total	563	2,37	1,21		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	Örgün Eğitim	354	1,82	0,85	2,251	0,106
	Uzaktan Eğitim	187	1,98	0,97		
	Lisansüstü	22	1,77	0,81		
	Total	563	1,87	0,89		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; felsefe grubu derslerine olumsuz bakış ile ilgili ifadelerle katılım düzeyinin öğrenim tipine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile farklı öğrenim tiplerinde öğrenim gören öğrencilerin felsefe grubu derslerine olumsuz bakış ile ilgili ifadelerle katılım düzeyi aynıdır.

Öğrencilerin felsefe grubu derslerine ilişkin olumlu bakış açıları ile ilgili ifadelere katılım düzeyi öğrenim tipine göre karşılaştırıldığında ise şu şekilde bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 30.

Olumlu Sorular		N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	Örgün Eğitim	354	4,04	0,99	1,130	0,324
	Uzaktan Eğitim	187	3,90	1,12		
	Lisansüstü	22	4,09	0,75		
	Total	563	3,99	1,03		
17. Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.	Örgün Eğitim	354	3,60	1,19	1,494	0,225
	Uzaktan Eğitim	187	3,45	1,23		
	Lisansüstü	22	3,82	1,01		
	Total	563	3,56	1,20		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	Örgün Eğitim	354	3,98	1,03	0,843	0,431
	Uzaktan Eğitim	187	3,89	1,10		
	Lisansüstü	22	4,14	0,71		
	Total	563	3,96	1,05		
19. Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum.	Örgün Eğitim	354	3,51	1,06	1,818	0,163
	Uzaktan Eğitim	187	3,32	1,13		
	Lisansüstü	22	3,50	1,06		
	Total	563	3,44	1,08		
20. Felsefe grubu derslerini, dini konuların anlaşılması için gerekli görüyorum.	Örgün Eğitim	354	3,74	1,09	0,396	0,673
	Uzaktan Eğitim	187	3,67	1,24		
	Lisansüstü	22	3,86	0,94		
	Total	563	3,72	1,14		
21. İlahiyat fakültelerinde, felsefe derslerinin yer alması gerektiğine inanıyorum.	Örgün Eğitim	354	4,01	1,03	1,066	0,345
	Uzaktan Eğitim	187	3,87	1,19		
	Lisansüstü	22	4,00	0,93		
	Total	563	3,96	1,08		
22. İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim.	Örgün Eğitim	354	3,06	1,27	1,099	0,334
	Uzaktan Eğitim	187	2,90	1,25		
	Lisansüstü	22	3,18	1,37		
	Total	563	3,01	1,27		
23. Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.	Örgün Eğitim	354	3,72	1,15	3,701	0,025*
	Uzaktan Eğitim	187	3,49	1,22		
	Lisansüstü	22	4,05	0,79		
	Total	563	3,65	1,17		

Tablo 30. Devam

25. Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum.	Örgün Eğitim	354	3,86	1,12	5,899	0,003*
	Uzaktan Eğitim	187	3,56	1,24		
	Lisansüstü	22	4,23	0,81		
	Total	563	3,78	1,16		
26. Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.	Örgün Eğitim	354	3,99	1,01	3,557	0,029*
	Uzaktan Eğitim	187	3,86	1,13		
	Lisansüstü	22	4,45	0,67		
	Total	563	3,96	1,05		
27. Felsefe grubu dersleri ile genel kültürümüzün zenginleştiğini ve bu eğitimin mutlu bir birey olmamıza katkı sağladığını düşünüyorum.	Örgün Eğitim	354	3,83	1,04	1,155	0,316
	Uzaktan Eğitim	187	3,69	1,12		
	Lisansüstü	22	3,86	1,13		
	Total	563	3,79	1,07		
28. İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim.	Örgün Eğitim	354	3,52	1,17	2,905	0,056
	Uzaktan Eğitim	187	3,29	1,22		
	Lisansüstü	22	3,73	0,98		
	Total	563	3,45	1,18		
29. Felsefe grubu dersleri ile geleneksel dini bilgilerimi daha iyi yorumlayabiliyorum.	Örgün Eğitim	354	3,72	1,07	1,830	0,161
	Uzaktan Eğitim	187	3,53	1,24		
	Lisansüstü	22	3,77	1,02		
	Total	563	3,66	1,13		

Tabloda görüldüğü üzere; 23. soruda yer alan “Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.”, 25. soruda “Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum” ve 26. sorudaki “Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir” ifadelerine katılım düzeyleri öğrenim tipine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p>0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

“Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.” ifadesi için; lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ifadeye katılım düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum, bireylerin eğitim düzeyi arttıkça, felsefe ve felsefi düşüncenin gerekliliğine olan inancın daha da yükseldiğinin işareti olarak görülebilir.

“Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum.” ile “Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.” ifadeleri için; lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ifadeye katılım

düzeıyı diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Dolayısıyla, öğrencilerin eğitim seviyeleri arttıkça, din ile felsefe arasında kurdukları olumlu ilişkinin kuvvetlendiği söylenebilir.

3.2.3. ÜÇÜNCÜ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada test edilen üçüncü hipotez; felsefe grubu derslerine bakış açılarının sınıf düzeylerine göre karşılaştırılmasına yönelik oluşturulmuştur. Bu bağlamda; 1. ve 2. sınıfta okuyan İlahiyat fakültesi öğrencileri ile son sınıf ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu kabul edilmiştir.

Bu hipotezi sınamak için, alt sınıf (1. ve 2. sınıf) öğrencileri ile üst sınıf (3. ve 4. sınıf) ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakış açıları ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 31.

Olumlu Sorular		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	1-2. sınıf	68	3,93	1,06	-0,597	0,551
	3-4. sınıf ya da mezun	495	4,01	1,02		
17. Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.	1-2. sınıf	68	3,66	1,17	0,702	0,483
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,55	1,20		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısı olduğuna inanıyorum.	1-2. sınıf	68	4,01	1,06	0,411	0,681
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,96	1,04		
19. Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum.	1-2. sınıf	68	3,55	1,00	0,750	0,453
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,45	1,10		
20. Felsefe grubu derslerini, dini konuların anlaşılması için gerekli görüyorum.	1-2. sınıf	68	3,70	1,06	-0,277	0,782
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,74	1,14		
21. İlahiyat fakültelerinde, felsefe derslerinin yer alması gerektiğine inanıyorum.	1-2. sınıf	68	4,01	1,06	0,382	0,703
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,96	1,08		
22. İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim.	1-2. sınıf	68	3,19	1,27	1,249	0,212
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,99	1,26		

Tablo 31. Devam

23. Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum.	1-2. sınıf	68	3,77	1,22	0,801	0,423
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,65	1,16		
25. Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum.	1-2. sınıf	68	3,58	1,25	-1,662	0,097
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,82	1,14		
26. Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.	1-2. sınıf	68	3,89	0,95	-0,638	0,524
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,97	1,06		
27. Felsefe grubu dersleri ile genel kültürümüzün zenginleştiğini ve bu eğitimin mutlu bir birey olmamıza katkı sağladığını düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	3,78	1,07	-0,128	0,898
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,80	1,07		
28. İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim.	1-2. sınıf	68	3,42	0,96	-0,333	0,740
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,47	1,21		
29. Felsefe grubu dersleri ile geleneksel dini bilgilerimi daha iyi yorumlayabiliyorum.	1-2. sınıf	68	3,68	0,97	0,106	0,916
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,67	1,14		

Tablo 32.

Olumsuz Sorular		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
24. İlahiyat Fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	1-2. sınıf	68	2,03	1,11	-0,263	0,793
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,06	1,11		
30. Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.	1-2. sınıf	68	2,21	0,91	1,306	0,192
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,05	0,96		
31. Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum.	1-2. sınıf	68	2,25	1,27	-0,847	0,397
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,37	1,19		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	2,00	1,00	1,352	0,177
	3-4. sınıf ya da mezun	495	1,85	0,87		

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; ankette yer alan olumlu ifadelerle ilişkin katılım düzeyi alt ve üst sınıflara göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile alt ve üst sınıfların felsefe grubu derslerine bakış açıları aynı düzeydedir denilebilir.

Ankette yer alan olumsuz ifadelerle katılım düzeyi ise, alt ve üst sınıflar arasında karşılaştırıldığında, ifadelerle katılım düzeylerinin sınıflara göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür. Dolayısıyla alt ve üst sınıfların felsefe grubu derslerine olumsuz bakış açıları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Anketteki ilgili sorulara verilen yanıtların bağımsız gruplarda t testi yöntemi ile değerlendirilmesi sonucu; “1. ve 2. sınıfta okuyan İlahiyat fakültesi öğrencileri ile 3. ve 4. sınıf ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu” şeklinde kurulan hipotezin doğrulanmadığı söylenebilir.

3.2.4. DÖRDÜNCÜ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada test edilen diğer bir hipotez; İlahiyat fakültesi 1. ve 2. sınıf ile son sınıf (3. ve 4. sınıf) ve mezun öğrencilerinin, felsefe grubu dersleri ile temel islam bilimleri derslerine yönelik algı ve tutumları arasında anlamlı bir farklılık olduğudur. Katılımcıların, hipotezle ilgili ankette yer alan sorulara katılım düzeyleri ve verdikleri yanıtlar, bağımsız gruplarda t testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloya şu şekilde yansıtılmıştır.

Tablo 33.

		N	Ortal ama	Std. Sap ma	t	p
34. İlahiyat fakültelerinde okutulan Temel İslam Bilimleri derslerinin (özellikle mezhepler tarihi ve kelim), öğrencilerin zihin dünyalarını, felsefe grubu derslerine göre daha fazla karıştırdığını düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	2,48	1,07	1,630	0,20 2
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,31	1,04		
	Total	563	2,33	1,05		
35. İlahiyat fakültelerindeki Temel İslam Bilimleri derslerinin (mezhepler tarihi, kelim, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	2,32	1,22	7,561	0,00 6*
	3-4. sınıf ya da mezun	495	2,00	0,87		
	Total	563	2,04	0,93		
36. İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe grubu derslerinin, çocukluğumdan lise son sınıfa kadar almış olduğum eğitim neticesinde şekillenen geleneksel din anlayışımı, Temel İslam Bilimleri derslerine göre olumlu yönde etkilediğini düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	3,15	1,00	0,347	0,55 6
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,23	1,09		
	Total	563	3,22	1,07		
37. İlahiyat fakültelerindeki felsefe grubu derslerinin, Temel İslam Bilimleri dersleri ile bilimsel tutum açısından bir bütünlük oluşturduğunu ve karşılıklı olarak birbirlerini olumlu yönde etkilediklerini düşünüyorum.	1-2. sınıf	68	3,70	1,01	0,574	0,44 9
	3-4. sınıf ya da mezun	495	3,80	1,03		
	Total	563	3,78	1,03		

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; anketteki 35. soru olan “İlahiyat fakültelerindeki Temel İslam Bilimleri derslerinin (mezhepler tarihi, kelim, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum.” ifadesine katılım

düzeyleri sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte iken ($p < 0,05$), diğer ifadeler katılım düzeyi alt ve üst sınıflar arasında anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$).

Anlamlı farklılık gösteren “İlahiyat fakültelerindeki Temel İslam Bilimleri derslerinin (mezhepler tarihi, kelam, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum.” ifadesi için alt sınıfların ifadeye katılım düzeyi üst sınıflardan anlamlı derecede daha yüksektir. Dolayısıyla elde edilen sonuca göre, sadece bu soru bağlamında hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

3.2.5. BEŞİNCİ HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Beşinci hipotez ise; “İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik bakış açılarının oluşmasında; bireyin cinsiyeti, yaşı, anne-babasının eğitim durumu ve aylık geliri anlamlı bir farklılık meydana getirmektedir” şeklinde oluşturulmuştur. Bu hipotezin doğruluğunu test etmek için; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarının oluşmasında bireylerin demografik bilgileri, bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılarak karşılaştırılmıştır.

Öncelikle, katılımcıların felsefe grubu derslerine yönelik olumlu ve olumsuz bakış açısı, ilgili anket soruları üzerinde cinsiyete göre ortalamaları açısından bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiş, elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 34.

16. ve 18. soru olumlu önerme 24. ve 32. soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	Kadın	414	4,08	0,93	9,247	0,002*
	Erkek	149	3,79	1,21		
	Total	563	4,00	1,02		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	Kadın	414	4,05	0,97	11,346	0,001*
	Erkek	149	3,73	1,18		
	Total	563	3,97	1,04		
24. İlahiyat Fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	Kadın	414	2,02	1,07	2,301	0,130
	Erkek	149	2,18	1,22		
	Total	563	2,06	1,11		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	Kadın	414	1,84	0,86	1,673	0,196
	Erkek	149	1,95	0,95		
	Total	563	1,87	0,89		

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.” ve “Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum” ifadelerine katılım düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0,05). Kadınların “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.” ve “Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum” ifadelerine katılım düzeyleri erkeklerden anlamlı derecede daha yüksektir. İlahiyat eğitimi alan kadınlar, erkeklere oranla felsefenin, zihinsel ve kişisel gelişimlerini daha fazla desteklediğini ifade etmişlerdir.

Aynı şekilde felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açıları cinsiyete göre ortalamaları bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiş ve yukarıdaki tabloda sonuçlar gösterilmiştir. Buna göre; “Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.” ve “İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.” ifadelerine katılım düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir (p>0,05). Diğer bir ifade ile kadın ve erkeklerin ifadeye katılım düzeyi aynıdır.

Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması:

Felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açılarının, yaşa göre ortalamaları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş, sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 35.

16. ve 18. soru olumlu önerme 24. ve 32. soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	18-25	178	3,93	1,07	0,587	0,556
	26-35	146	4,05	1,04		
	35+	239	4,02	0,97		
	Total	563	4,00	1,02		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	18-25	178	4,00	1,00	0,663	0,515
	26-35	146	3,89	1,18		
	35+	239	4,00	0,97		
	Total	563	3,97	1,04		
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	18-25	178	2,13	1,17	0,856	0,425
	26-35	146	2,07	1,17		
	35+	239	1,99	1,01		
	Total	563	2,05	1,11		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	18-25	178	1,97	0,96	1,816	0,164
	26-35	146	1,80	0,83		
	35+	239	1,83	0,85		
	Total	563	1,87	0,88		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları aynı düzeydedir denilebilir.

Aynı şekilde, öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açıları yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Dolayısıyla, farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açıları aynı düzeydedir denilebilir.

Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması:

Felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları anne eğitim durumuna göre ortalamaları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

Tablo 36.

16.ve 18.soru olumlu önerme 24. ve 32.soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	Okuryazar değil	143	3,84	1,05	2,272	0,079
	İlköğretim	369	4,07	0,98		
	Lise	36	3,85	1,18		
	Üniversite	15	4,12	1,17		
	Total	563	4,00	1,02		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	Okuryazar değil	143	3,90	1,01	0,744	0,526
	İlköğretim	369	4,01	1,02		
	Lise	36	3,79	1,17		
	Üniversite	15	4,06	1,43		
	Total	563	3,97	1,04		
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	Okuryazar değil	143	2,18	1,11	1,390	0,245
	İlköğretim	369	1,99	1,07		
	Lise	36	2,23	1,39		
	Üniversite	15	2,06	1,25		
	Total	563	2,06	1,11		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	Okuryazar değil	143	2,01	0,90	1,723	0,161
	İlköğretim	369	1,82	0,86		
	Lise	36	1,87	1,08		
	Üniversite	15	1,71	0,85		
	Total	563	1,87	0,89		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Aynı şekilde, öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açıları anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile annesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarının aynı olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları baba eğitim durumuna göre ortalamaları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

Tablo 37.

16.ve 18.soru olumlu önerme 24. ve 32.soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	F	P
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	Okuryazar değil	23	3,92	0,91	1,221	0,301
	İlköğretim	342	4,00	1,02		
	Lise	99	4,12	0,96		
	Üniversite	93	3,94	1,10		
	Lisansüstü	6	3,38	1,30		
	Total	563	4,00	1,02		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	Okuryazar değil	23	3,88	1,01	1,175	0,321
	İlköğretim	342	3,97	1,05		
	Lise	99	4,12	0,85		
	Üniversite	93	3,87	1,15		
	Lisansüstü	6	3,50	1,31		
	Total	563	3,97	1,04		
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	Okuryazar değil	23	2,12	0,83	1,169	0,323
	İlköğretim	342	2,06	1,09		
	Lise	99	1,94	1,04		
	Üniversite	93	2,13	1,25		
	Lisansüstü	6	2,75	1,67		
	Total	563	2,06	1,11		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	Okuryazar değil	23	2,08	0,91	1,607	0,171
	İlköğretim	342	1,90	0,89		
	Lise	99	1,73	0,80		
	Üniversite	93	1,80	0,93		
	Lisans üstü	6	2,25	1,16		
	Total	563	1,87	0,89		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarını yansıtan önermelere verdikleri yanıtlar, baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Bu sonuca göre, babası farklı eğitim düzeyinde olan öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarının aynı düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Tutumlarının Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması:

Felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açıları gelir durumuna göre ortalamaları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 38.

16. ve 18. soru olumlu önerme 24. ve 32. soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.	0-1000 TL	21	4,09	1,00	2,618	0,034*
	1001-3000 TL	112	3,85	1,02		
	3001-5000 TL	182	3,95	1,07		
	5001-7000 TL	136	3,96	1,09		
	7000+	112	4,25	0,80		
	Total	563	4,00	1,02		
18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum.	0-1000 TL	21	4,00	1,00	1,876	0,113
	1001-3000 TL	112	3,91	1,03		
	3001-5000 TL	182	3,91	1,06		
	5001-7000 TL	136	3,89	1,16		
	7000+	112	4,20	0,84		
	Total	563	3,97	1,04		
24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz (gereksiz) buluyorum.	0-1000 TL	21	2,00	1,17	0,656	0,623
	1001-3000 TL	112	2,12	1,05		
	3001-5000 TL	182	2,14	1,18		
	5001-7000 TL	136	1,99	1,14		
	7000+	112	1,96	1,02		
	Total	563	2,06	1,11		
32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancıma zarar vereceğini düşünüyorum.	0-1000 TL	21	2,04	1,11	1,641	0,162
	1001-3000 TL	112	2,00	0,83		
	3001-5000 TL	182	1,90	0,95		
	5001-7000 TL	136	1,76	0,80		
	7000+	112	1,79	0,88		
	Total	563	1,87	0,89		

*p<0,05

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; Felsefe grubu derslerine yönelik olumlu bakış açılarından “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.” ifadesine katılım düzeyi gelir durumuna göre anlamlı farklılık

göstermektedir ($p < 0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için TUKEY testi yapılmıştır. TUKEY testi sonuçlarına göre; 7000+ geliri olanların ifadeye katılım düzeyleri, 1000-3000 TL geliri olanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Öte yandan, öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açılarını yansıtan önermelere verdikleri yanıtlar gelir durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Başka bir ifade ile, farklı gelir gruplarındaki öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik olumsuz bakış açılarının aynı düzeyde olduğu söylenebilir.

3.2.6. ALTINCI HİPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Ankette test edilen diğer bir hipotez de; “İlahiyat fakültesi öğrencileri felsefeye ilgi duymaktadır.” şeklinde oluşturulmuştur. Hipotezin doğruluğunun test edilebilmesi için, anket formundaki konu ile ilgili oluşturulan yedi soru öğrencilere yöneltilmiştir. İlgili sorulara verilen cevaplar tablo şeklinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 39.

		n	%
Felsefeye ilgi duyma durumu	Evet	358	63,4
	Hayır	205	36,6
	Total	563	100,0
Bir önceki soruya cevabınız EVET ise aileniz felsefeye olan ilginizi destekliyor mu?	Evet	84	23,9
	Hayır	30	8,5
	Tarafsızlar	238	67,6
	Total	352	100,0
Sizi, felsefeyi sevmeniz için yönlendiren oldu mu?	Evet	125	22,7
	Hayır	438	77,3
	Total	563	100,0
Bir önceki soruya cevabınız EVET ise kimler?	Ailem	10	10,1
	Arkadaşlarım	14	13,7
	Öğretmenlerim	101	76,3
	Total	125	100,0
Felsefe ile ilgili bir alanda yüksek lisans veya doktora yapmak ister misiniz?	Evet	210	37,5
	Hayır	353	62,5
	Total	563	100,0

Tablo 39. Devam

Sizi felsefeye karşı olumsuz tavır almak için yönlendiren oldu mu?	Evet	108	19,7
	Hayır	455	80,3
	Total	563	100,0
Bir önceki soruya cevabınız EVET ise kimler?	Ailem	19	18,4
	Arkadaşlarım	53	51,5
	Öğretmenlerim	31	30,1
	Total	103	100,0

Felsefeye ilgi duyma durumu dağılımı incelendiğinde, ilgi duyduğunu belirtenlerin oranı %63,4, ilgisi olmadığını belirtenlerin oranı %36,6'dır. Felsefeye ilgisi olanlarda ailesinin bu ilgiyi destekleyenlerin oranı %23,9, desteklemeyenlerin oranı %8,5 olup tarafsız olanların oranı %67,7'dir. Katılımcıların %22,7'si kendilerinin felsefeyi sevmeleri için yönlendiren birilerinin olduğunu belirtirken, %77,3'ü yönlendiren birilerinin olmadığını ifade etmiştir. Yönlendirilen kişilerde, yönlendiren kişilerin dağılımı incelendiğinde, ailesi yönlendirenlerin oranı %10,1, arkadaşları yönlendirenlerin oranı %13,7, öğretmenleri yönlendirenlerin oranı %76,3'tür. Katılımcıların %37,5'i felsefe ile ilgili bir alanda yüksek lisans veya doktora yapmak istediğini belirtirken, %62,5'i istemediğini belirtmiştir. Katılımcıların %19,7'si, kendilerini felsefeye karşı olumsuz yönlendiren kişiler olduğunu belirtmiştir. Felsefeye karşı olumsuz yönlendirilen kişiler içinde %18,4'ü ailesi, %51,5'i arkadaşları, %30,1'i ise öğretmenleri tarafından olumsuz yönlendirildiğini ifade etmiştir.

3.2.7. YEDİNCİ HIPOTEZE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın son hipotezi; "İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine gösterdikleri ilgi ile, felsefe alanında akademik çalışma yapma istekleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır" şeklinde oluşturulmuştur. Hipotezin doğruluğunu test etmek için, katılımcıların ilgili sorulara verdikleri cevaplar bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiş, elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 40.

17. soru olumlu önerme 30. ve 31. soru olumsuz önerme		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
17. Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.	Evet	210	4,39	0,78	14,962	0,000*
	Hayır	353	3,07	1,14		
	Total	563	3,57	1,20		
30. Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.	Evet	210	1,64	0,74	-8,901	0,000*
	Hayır	353	2,33	0,97		
	Total	563	2,07	0,95		
31. Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum.	Evet	210	1,58	0,70	-13,975	0,000*
	Hayır	353	2,83	1,19		
	Total	563	2,36	1,20		

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; ilgili sorulara katılım düzeyi felsefe alanında akademik çalışma yapmayı isteme durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir (p<0,05). Felsefe alanında akademik çalışma yapmayı isteyenlerin “Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım.” ifadesine katılım düzeyi akademik çalışma yapmak istemeyenlerden anlamlı derecede daha yüksek iken; felsefe alanında akademik çalışma yapmak istemeyenlerin “Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım.” ve “Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum” ifadelerine katılım düzeyi felsefe alanında akademik çalışma yapmak isteyenlerden anlamlı derecede daha yüksektir.

3.3. TARTIŞMA VE YORUM

Yapılan araştırmada; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik algıları ve bu dersler hakkındaki görüşleri, Temel İslam Bilimi Bölümü dersleri ile felsefe grubu derslerinin öğrencilerin zihin dünyasında oluşturduğu etkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, İlahiyat fakültesinde okuyan ve mezun durumdaki katılımcılara “felsefe derslerine yönelik tutum ölçeği” anketi uygulanmıştır. Çalışmaya; 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Kasım-Ocak ayları içinde, İlahiyat fakültesinde okuyan ve mezun durumda olan 149’u erkek, 414’ü kadın olmak üzere toplamda 563 kişi katılmış ve internet üzerinden gönderilen anket formunu doldurmaları sağlanmıştır.

Konu ile ilgili yapılan literatür araştırması ile, daha önce hem özel olarak üniversite bazında hem de Türkiye geneli İlahiyat öğrencilerini kapsayan benzer çalışmaların yürütüldüğü anlaşılmıştır. Daha önceki çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile, bu araştırmanın neticelerini karşılaştırmak, daha sağlıklı yorum yapılabilmesine de olanak sağlayacaktır.

İlk olarak temas edilecek çalışma; 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü son sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır.²⁷⁸ Bu çalışmada öğrencilerin felsefe grubu dersler hakkındaki kanaatleri uygulanan anket yardımı ile ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan ankete, son sınıfta okuyan 134 öğrenci katılmış ve 111 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Öğrencilerin ankette yanıtladıkları sorulardan yüzdeler oran olarak öne çıkanlar şu şekildedir: “Felsefenin, dini daha iyi kavramayı sağlayan bir etkinlik olduğunu düşünüyorum” ifadesi ile “Felsefenin kazandırdığı bakış açısı, dini bilimlere yaklaşımımı geliştiriyor, bilgilerimin tutarlı ve sistematik olmasına özen göstermemi sağlıyor” ifadesi için %81, “Felsefenin kazandırdığı bakış açısı, günlük yaşamımda karşılaşılan olayları yorumlamama katkı sağlıyor” ifadesine katılım oranı ise %91’dir. Öğrenciler, felsefe dersinin diğer derslere olan katkısı konusundaki soruya ise, %50 katkı sağladı, %43 oranında ise kısmen katkı sağladı diyerek cevap vermişlerdir.

Bu konuda yapılmış diğer bir çalışma da; Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden; Fatih Toktaş, Şükrü Keyifli, Fatih Yıldırım ve Bekir Esen tarafından 2015 Mayıs-Haziran aylarında İlahiyat fakültelerindeki öğrencilerin felsefe grubu derslere yönelik algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları anket çalışmasıdır.²⁷⁹ Türkiye geneli olarak yapılan bu çalışmaya İlahiyat fakültelerinden 6097 lisans öğrencisi katılmış, elde edilen bulgular neticesinde, araştırmanın başında kurulmuş olan hipotezler test edilmiştir. Bu çalışmanın neticesinde ankete katılan öğrencilerin %55-%70 gibi büyük bir bölümünün, “İlahiyat fakültesi öğrencileri Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü derslerine yönelik olumlu tutum ve tavır

²⁷⁸ Toktaş, Fatih , Acuner, Dr. H. Yusuf . "İlahiyat Fakültelerinde Felsefe Dersleri Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 / 17 (Eylül 2004): 159-176 .

²⁷⁹ Toktaş, Fatih , Keyifli, Şükrü , Yıldırım, Fatih , Esen, Bekir . "Felsefe’li İlahiyat vs. Felsefe’siz İslami İlimler: Türkiye Geneli Öğrenci Anketi". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 43 (Haziran 2016): 143-181

takınmaktadır” hipotezini doğrular mahiyette yanıtlar vermişlerdir. Dolayısıyla, 2015 yılında yapılan bu araştırmadan elde edilen veriler, İlahiyat öğrencilerinin felsefeye olumlu yaklaştıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

İncelenen son araştırma ise; Cengiz Çuhadar tarafından 2016-2017 güz eğitim-öğretim döneminde Kastamonu, Kırgızistan Manas ve Oş Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğrenim gören 276 öğrenci üzerinde yapılmıştır.²⁸⁰ Çalışmada, örnekleme oluşturan İlahiyat fakültesi öğrencilerine, “Felsefe Tutum ve Din Felsefe İlişkisine Yönelik İnançlar” başlıklı anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler ile öğrencilerin felsefe dersine yönelik görüşleri ve tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda; katılımcıların anne-baba eğitim durumundan sınıf düzeyine, üniversitede aldıkları felsefe ders sayısından cinsiyete kadar pek çok değişkenin, öğrencilerin felsefe dersine yönelik tutumlarını etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin felsefe derslerine karşı olumsuz tutum geliştirmelerinde, konuların geleneksel öğretmen merkezli öğretim yöntemleri ile işlenmesinin neden olduğu ifade edilmiş; bunun yerine öğrencinin merkezde ve aktif olduğu, bilgiyi üretirken aynı zamanda sorgulayan, araştıran ve merak eden bir insan modelinin yetiştirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Araştırmadaki ilk hipotezle ilgili Tablo 27’deki sonuçlar incelenmiştir. Olumlu sorulara verilen cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun felsefeye karşı pozitif bir bakış açısı benimsedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu cevaplar; “İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere karşı algıları olumludur” hipotezini güçlendirmektedir. Yalnız 22. soruda yer alan “İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim” ibaresine katılımcıların %28,8’i emin olmadıklarını ifade ederken, %25,7’si de “katılmıyorum” cevabını tercih etmişlerdir. Ortaya çıkan bu veriler; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin, programda yer alan felsefe grubuna ait ders saatlerinin yükseltilmesi noktasında kararsız bir tutum içinde olduklarını göstermektedir.

²⁸⁰ Çuhadar, Cengiz . "Kastamonu-Manas-Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları, Din-Felsefe İlişkisine Yönelik Değerlendirilmesi". Dini Araştırmalar 22 / 55 (15-06-2019) (Haziran 2019): 121-158 .

Aynı zamanda yine Tablo 27'deki 19. soruda yer alan "Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum." ifadesine, diğer sorulardan farklı olarak %29,1 oranında "emin değilim" cevabı verilmiştir. 28. soruda ise, aynı şekilde "İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim." ifadesi için %24,8 oranında "emin değilim" cevabı işaretlenmiştir. Dolayısıyla elde edilen bu bulgular ile, yüksek din eğitim kurumu olan İlahiyat fakültelerinde yer alan felsefe derslerinden istenilen verimin alınmadığı ve bu derslerin insan yaşamına yansımalarının zayıf olduğu yönünde bir değerlendirme yapılabilir.

Tablo 28'de görüldüğü gibi, ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu, felsefe derslerine olumsuz bakışı yansıtan sorulara katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu iki soru grubuna (olumlu ve olumsuz sorular) verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde; "İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere yönelik algıları olumludur" şeklinde kurulan ilk hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

Araştırmada ikinci hipotezle ilgili tablo 30'daki veriler incelendiğinde; 23, 25 ve 26. sorulardaki ifadeler katılım düzeyleri öğrenim tipine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p>0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için TUKEY testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre;

"Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum." ibaresi için; lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ifadeye katılım düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Dolayısıyla insanın eğitim seviyesi arttıkça, felsefe ve felsefi düşüncenin önemi daha iyi kavranmakta, bu dersin gerekliliğine olan inancın temellendiği anlaşılmaktadır.

Yine, "Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum." seçeneği için; lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ifadeye katılım düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu veri ile ilgili olarak, öğrencilerin eğitim düzeyi yükseldikçe, din ile felsefe arasında daha iyi bir bağlantı kurdukları söylenebilir.

26. sorudaki “Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir.” ifadesi için; lisansüstü eğitim düzeyine sahip kişilerin ifadeye katılım düzeyi diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durumda, lisansüstü eğitim yapan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin; örgün ve uzaktan din eğitimi alan öğrencilere göre felsefeye bakışlarının daha iyi olduğu, dolayısıyla bireylerin eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak felsefeye olan ilgilerinin de yükseldiği yönünde bir değerlendirmede bulunulabilir.

Araştırma bulguları bütün olarak yorumlandığında, “örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) eğitimi alan bireylerin felsefe grubu derslere bakışı arasında anlamlı bir farklılık vardır” şeklinde kurulan ikinci hipotezin, felsefeye olumsuz bakışı yansıtan sorular için doğrulanmadığını söyleyebiliriz. Katılımcıların olumlu bakışı yansıtan ifadelerle verdikleri yanıtlarda ise sadece üç soruda lisansüstü eğitim alan öğrencilerin farklılık oluşturduğu görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında ikinci hipotezin olumlu bakışı yansıtan ifadeler için kısmen doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 31 ve Tablo 32’de açıklanan veriler, “Alt sınıflardaki (1. ve 2. sınıf) İlahiyat fakültesi öğrencileri ile son sınıf ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılık vardır” şeklinde kurulan üçüncü hipotezin, hem felsefeye olumlu hem de olumsuz bakışı yansıtan sorular bağlamında anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. 2015 yılında Türkiye geneli yapılan “Felsefeli İlahiyat vs. Felsefesiz İslami İlimler: Türkiye Geneli Öğrenci Anketi”²⁸¹ başlıklı çalışmada çıkan sonuçlara göre; hazırlık sınıfından son sınıflara doğru öğrencilerin felsefe grubu derslere yönelik takındıkları olumsuz tutum ve tavrın %60 oranında olumlu olarak değiştiği gözlenmiştir. Dolayısıyla felsefe derslerine karşı sahip olunan ön yargının, ilerleyen sınıflarda konu ile ilgili derslerin alınmaya başlamasıyla kırıldığı ve sıcak bir ilişkiye dönüştüğü ifade edilmiştir. Yaklaşık beş yıl sonra, yapılan bu çalışmada, aynı konu ile ilgili anlamlı bir farklılığın çıkmaması dikkat çekicidir.

²⁸¹ Fatih Toktaş, Şükrü Keyifli, Fatih Yıldırım, Bekir Esen , "Felsefe’li İlahiyat vs. Felsefe’siz İslami İlimler: Türkiye Geneli Öğrenci Anketi" , Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 43 (Haziran 2016), ss. 143-181.

Araştırmada test edilen dördüncü hipotez için Tablo 33'te yer alan veriler incelendiğinde; 35. soruda bulunan “İlahiyat fakültelerindeki Temel İslam Bilimleri derslerinin (mezhepler tarihi, kelam, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum” ifadesine, 1. ve 2. sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile son sınıf ve mezun öğrencilerin yanıtları arasında anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre alt sınıfların, son sınıf ve mezun durumdaki öğrencilere oranla, bu ifadeye katılım düzeyi daha yüksektir. Dolayısıyla, İlahiyat eğitimine yeni başlayan öğrencilerin, son sınıf öğrencilerine göre Temel İslam Bilimleri derslerine bakışları, daha soğuk bir tavrı yansıtmaktadır. Bu durumun nereden kaynaklandığını tespit etmek için, daha farklı ve geniş kapsamlı araştırmalar yapılması faydalı olacaktır. Ancak, İlahiyat fakültesine kayıt olan öğrencilerin büyük çoğunluğunun İmam Hatip Lisesi çıkışlı olduğu düşünüldüğünde; Temel İslam Bilimleri derslerine olan soğuk bakışın nasıl ortaya çıktığı hususunda, İmam Hatip Liselerinde okutulan meslek derslerinin kalitesi ve verimliliği üzerine yapılacak olan alan araştırmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 34'te “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum” ve “Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum” ifadelerine katılım düzeyi, cinsiyete göre anlamlı derecede farklılık göstermiştir. İlahiyat eğitimi alan kız öğrenciler, erkeklere oranla felsefenin, zihinsel ve kişisel gelişimlerini daha fazla desteklediğini ifade etmişlerdir. 2015 yılında İlahiyat fakülteleri arasında yapılmış olan Türkiye geneli anket çalışmasında da²⁸², cinsiyet değişkeni açısından benzer sonuçlara ulaşılmış; kız öğrenciler felsefe derslerinin İlahiyat fakültelerinde okutulmasının gerekliliğini daha fazla savunmuşlardır. Bu çıkan sonuçlara göre, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden farklı olarak, felsefeye biraz daha fazla ilgi ve yakınlık duydukları söylenebilir.

Tablo 35'te yer alan veriler incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin felsefe grubu derslere yönelik olumlu ve olumsuz bakış açıları, yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla, araştırmada katılımcıların yaşları ile felsefeye olan tutumları arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

²⁸² Fatih Toktaş, Şükrü Keyifli, Fatih Yıldırım, Bekir Esen , a.g.m., ss.143-181.

Tablo 36'ya baktığımızda; annesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencilerin felsefe grubu derslerine bakışları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Ancak; Cengiz Çuhadar tarafından 2016-2017 güz eğitim-öğretim döneminde Kastamonu, Kırgızistan Manas ve Oş Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören 276 öğrenci üzerinde yapılmış olan araştırmada²⁸³, anne eğitim düzeyine göre felsefe dersine yönelik olumlu bakış düzeyinin farklılaştığı gözlenmiştir. Buna göre öğrenciler arasında, felsefe dersine yönelik olumlu bakışa sahip olanlar annesi lisansüstü eğitim düzeyindeki katılımcılar, olumsuz bakışa sahip olanlar ise annesi ilkokul eğitim düzeyindeki katılımcılar olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla yaklaşık dört yıl önce yapılan bu çalışmadan çıkan verilere göre, anne eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin felsefe ile olan ilişkilerinde olumlu bir değişim gözlenmiştir.

Tablo 37'de yer alan veriler; araştırmaya katılan öğrencilerin felsefe grubu derslere yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği yönündedir. Başka bir ifade ile, katılımcıların, baba eğitim durumu farklılığı ile felsefeye bakışları arasında bir ilişki kurulamamıştır.

Araştırmada, katılımcıların felsefe derslerine bakışları ile aylık gelir durumları arasındaki ilişki karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 38'de gösterilmiştir. Bu verilere göre; "Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum." ifadesine katılım düzeyi gelir durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılık gösteren ifade için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacı ile yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; 7000+ TL geliri olanların ifadeye katılım düzeyleri, geliri 1000-3000 TL olanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Dolayısıyla, bireylerin gelir durumunun artması ile felsefenin yararına olan inancın birbirine paralel olarak yükseldiği söylenebilir. Bu veriler ışığında; bireylerin, maddi imkanlarının artması, en genel anlamı ile serbest düşünme faaliyeti olarak tarif edebileceğimiz felsefeye, daha fazla zaman ve imkan tanıdığı anlamına gelmektedir.

²⁸³ Cengiz Çuhadar, "Kastamonu-Manas-Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları, Din-Felsefe İlişkisine Yönelik Değerlendirilmesi", Dini Araştırmalar 22 / 55 (15-06-2019) (Haziran 2019), ss.121-158 .

Ankette yer alan; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefeye ilgisini ölçmek amacıyla oluşturulan sorular katılımcılara yöneltilmiş ve alınan yanıtlar yüzdelik oran olarak Tablo 39’da gösterilmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında; ankete katılanların büyük bir kısmı (%63,4) felsefeye ilgi duyduğunu ifade etmiş ve hipotezin doğruluğu yönünde olumlu bir kanaat oluşturmuştur. Katılımcılara yöneltilen diğer sorulara bakıldığında ise; felsefeye ilginin oluşması ve desteklenmesi hususunda anne-babanın tarafsız kalması dikkatimizi çekmektedir. Bu durum; genel olarak geniş halk tabakasında, felsefeye dair yeterli bir bilgi ve olumlu bakış açısının oluşmadığı izlenimini vermektedir. Hemen arkasından gelen diğer bir soru da bu kanaatimizi doğrular niteliktedir. Çünkü katılımcıların büyük bir kısmı (%77,3) “Sizi, felsefeyi sevmeniz için yönlendiren oldu mu?” sorusuna ‘hayır’ cevabı vermiştir. Bu soruya ‘evet’ cevabı verenlerin %76,3’ü, öğretmenlerini teşviki ile felsefeyi sevdiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, eğitim düzeyinin yükselmesi ile felsefe sevgisi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Öte yandan tabloda ortaya çıkan sayısal veriler birbirleri ile karşılaştırıldığında farklı bir durum dikkatimizi çekmektedir. Ankete katılan bireylerin %63,4’ü felsefeye ilgi duyduklarını ifade ettikleri halde; yine katılımcıların %62,5’i felsefe ile ilgili bir alanda yüksek lisans ve doktora yapmayı istemediklerini dile getirmişlerdir. Bu durum; verilen cevaplar arasında bir çelişki olduğu izlenimini uyandırmakla birlikte, öğrencilerin felsefeye ilgi duydukları halde niçin bu alanda lisansüstü eğitim yapmak istemedikleri sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun, birçok sebebi olabilir. Fakat sonrasında gelen diğer sorular ile birlikte düşünüldüğünde genel bir değerlendirme yapılabilir kanaatindeyiz. Katılımcıların %80,3’ü, “sizi felsefeye karşı olumsuz tavır almak için yönlendiren oldu mu?” sorusuna ‘hayır’ cevabı vermişler; ‘evet’ cevabı verenlerin %51,5’i ise bu konuda arkadaşlarından etkilendiklerini söylemişlerdir. Bu cevapları da göz önünde bulundurduğumuzda; İlahiyat eğitimi almakta olan bireylerin felsefeye ilgisi olmakla birlikte, bu konuda olumsuz bir yönlendirmeye maruz kalmadıkları anlaşılmaktadır. Fakat buna rağmen, öğrencilerin büyük kısmının felsefe alanında lisansüstü eğitimi düşünmemeleri, felsefeye akademik değilde pratik hayatta, işlevsel olarak ilgi duydukları, önem verdikleri kanaatini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 40'daki veriler ise; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine gösterdikleri ilgi ile, felsefe alanında akademik çalışma yapma istekleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuç değerlendirildiğinde; İlahiyat eğitimi alan bireyler arasında felsefeye ilgisi olan öğrenciler ile, bu alanda yüksek lisans yapmak isteyen bireylerin oranının birbirine paralel olarak arttığı gözlenmektedir. Dolayısıyla araştırmanın başında kurulan yedinci hipotezin, genel olarak doğrulandığını ifade edebiliriz.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Diğer canlılardan farklı olarak insan; yaşadığı olaylar, çevre gibi birçok unsurun etkisi ile sürekli gelişen ve değişen bir zihin dünyasına sahiptir. Bu nedenle o, her an daha iyi düşünmek, kendi düşünce yapısını geliştirmek, daha iyiye ulaşma yolunda adım atmak ve bu faaliyetlerin tümünü sistemli bir şekilde sürdürmek durumundadır.

İşte burada felsefe ve felsefi düşünce olmadan gelemeyeceğimiz bir nokta karşımıza çıkmaktadır. Bu da, ünlü filozof Sokrates'in felsefede temel argümanı olan "kendini bil" ve aynı şekilde büyük İslam mütefekkeri Yunus Emre'nin "Sen kendini bilmezsen bu nice okumaktır" ilkesi ile vurgulanan husustur. Yani öncelikle insanın kendisini tanıması ve bilmesi gerekiyor. Çünkü insan; doğuştan inanma, bilme, anlama, araştırma, sorgulama ve merak etme gibi üst akli melekelerle sahip, hem maddi hem de manevi (ruhi) yönü olan üstün bir varlıktır. İçinde yaşadığımız evrenin, düzenlenmesinde, güzelleştirilmesinde ve imar edilmesinde; insanın kendisini keşfetmesi, mutlu ve huzurlu olması için gerekli olan her şeyin ortaya konulmasında düşünme, araştırma, sorgulama en değerli akli faaliyetlerdendir. Asıl önemli nokta, insanın önce kendisini tanıması, bilmesi, özellik ve kabiliyetlerinin farkına varmasıdır. Çünkü bu gerçekleştirildiğinde, evrenin bilgisine de ulaşma yolları kendiliğinden açılacaktır. Bu açıdan baktığımızda da insanın kendisini bilmesi, ne olduğunun farkına varması için felsefi düşünceye ve bakış açısına sahip olması gerekmektedir.

Kendimizi tanımakla ulaşabileceğimiz bilgi aslında evrenin özünün de, evrendeki bulunuş amacımızın da bilgisidir. O halde kendimizi bilmek, sadece şahıs olarak kendimizi bilmek anlamına gelmiyor. Kendimizin ve bütün evrenin temelindeki gerçekliğe, bilgiye ulaşma anlamını da ifade ediyor. Kısaca, bu gerçekliğe ulaşmadan insan olmanın da bir anlamı olmuyor. Diğer canlılar da yaşıyor ve ölüyor. Bizi onlardan ayıran en önemli husus düşünebilmemiz, aklımızı kullanabilmemiz, kendimizin ve evrenin yaratılış amacını, gayesini keşfetmeye çalışmamızdır. Bu sebeple felsefeyi, felsefi düşünceyi çok iyi bilmek ve yaşam

biçimimiz haline getirmek, zihin dünyamızı felsefi bakış açısı ile geliştirmek durumundayız.

Allah (cc), Kur'an'ı Kerim'de yer alan birçok ayette, insana verilmiş olan akletme ve düşünme kabiliyetlerinin kullanılmasını istemektedir. Dolayısıyla, insanın doğuştan sahip olduğu, düşünme ve akletme melekelerini en etkin şekilde geliştiren felsefi bakış açısının kazandırılmasına, tüm eğitim programlarında olduğu gibi din eğitimi kurumlarında da gereken önem verilmelidir. Felsefe ve felsefi düşüncenin dışlandığı, dikkate alınmadığı bir din eğitimi programının, zamanla bireylerin zihin dünyasını çoraklaştıracağı, araştırma ve merak duygularını dumura uğratarak gelişmenin önüne set çekeceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kurulan ve inişli-çıkışlı bir süreç yaşayarak günümüze kadar ulaşan İlahiyat fakülteleri, ülkemizde yüksek din eğitim-öğretiminin yapıldığı en önemli kurumlardan biridir. Amaçları arasında; sosyal hayatta ortaya çıkan problemlere çözüm üretebilen, geçmiş bilgi birikimi ile güncel hayat arasında bağlantı kurup sorunlara farklı bakış açısı getirebilen, alanında uzman “yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek” idealleri olan bu kurumların ders programlarında felsefe, mütemadiyen yer almıştır. Çünkü İlahiyat eğitimi sadece, asırlar boyunca oluşturulmuş dini literatürün ezberlenmesi ve yeni kuşaklara aktarılması demek olan nakilci bir anlayışla sınırlandırılmaz. İlahiyat fakültelerinin; günümüz düşünce dünyasının üzerine inşa edildiği, bir konu hakkında derin ve doğru düşünme biçimi olarak da tarif edilen felsefeyi görmezden gelmesi düşünülemez.

Bu bağlamda, kurulduğu günden bu yana İlahiyat fakültelerinin programlarında felsefeye gereken önem verilmiştir. Felsefe grubu derslerin saatleri zaman zaman değişmekle birlikte her dönem müfredattaki yerini korumuştur. Burada, felsefenin sağlayacağı bireysel ve toplumsal faydanın ortaya çıkabilmesi ise, ağırlıklı olarak öğrencilerin bu derslere olan bakış açılarının tespit edilip, oluşmuş olan muhtemel ön yargıların giderilmesine yönelik yapılacak çalışmalara bağlıdır.

Yapılan çalışmada, İlahiyat fakültesi programındaki felsefe grubu derslere yönelik algıyı ölçmek amacıyla; lisans, önlisans, dikab, ilitam, yüksek lisans, doktora

öğrencileri ve mezunlarına anket uygulanmış, elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmanın neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmadaki ilk hipotez “*İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere yönelik algıları olumludur*” ifadesidir. Hipotezi test etmek için, olumlu ve olumsuz bakış açısını yansıtan anket soruları katılımcılara yöneltilmiştir. Öğrenciler, olumlu bakışı yansıtan sorulara %34 ile %43 arasında “katılıyorum”; olumsuz bakışı yansıtan sorulara ise %41 ile %46 arasında “katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde; “*İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere yönelik algıları olumludur*” şeklinde kurulan hipotezin tamamen doğrulandığı söylenebilir.

Anketten çıkan verilere göre; “*örgün eğitim (ilahiyat lisans-dikab), uzaktan eğitim (ilahiyat önlisans-ilitam) ve lisansüstü (ilahiyat yüksek lisans-doktora) eğitimi alan bireylerin felsefe grubu derslere bakışı arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklinde kurulan ikinci hipotezin, felsefeye olumsuz bakışı yansıtan sorular için doğrulanmadığını söyleyebiliriz. Katılımcıların olumlu bakışı yansıtan sorulara verdikleri yanıtlarda ise sadece üç soruda lisansüstü eğitim alan öğrencilerin verdiği yanıtların anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmüştür. Bu duruma göre, ikinci hipotezin olumlu bakışı yansıtan ifadeler için kısmen doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler, “*Alt sınıflardaki (1. ve 2. sınıf) ilahiyat fakültesi öğrencileri ile son sınıf ve mezun öğrencilerin felsefe grubu derslere bakışları arasında anlamlı bir farklılık vardır*” şeklinde kurulan üçüncü hipotez açısından değerlendirildiğinde, hem felsefeye olumlu hem de olumsuz bakışı yansıtan sorular bağlamında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, ulaşılan sonuçlar neticesinde, üçüncü hipotezin doğrulanmadığını ifade edebiliriz.

Dördüncü hipotezde ise; 35. soruda yer alan “*İlahiyat fakültelerindeki Temel İslam Bilimleri derslerinin (mezhepler tarihi, kelam, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum.*” ifadesine deneklerin katılım düzeyleri sınıf seviyelerine göre farklılık göstermektedir. 1. ve 2. sınıflarda olan öğrencilerin,

son sınıflar (3. ve 4. sınıflar) ve mezun durumdaki öğrencilere oranla, bu ifadeye katılım düzeyi daha yüksektir. 34, 36 ve 37. sorulardaki ifadelere katılım düzeyleri ise alt ve üst sınıflar arasında anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu durumda, “İlahiyat fakültesi 1. ve 2. sınıf ile son sınıf (3. ve 4.sınıf) ve mezun öğrencilerinin, felsefe grubu dersleri ile Temel İslam Bilimleri derslerine yönelik algı ve tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır” şeklinde kurulan dördüncü hipotezin, 35. soru bağlamında kısmen doğrulandığını söyleyebiliriz.

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik bakış açıları; cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim durumu ve aylık geliri açısından değerlendirilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

16. ve 18. sorularda yer alan “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum” ve “Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum” ifadelerine katılım düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir. Kız öğrencilerin, bu ifadelere katılım düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Diğer taraftan, farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik bakış açıları birbirleri ile karşılaştırılmış, neticede katılımcıların yaş değişkenine göre felsefi anlayışları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Aynı şekilde, öğrencilerin felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarını yansıtan önermelere verdikleri yanıtlar, anne ve baba eğitim durumu değişkenine göre değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere göre, bu noktada da anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Fakat, öğrencilerin gelir durumu değişkenine göre felsefeye olan tutumları incelendiğinde, “Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum.” ifadesine katılım düzeyinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Buna göre, aylık geliri 7000+ TL olan katılımcıların belirtilen ifadeye katılım düzeyleri, aylık geliri 1000-3000 TL olanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Katılımcıların, felsefe grubu derslerine yönelik tutumlarının oluşmasında demografik özelliklerinin etkisinin araştırıldığı bu çalışmanın sonuçlarına göre;

“İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslerine yönelik bakış açılarının oluşmasında; bireyin cinsiyeti, yaşı, anne-babasının eğitim durumu ve aylık geliri anlamlı bir farklılık meydana getirmektedir” şeklinde oluşturulan beşinci hipotez kısmen doğrulanmıştır.

Araştırmada, İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefeye ilgi duyma düzeyleri hakkında da bir inceleme yapılmış ve bu konuda katılımcılara yedi soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; katılımcıların %63,4’ü felsefeye ilgi duyduklarını ifade etmiştir. Diğer sorulara bakıldığında ise; öğrencilerde felsefe ilgisinin oluşması konusunda anne-baba etkisinin zayıf olduğu görülmektedir. Katılımcılar %77,3 oranında “Sizi, felsefeyi sevmeniz için yönlendiren oldu mu?” sorusuna ‘hayır’ cevabı vermişlerdir. ‘Evet’ cevabı verenlerin %76,3’ü, öğretmenlerinin yönlendirmesi ile felsefeye yakınlaştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %62,5’inin felsefe alanında lisansüstü eğitim yapmak istemedikleri anlaşılmaktadır. “Sizi felsefeye karşı olumsuz tavır almak için yönlendiren oldu mu?” sorusuna, %80,3 ‘hayır’ cevabı verilmiş; ‘evet’ cevabı verenlerin %51,5’i, bu konuda arkadaşlarının tesiri altında kaldıklarını söylemişlerdir. Bu duruma göre, *“İlahiyat fakültesi öğrencileri felsefeye ilgi duymaktadır.”* ifadesi ile ortaya konulan altıncı hipotez büyük oranda doğrulanmıştır.

Araştırmada son olarak; İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefeye duydukları ilgi ile, felsefe alanında lisansüstü eğitim yapma istekleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı test edilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Elde edilen verilere göre; ankete katılan öğrencilerin felsefe grubu derslere olan ilgileri ile, felsefe alanında akademik çalışma yapma istekleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmanın başında *“İlahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefe grubu derslere gösterdikleri ilgi ile, felsefe alanında akademik çalışma yapma istekleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır”* şeklinde oluşturulan yedinci hipotezin doğrulandığını söyleyebiliriz.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak, İlahiyat Fakültesi programında yer alan felsefe grubu derslerinin öneminin anlaşılması ve etkinliğinin artırılmasına yönelik bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

- İlahiyat fakültesi programında yer alan Temel İslam Bilimleri Bölümü dersleri ile Felsefe ve Din Bilimi Bölümü dersleri; bilimsel tutum, amaç, yöntem ve uygulama açısından bir bütünlük oluşturmalı ve birbirlerini desteklemelidir. Bu sayede İlahiyat eğitimi alan öğrencilerin; nitelikli bir alan bilgisine sahip olmasının yanı sıra, günlük hayatta ortaya çıkabilecek yeni problemler karşısında pratik çözümler üretebilen, araştıran, sorgulayan, olaylara geniş bir pencereden bakabilen, sistematik ve doğru düşünme yöntemlerini içselleştirmiş donanımlı bireyler olarak yetişmeleri mümkün olabilecektir.

- İlahiyat fakültesine kayıt yaptıran öğrencilerin büyük bir bölümünün İmam Hatip liselerinden geldiği bilindiğine göre; felsefenin doğru anlaşılması, felsefe bilincinin oluşması ve dolayısıyla doğru düşünme becerisinin kazandırılması için; ortaöğretim ve yükseköğretim müfredat programlarındaki felsefe konularının birbirlerinin devamı olacak şekilde bir bütünlük oluşturularak planlanması çok faydalı olacaktır.

- Felsefe dersinde konular işlenirken; sadece geçmiş asırlarda yaşamış olan filozofların görüş ve düşüncelerinin ezberlendiği, öğretmenin klasik anlatım metodu ile sürekli bilgi aktarımı yaptığı, öğrencilerin pasif dinleyici olduğu öğretim yöntemlerinden bir an önce vazgeçilmelidir. Bunun yerine, öğrencilerin öğrenim sürecine etkin katıldıkları, yeni fikir ve düşünceler ortaya koyabildikleri, araştırma ve merak duygularını besleyen aktif öğrenme metodlarının tercih edilmesi, derslerden azami derecede istifade edilmesini sağlayacaktır.

- Felsefe; insandaki akıl ve düşünce kuvvetini kullanarak, soru sormayı, sorgulamayı, keşfeden bireyler yetiştirmeyi teşvik ettiği için, toplum hayatının her alanında gerilemeye sebep olan bağınazlık ve hoşgörüsüzlüğün de en etkili ilacıdır. Toplumsal ve bireysel mutluluğun sağlanması, farklı inançlara karşı hoşgörülü olma

ve bir arada yaşama kültürünün insanlar arasında yerleşmesi için tüm eğitim programlarında, özel olarak da İlahiyat fakültelerinde felsefi bakışı kazandıracak faaliyetlere gereken önem verilmelidir.

- Yaşadığımız asırda bilim ve teknoloji hızla gelişmekte, bireyler bu değişimle birlikte sadece akli ve dünyayı merkeze alarak daha çok sekülerleşmekte, manevi duygular zayıflamakta, ateizm ve deizm gibi inançlar yaygınlaşarak toplumlar üzerinde menfi tesirler bırakmaktadır. Bu olumsuz durum karşısında en etkili çözüm; hayatında akıl ve vahiy bütünlüğünü gerçekleştirmiş, din ile pozitif bilimler arasında sağlam bir bağ kurabilmiş, kadim İslam medeniyetine vakıf olmakla birlikte dünyadaki diğer farklı inanç sistemleri hakkında da geniş bilgi birikimine sahip ilahiyatçılar tarafından üretebilecektir. Dolayısıyla; zihni disipline eden, aklın en etkin ve doğru şekilde nasıl kullanılacağını öğreten felsefi bakış açısı, yüksek din eğitiminin her kademesinde planlanacak ders içi veya dışı uygulamalı etkinlikler ile ilahiyat öğrencisine kazandırılmalıdır.

- Geçmişten günümüze insanlığın ürettiği tüm disiplinlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde; anlama, düşünme, sorgulama ve merak etme gibi akli melekelerin doğru kullanılmasının olduğu aşikardır. Buna rağmen, bir konu hakkında serbest ve derin düşünmek, akletmek anlamına gelen felsefeye, bazı kesimler tarafından ön yargı ile yaklaşılabilen, adeta boş bir uğraşı olarak bakılabilmektedir. “İnsan bilmediğinin düşmanıdır” veya “bilmediğinden korkar” deyimleri, felsefenin ne olup ne olmadığı konusunda toplumsal düzeyde bilgi eksikliğinin yaşandığını, yeterli bilincin oluşmadığını göstermektedir. Cumhuriyet Dönemi’nde, toplumun ihtiyaçları ve haklı talepleri doğrultusunda açılıp çok büyük bir boşluğu dolduran İlahiyat fakülteleri; sivil toplum kuruluşları ile birlikte ortak hareket ederek yaşanan bu bilgi ve bilinç eksikliğini en aza indirmek için sempozyum, konferans, seminer gibi kültürel faaliyetler düzenleyebilir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Altaş, Nurullah (2017). Ortaöğretimde Din Eğitimi, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, İstanbul, Ensar Yayınları.

Altaş, Nurullah & Arıcı, İsmail (2017). Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, İstanbul, Ensar Yayınları.

Alpaydın, Yusuf (2012). Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2000), İstanbul, İlke Yayınları.

Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar (2019). Beyza Bilginin Çalışmalarında Din Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar Üzerine, ed. Mualla Selçuk&Cemal Tosun&Recai Doğan, Din Eğitiminde Beyza Bilgin, Ankara, Grafiker Yayınları.

Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar (2017).Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları.

Arslan, Ahmet (2020). Felsefeye Giriş, Ankara, Serbest Akademi Yayınları.

Arslan, Ali (1995). Darülfünun’dan Ünivesiteye, İstanbul, Kitabevi.

Aristoteles (1985). Metafizik (çev. Ahmet Arslan), Ege Üniversitesi Basımevi.

Aydın, Muhammet Şevki (2000). Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı(1923-1998), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı.

Aydın, Muhammet Şevki (2016). Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi.

Ayhan, Halis (2004). Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, DEM Yayınları.

Ayni, Mehmet Ali (1995). Darül-Fünun Tarihi, İstanbul, Pınar Yayınları.

Balcı, Ali (2021). Sosyal Bilimlerde Araştırma, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Bilgin, Beyza (1988). Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Bolay, Süleyman Hayri (2004). Felsefeye Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları.

Cebeci, Suat (2015). Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Akçağ Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2007). Felsefe, İstanbul, Sentez Yayıncılık.

Cevizci, Ahmet (2017). Felsefeye Giriş, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

- Cevizci, Ahmet (2009). Felsefe Tarihi, İstanbul, Say Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2011). Felsefe Sözlüğü, İstanbul, Say Yayınları.
- Çakır, Ruşen, İrfan Bozan, Balkan Talu (2004). İmam Hatip Liseleri; Efsane ve Gerçekler, Tesev Yayınları.
- Çüçen, A. Kadir (2012). Felsefeye Giriş, Bursa, Sentez Yayıncılık.
- Deleuze Gilles/Guattari Felix (1993). Felsefe Nedir?, Çev:Turhan Ilgaz, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Diemer, Alwin (1997). Felsefe, Diemer vd, Günümüzde Felsefe Disiplinleri, çev.D. Özlem, İstanbul, İnkılap Kitapevi.
- Doğan, Recai (1999). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, s.260-268.
- Doğan, Recai&Çapçioğlu, Fatma (2017). İmam Hatip Liseleri, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları.
- Erdem, Hüsameddin (2004). Din-Felsefe Münasebeti, Konya, Hü-er Yayınları.
- Erden, Münire (2020). Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara, Arkadaş Yayınevi.
- Ertürk, Selahattin (2017). Eğitimde Program Geliştirme, Ankara, Edge Akademi Yayıncılık.
- Ev, Halit (2017). Yüksek Öğretimde Din Eğitimi, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, İstanbul, Ensar Yayınları.
- Ev, Halit (2003). Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme, İzmir, Tibyan Yayıncılık.
- Fahri, Macit (1998). İslam Felsefesi Tarihi, çev. Kasım Turhan, İstanbul, Ayışığı Kitapları.
- Fidan, Nurettin & Erden, Münire (1998). Eğitime Giriş, İstanbul, Alkım Yayınları.
- Freke, Timothy-Gandy,Peter (2000). Hermetika- Hermes’in Kayıp Sözleri, çev. Semra Tuna, İzmir, Ege Meta Yayınları.
- Genç, Muhammet Fatih (2013). Öğretmenler Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi, Samsun, 1.Basım, Etüt Yayınları.
- Genç, Muhammet Fatih&Genç, Safinur (2019). “Manevi Bakım, Dini Danışma ve Rehberlik Açısından Aile İrşat ve Rehberlik Büroları”, Ankara, Gece Kitaplığı.
- Gökberk, Macit (1985). Felsefe Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Gümrükçüoğlu, Süleyman (2014). “Kur’an’da İletişim Dili”, İstanbul, Etkileşim Yayınları.

Gümrükçüoğlu, Süleyman (2020). “Din Eğitiminin Sosyal Medya Kullanımına Etkisi”, Ankara, Nobel Bilimsel Eserler.

Gündoğan, Ali Osman (2010). Felsefeye Giriş, İstanbul, Dem Yayınları.

Gürsoy, Kenan (1988). Ekzistans ve Felsefe, Ankara, Akçağ Yayınları.

İbn Haldun, Mukaddime II (1990), çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul, Meb Yayınları.

Jaspers, Karl (1986). Felsefe Nedir, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yayınları.

Kafadar, Osman (2000). Türkiye’de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi, İstanbul, İz Yayıncılık.

Karasar, Niyazi (2020). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Kızılabdullah, Yıldız (2017). “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları.

Kutluer, İlhan (1996). İslam Klasik Çağında Felsefe Tasavvuru, İstanbul, İz Yayıncılık.

Mengüşoğlu, Takiyettin (1992). Felsefeye Giriş, 5.basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Meriç, Cemil (1998). Umrandan Uygarlığa, İstanbul, İletişim Yayınları.

Öcal, Mustafa (2015). Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, Dergah Yayınları.

Öcal, Mustafa (2017). İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi, Ed.Mustafa Köylü&Nurullah Altaş, Din Eğitimi, İstanbul, Ensar Yayınları.

Öcal, Mustafa (2013). 100.Yılında İmam Hatip Liseleri(1913-2013), İstanbul, Ensar Yayınları.

Öner, Necati (1995). Felsefe Yolunda Düşünceler, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Özlem, Doğan (2009). Türkiye’de Felsefe Üzerine Konuşmalar (edt. M. Cüneyt Kaya), İstanbul, Küre Yayınları.

Parmaksızoğlu, İsmet (1966). Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.

Safa, Peyami (1970). Seçmeler, haz. Faruk K. Timurtaş- Ergun Göze, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Şişman, Mehmet (2020). Eğitime Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Tosun, Cemal (2017). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Tümer, Günay & Küçük, Abdurrahman (2002). Dinler Tarihi, Ankara, Ocak Yayınları.

Tosun, Cemal (2017). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

Topçu, Nurettin (2017). Yarınki Türkiye, İstanbul, Dergah Yayınları.

Topçu, Nurettin (2010). Türkiye'nin Maarif Davası, İstanbul, Dergah Yayınları.

Tunalı, İsmail (2009). Felsefeye Giriş, İstanbul, Altın Kitapları.

Türer, Celal (2019). Felsefe Tarihi, Ankara, Bilimsel Araştırma Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (2010). Aşk Ahlakı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Varış, Fatma (1985). Eğitim Bilimine Giriş, Ankara, Ankara Üniv. Eğitim Bil. Fak. Yayınları.

Voltaire (2001). Felsefe Sözlüğü I, İstanbul, MEB Yayınları.

Voltaire (2001). Felsefe Sözlüğü II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Vural, Mehmet (2018). Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe, Ankara, Elis Yayınları.

Warburton, Nigel (2015). Felsefeye Giriş, Çev:Mehmet Ata Arslan&Kerem Cankoçak, İstanbul, Alfa Yayıncılık.

Weber, Alfred (1991). Felsefe Tarihi, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul, Devlet Basımevi.

Yavuz, Kerim (1998). Günümüzde Din Eğitimi, Adana, Çukurova Üniv.İlahiyat Fak.Yayınları.

Yurdaydın, Hüseyin G.&Dağ, Mehmet (1978). Dinler Tarihi, Ankara, Gündüz Matbaası.

Yürük, Tuğrul (2017). "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)", Din Eğitimi El Kitabı, Ed.: R. Erdoğan-R. Ege, Ankara, Grafiker Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği (1971), Erzurum, Ankara Üniv. Basımevi, s.4-6.

Bolay, Süleyman Hayrı (2013). Felsefe ve Din, S.D.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı 30.
Çadırcı, Musa & Süslü, Azmi (1982). Ankara Üniv. Gelişim Tarihi, Ankara, Ankara Üniv.Rektörlüğü Yayınları, Yayın No:82, s.344-63.

Cicioğlu, Hasan Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi, Eğitim ve Bilim, Ankara, Cilt: 10, Sayı: 55.

Çuhadar, Cengiz (2019). Kastamonu-Manas-Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları, Din-Felsefe İlişkisine Yönelik Değerlendirilmesi, Dini Araştırmalar , 22 (55 (15-06-2019)), ss.121-158.

Dağ, Mehmet (1981). Türkiye’de Din Eğitiminin Bazı Sorunları, Atatürk’ün 100.Doğum Yılında Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981), Ankara, AÜİF.

Demircioğlu, Aytekin - Duman, Ekrem Ziya (2013). “1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, c. II, S. 2, Mayıs 2013.

Doğan, Recai (2003). “1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980), Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (İstanbul 28-30 Mart), Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Dombaycı, Mehmet Ali (2008). Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dombaycı, Mehmet Ali (2002). “Ortaöğretimde Öğretim İlke, Yöntem Ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Emiroğlu, Atiye (2016). Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Genç, Muhammet Fatih (2012). Yaygın Din Eğitiminde Toplam Kalite Yönetimi-Kuran Kursları Örneği, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, s.24.

Genç, Muhammet Fatih (2013). “Avrupa ve Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C:13, S:1, 2013, ss.27-45.

Genç, Muhammet Fatih (2018).“İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”, Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S:7.

Gümrükçüoğlu, Süleyman (2013). “Din Eğitiminde Dil ve İletişim Etkinliği Olarak Dinleme”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 3 / 5 (Aralık 2013), s.30.

Gümrükçüoğlu, Süleyman (2017). “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, Kadın Araştırmaları Dergisi, 3(1), s.4.

Gümrükçüoğlu, Süleyman (2020). “Din Eğitimi Açışından Çocuğun Hakkını Korumada Ailenin Sorumluluğu”, Turkish Studies - Religion, 15(2), 177-209, s.181.

Gürsoy, şahin & Çapçíođlu, Fatma Türk Din Eğitiminin Oluşum Süreci ve Günümüz Türkiye’sinde Din Eğitimine Bir Bakış, Dini Araştırmalar, C.9, S.25. İlahiyat Fakültesi Albümü, Ankara,1961:15.

İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1967.

İlahiyat Fakültesi, Ankara Üniversitesi, 1976, s.5-6.

İlk Mektep Müfredat Programı (1924), İstanbul, Matbaa-i Amire.

İlk Mektep Müfredat Programı (1926), İstanbul, Matbaa-i Amire.

İlk Mektep Müfredat Programı (1930), T.C., Maarif Vekaleti, İstanbul, Devlet Matbaası.

İrdelp, Neşet Ömer (Darülfünun Emini), Darülfünun Talebe Rehberi, 1926-1927:128, 131 vd.

İşlami İlimler Akademileri (1968). Türkiye İşlam Enstitüleri Talebe Federasyonu Yayınları, İstanbul.

İstanbul Darülfünun Talimatnamesi, 21 Nisan 1924, md.8.

Kafadar, Osman Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Ankara Cilt: 27,Sayı:1.

Kafadar, Osman (2019). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27 / 2 (Ağustos 2019): 691-717.

Kafadar, Osman (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi, Ankara Üniv.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:27, S.1.

Kale, Nesrin (1994). Felsefe Öğretimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27(1).

Kaya, Mahmut (1995). “Felsefe”, Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, 12: 311.

Keyifli, Şükrü (2013). Eğitim ve Din Eğitimi, Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi 13 (2), s.19.

Kılıç, Recep (1999). “Din Öğretimini Temellendirme Problemi” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 40.

Koç, Emel (2009). Felsefe Nedir?, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 1, sayı 3.

Köylü, Mustafa(2010). Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi, 19 Mayıs Üniv. İlahiyat Fak.Dergisi, S:28.
Lise Birinci Devre Müfredat Programı (1924). İstanbul, Matbaa-i Amire.

Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı (1924). Maarif Vekaleti, Matba-i Amire.

Lise Müfredat Programları Esbab-ı Mücibesi Layihası, İstanbul, Matba-i Amire.

Lise Programı (1938). Kültür Bakanlığı, İstanbul, Devlet Basımevi.

Lise 3'üncü Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programı (1985) Tebliğler Dergisi, 48(2195), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (7 Şubat 1949), Cilt:11, Sayı:524.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (20 Kasım 1950), Cilt:13, Sayı:617.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (29 Mart 1982), Sayı:2109.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (27 Temmuz 1990), Sayı:2317.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (17 Eylül 1956), Cilt:19, Sayı:921.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi (16 Ekim 1967), Cilt:30, Sayı:1474.

Millî Güvenlik Kurulu Kararı, Karar Sayısı:406, 28.02.1997.

Millî Eğitim Bakanlığı (1961). Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu, Ankara.

Öcal, Mustafa (1999). Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S:6.

Öztürk, Veli (1998). “Çok Partili Dönemde Din Eğitimi ve Öğretimi”. Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı (İzmir, 4-6 Aralık 1998), Ankara.

Ösym, 1993 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme İkinci Basamak Klavuzu, Ankara, 1993.

Öztürk, Veli (1997). Din Eğitimi ve Siyaset,(Doktora Tezi), 9 Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Parladır, Selahattin (1998). Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesi Eğitiminin Başarı Durumu, İzmir, DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.XI.

Resmi Gazete, 10.06.1949, Tarih.

Resmi Gazete, 19.01.1972 Tarih ve 14077 Sayılı.

Resmi Gazete, 02.06.1972 Tarih ve 14203 Sayılı.

Resmi Gazete, 3.11.1977 tarih ve 16102 Sayılı.

Sosyoloji, Mantık ve Felsefe Dersi Müfredatı (1957). Tebliğler Dergisi, Maarif Vekâleti, 20(976).

Toktaş, Fatih ,H. Yusuf Acuner . "İlahiyat Fakültelerinde Felsefe Dersleri Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 / 17 (Eylül 2004): 159-176.

Topdemir, Hüseyin Gazi (2009). "Felsefe Nedir? Bilgi Nedir?" Türk Kütüphaneciliği, 23(1).

Tebliğler Dergisi, 19.02.1979 tarih ve 2021 sayılı.

Toktaş, Fatih , Şükrü Keyifli, Fatih Yıldırım, Bekir Esen (2016) . "Felsefe'li İlahiyat vs. Felsefe'siz İslami İlimler: Türkiye Geneli Öğrenci Anketi". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 43 (Haziran 2016), ss.143-181.

Tosun, Cemal (2005). "Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ve Din Görevlisi Yetiştirme Alanında Değişme", V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği, 17-22 Aralık 2002, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 3 Mart 1924, Cilt:1, 2.Devre.

Ülken, Hilmi Ziya (1961). "İlahiyat Fakülteleri'nin Geçirdiği Safhalar", AÜ İlahiyat Fakültesi Albümü (1949-1960), Ankara 1961.

3. Elektronik Kaynaklar

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam Hatip Okulları Tanıtım Sunusu, Erişim Tarihi:03.01.2021. <http://dogm.meb.gov.tr/>

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>.

<http://tebligler.meb.gov.tr>

EKLER

EK-1: UYGULANAN ANKET

20.09.2021 19:42

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Algı

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Algı

Saygıdeğer öğrenciler; bu anket, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Programı'nda yapmakta olduğum Yüksek Lisans tezimin konusu olan 'İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Algı'yı belirlemeye yöneliktir. Anketimiz, 37 adet sorudan oluşmaktadır. Araştırmada elde edilecek bilgiler sadece bilimsel amaçla kullanılacak, gizli tutulacak ve başka hiçbir kişi ya da kuruma verilmeyecektir. Anketteki tüm sorulara cevap vermeniz, araştırmanın amacına ulaşabilmesi için önem arz etmektedir. Soruları yanıtlarken, göstereceğiniz içtenlik ve samimiyet verilerin doğru olarak toplanması açısından önemlidir. Anketimize yaptığınız değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Öğrenci : Abdulkaki AKSU

Danışman : Doç. Dr. Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU

* Gerekli

1. 1. Cinsiyetiniz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

Erkek

Kadın

2. 2. Kaç yaşındasınız? *

3. 3. Şuan eğitim gördüğünüz veya mezun olduğunuz üniversite hangisidir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

Kocaeli Üniversitesi

Marmara Üniversitesi

Uludağ Üniversitesi

Sakarya Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Diğer: _____

4. 4. Eğitime devam ettiğiniz veya mezun olduğunuz bölüm hangisidir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- İlahiyat Ön Lisans
- İlahiyat Lisans (Örgün)
- İlitam
- Dikab Öğretmenliği Bölümü
- Diğer: _____

5. 5. Kaçınıcı sınıftasınız? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Birinci sınıf
- İkinci sınıf
- Üçüncü sınıf
- Dördüncü sınıf
- Mezun

6. 6. Annenizin eğitim durumu nedir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Okuryazar değil
- İlköğretim
- Lise
- Üniversite
- Yüksek lisans ve üstü

7. 7. Babanızın eğitim durumu nedir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Okuryazar değil
- İlköğretim
- Lise
- Üniversite
- Yüksek lisans ve üstü

8. 8. Ailenizin aylık geliri nedir? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- 0-1000 tl
- 1001-3000 tl
- 3001-5000 tl
- 5001-7000 tl
- 7001-10000 tl ve üstü

9. 9. Felsefeye ilgi duyuyor musunuz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
- Hayır

(Cevabınız HAYIR ise 10.soruyu geçiniz.)

10. 10. Bir önceki soruya cevabınız EVET ise aileniz felsefeye olan ilginizi destekliyor mu?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır
 Tarafsızlar

11. 11. Sizi, felsefeyi sevmeniz için yönlendiren oldu mu? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

(Cevabınız HAYIR ise 12.soruyu geçiniz.)

12. 12. Bir önceki soruya cevabınız EVET ise kimler?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Ailem
 Öğretmenlerim
 Arkadaşlarım

13. 13. Felsefe ile ilgili bir alanda yüksek lisans veya doktora yapmak ister misiniz? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

14. 14. Sizi felsefeye karşı olumsuz tavır almak için yönlendiren oldu mu? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Evet
 Hayır

(Cevabınız HAYIR ise 15.soruyu geçiniz.)

15. 15. Bir önceki soruya cevabınız EVET ise kimler?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Ailem
 Öğretmenlerim
 Arkadaşlarım

16. 16. Felsefe grubu derslerini, zihinsel gelişimim için yararlı buluyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

17. 17. Arkadaşlarım ile felsefe konularını tartışmaktan zevk alırım. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Emin değilim
- Katılmıyorum
- Kesinlikle katılmıyorum

18. 18. Felsefe dersindeki fikir tartışmalarının kişisel gelişimime katkısının olduğuna inanıyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Emin değilim
- Katılmıyorum
- Kesinlikle katılmıyorum

19. 19. Felsefenin, insan yaşamını kolaylaştırdığına inanıyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
- Katılıyorum
- Emin değilim
- Katılmıyorum
- Kesinlikle katılmıyorum

20. 20. Felsefe grubu derslerini, dini konuların anlaşılması için gerekli görüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

21. 21. İlahiyat fakültelerinde, felsefe derslerinin yer alması gerektiğine inanıyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

22. 22. İlahiyat fakültelerinde, felsefe grubu derslerine ayrılan ders saatlerinin daha fazla olmasını isterim. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

23. 23. Felsefe derslerinin, sadece İlahiyat'ta değil, bütün fakültelerde okutulmasının gerekli olduğuna inanıyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

24. 24. İlahiyat fakültesi programlarında felsefe grubu derslerinin bulunmasını yersiz(gereksiz) buluyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

25. 25. Din ile felsefenin birbirlerine karşı olduğu fikrine inanmıyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

26. 26. Günümüzde, dini tebliğ ve irşad yapabilmek için felsefi bakımdan yeterli olmak gerekir. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

27. 27. Felsefe grubu dersleri ile genel kültürümüzün zenginleştiğini ve bu eğitimin mutlu bir birey olmamıza katkı sağladığını düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

28. 28. İlahiyat fakültesinde almış olduğum felsefe grubu derslerinin faydalarını, dini yaşamımda da hissettim. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

29. 29. Felsefe grubu dersleri ile geleneksel dini bilgilerimi daha iyi yorumlayabiliyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

30. 30. Felsefe derslerine karşı ilgim vardı, fakat dersi aldıktan sonra gereksiz olduğuna inandım. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

31. 31. Felsefe dersinin konuları beni sıkıyor, bu derse girmek istemiyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

32. 32. Felsefe derslerini öğrenmeyi dini bakımdan sakıncalı buluyor ve inancına zarar vereceğini düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

33. 33. Ateist ve materyalist düşüncelerin toplum üzerinde bıraktığı menfi(olumsuz) tesirlerin karşısına, ayet ve hadislerle değil, akli deliller ve felsefe ile çıkmak gerektiğini düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

34. 34. İlahiyat fakültelerinde okutulan temel islam bilimleri derslerinin(özellikle mezhepler tarihi ve kelim), öğrencilerin zihin dünyalarını, felsefe grubu derslerine göre daha fazla karıştırdığını düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

35. 35. İlahiyat fakültelerindeki temel islam bilimleri derslerinin(mezhepler tarihi, kelam, tefsir, hadis, islam hukuku, tasavvuf), öğrencilerin dine olan klasik bakış açılarını, felsefe grubu derslerine göre olumsuz yönde değiştirdiğini düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

36. 36. İlahiyat fakültelerinde okutulan felsefe grubu derslerinin, çocukluğumdan lise son sınıfa kadar almış olduğum eğitim neticesinde şekillenen geleneksel din anlayışımı, temel islam bilimleri derslerine göre olumlu yönde etkilediğini düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

37. 37. İlahiyat fakültelerindeki felsefe grubu derslerinin, temel islam bilimleri dersleri ile bilimsel tutum açısından bir bütünlük oluşturduğunu ve karşılıklı olarak birbirlerini olumlu yönde etkilediklerini düşünüyorum. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kesinlikle katılıyorum
 Katılıyorum
 Emin değilim
 Katılmıyorum
 Kesinlikle katılmıyorum

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır.

Google Formlar

EK-2: KO.Ü. S.B.E. ETİK KURULU ONAY YAZISI

Evrak Tarih ve Sayısı: 26.10.2020-E.74143

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : 10017888-100/
Konu : Eğitim - Öğretim İşleri (Genel)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 20/10/2020 tarihli, 72847 sayılı ve "Anketler" konulu yazı

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 22/10/2020 tarih ve 2020/12 nolu toplantısında alınan 12 sıra sayılı kararı ekte sunulmuştur.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Prof.Dr. Adem ÇAYLAK
Kurul Başkanı

Karar No 12: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 20/10/2020 tarih ve 72847 sayılı yazısı görüşüldü. Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Programı öğrencisi Abdülbaki AKSU'nun "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Felsefe Grubu Derslerine Yönelik Algı" başlıklı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapacağı anketin uygulanmasında, bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından bir sakınca olmadığına oy birliği ile karar verildi.

Mevcut Elektronik İmzalar

Prof.Dr. ADEM ÇAYLAK (Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu - Kurul Başkanı) 26.10.2020 15:15

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Yerleşkesi 41380,
Kocaeli
Tel:+90 (262) 303 10 01 Faks:+90 (262) 303 10 33
E-Posta :rekiletisim@kocaeli.edu.tr Elektronik Ağ :http://www.kocaeli.edu.tr

Bilgi için: Pelin ÜNALDI

Raportör
Telefon No: 303 10 49

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Abdubaki AKSU, ilköğrenimini Zonguldak/Devrek'te, ortaöğrenimini Devrek İmam Hatip Lisesi'nde okudu. Yükseköğrenimini, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nde tamamladı. Daha sonra Zonguldak/Gökçebey'de bulunan Bakacakadı Durmuş Demirel İlköğretim Okulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaya başladı. 2016 yılına kadar farklı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yapan Abdubaki AKSU, bu tarihte Kocaeli/İzmit'te bulunan İzmit Muallim Naci Anadolu Lisesi'ndeki görevine tayin oldu. Halen aynı kurumda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

